

**ДОНЕЦЬКИЙ МЕМОРІАЛ
ПЕНІТЕНЦІАРНЕ ТОВАРИСТВО УКРАЇНИ**

ДОТРИМАННЯ ПРАВ УВ'ЯЗНЕНИХ В УКРАЇНІ-2010

ДОПОВІДЬ "ДОНЕЦЬКОГО МЕМОРІАЛУ"

Видання підготовлено громадською правозахисною організацією "Донецький Меморіал" в рамках проекту "Підвищення рівня захисту прав ув'язнених: шляхи та методи".
Публікацію здійснено в рамках програми Human Rights Fund за фінансової підтримки Посольства Королівства Нідерланди

**ДОНЕЦЬК
2011**

**ДОТРИМАННЯ ПРАВ УВ'ЯЗНЕНИХ В
УКРАЇНІ-2010.** Доповідь. - "Донецький
Меморіал", Донецьк - 2011, 54 стор.

Щорічна шоста Доповідь "Дотримання прав ув'язнених в Україні-2010" підготовлена громадською організацією "Донецький Меморіал" за участю фахівців Пенітенціарного Товариства України. Доповідь містить огляд змін у діяльності кримінально-виконавчої системи України, які сталися протягом 2010 та першої половини 2011 року. В ній наведена статистична інформація, яка відображає стан діяльності системи у цей період, наведені приклади порушень прав людини та реакція керівництва системи на такі події та факти, а також надана інформація про взаємодію громадських організацій та установ виконання покарань.

Доповідь містить висновки та рекомендації, спрямовані на поліпшення стану дотримання прав людини в установах системи, а також відомості про виконання Департаментом рекомендацій попередніх Доповідей

Текст даної Доповіді розміщено на інтернет-сайті www.ukrprison.org.ua

КОНТАКТИ "ДОНЕЦЬКОГО МЕМОРІАЛУ":
а/с 4836, Донецьк - 92, 83092, Україна
Тел. /факс 380-62-304-14-71, тел. 380-97-907-06-49
Web-сайти <http://prison.memo.ru> www.ukrprison.org.ua
e-mail: amnesty@skif.net

ВСТУП

1. Шоста щорічна Доповідь "Дотримання прав ув'язнених в Україні-2010" підготовлена правозахисною організацією "Донецький Меморіал". Доповідь містить факти та інформацію щодо дотримання прав людини в установах кримінально-виконавчої системи України. Наведена також коротка інформація щодо тримання осіб в органах міліції. В цій Доповіді, як і в попередніх п'яти, відображені зміни та події, які відбувалися у сфері дотримання прав ув'язнених протягом 2010 року та першої половини 2011 року.

Основними джерелами інформації для Доповіді стали результати виконуваних організацією проектів та досліджень, матеріали семінарів та конференцій, інформація, розміщена на Інтернет-сайтах "Тюремний портал" та кримінально-виконавчої системи (www.kvs.gov.ua), відповіді державних установ за запитами "Донецького Меморіалу", публікації у ЗМІ, в тому числі в Інтернет-виданнях, окремі листи та звернення громадян, які перебувають в установах системи, та їх родичів.

У Доповіді не відображено всіх проблем, які існують у відомстві. Автори віддали перевагу огляду питань, що стосуються дотримання прав людини

2. При підготовці Доповіді використані матеріали про діяльність у сфері співпраці з установами виконання покарань, надані громадськими організаціями:

Благодійна організація "Чернігівський жіночий правозахисний центр",
Громадська організація "Територія успіху", Кіровоград
Громадська організація "Айболиця", Сімферополь,
Благодійний фонд "Реабілітація", Волинь,
Молодіжна громадська організація "Істочник відродження", м. Торез Донецької області,
місцеве відділення обласної Ліги ділових та професійних жінок (далі - ТОДОЛДПЖ), м. Торез,
Громадська рада при управлінні департаменту в Тернопільській області,
БОО "Лінія життя", Горлівка, Донецька обл.,
Жіночий соціальний еколого-правовий центр, м. Артемівськ,
Благодійна організація "Піклувальна рада", м. Львів,
Центр правових та політичних досліджень "Сім" м. Львів.

Автори Доповіді висловлюють їм щире подяку за надану для Доповіді інформацію. Водночас висловлюють жаль, що деякі громадські організації, які активно працюють у цій сфері, не змогли надати для Доповіді інформацію про свою діяльність та досягнення.

Крім того, при складанні Доповіді використані матеріали громадських організацій Української Гельсінської спілки прав людини, ХПГ, Інституту правових досліджень і стратегій, Міжнародного товариства прав людини - Української секції, благодійного фонду "Підліток", Луганськ, та інших..

3. Автори даної Доповіді, як і раніше, не виключають, що деякі наведені факти не мають гарантованого підтвердження, а певні висновки є дискусійними. Автори також сподіваються на розуміння того, що дане дослідження може бути більш охоплюючим та детальним, проте впевнені, що видання даного огляду діяльності кримінально-виконавчої системи країни в даному обсязі є доцільним, виправданим та буде корисним.

ДОТРИМАННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В ОРГАНАХ МІЛІЦІЇ

4. У віданні Міністерства внутрішніх справ України знаходиться 501 ізолятор тимчасового тримання (ІТТ), які загалом розраховані на 10 400 місць і де затримані особи можуть перебувати максимум упродовж 3 діб (у виняткових випадках до 10 діб). При необхідності утримувати особу й надалі під вартою її мусять перевести до СІЗО. Проте бувають випадки, коли термін утримання в ІТТ перевищується.

5. З 2005 року до початку 2010 року в МВС здійснювалися моніторингові візити постійно діючих мобільних груп з моніторингу дотримання конституційних прав і свобод людини та громадянина в діяльності органів внутрішніх справ (надалі - мобільні групи). Створення

мобільних груп стало помітним кроком у реалізації ідеї громадського контролю правоохоронних органів.

Повноваження, завдання та функції мобільних груп та їх функції наведені у пп. 6-7 Доповіді "Дотримання прав ув'язнених в Україні-2008" (надалі Доповідь-008) Згідно з даними, наведеними на сайті УМДПЛ, мобільними групами було здійснено у 2006 році - 86 виїздів, у 2007 - 145, у 2008 - 372, у 2009 - 306. Разом з тим за п'ять місяців 2010 року - тільки 28 візитів, з них сім - мобільною групою Донецької області. Загалом - понад 900 візитів. Станом на середину 2011 року авторам Доповіді відомо, що візити мобільних груп здійснюються тільки в Донецькій області.

6. Важливим етапом у діяльності МВС у сфері забезпечення дотримання прав людини стала діяльність УМДПЛ. Ця структура була фактично ліквідована з приходом нової влади на початку 2010 року, а всі помічники Міністра звільнені. Зрештою залишилися в МВС підрозділ з такою ж назвою, який складається з декількох осіб. Про його діяльність нічого не відомо.

Скасування інституту помічників Міністра з прав людини у МВС мало відчутні наслідки. Як зазначив на прес-конференції на тему: "26 червня - Міжнародний День захисту жертв катувань" співголова Харківської правозахисної групи Євген Захаров, в Україні за останні півтора роки ситуація із катуваннями та поганим поведінням у міліції та пенітенціарній системі загострилася.

Він зазначив, що за даними соціологічних досліджень, проведених у 2009-2010 роках, оціночна кількість постраждалих від незаконного насильства у міліції в 2010 році становила 780-790 тис., в 2009-604 тис. осіб. "Це означає, що кожні 40 секунд у міліції відбувається акт незаконного насильства", - сказав Захаров. Він нагадав, що в 2009 році в установах міліції загинуло 23 людини, в 2010 році - 51 людина, а станом на 20 червня 2011 року - 26 загиблих.

У зв'язку зі збільшенням тортур у правоохоронних органах, за словами Захарова, збільшилася кількість звернень українських громадян до Європейського суду з прав людини, який вже прийняв кілька десятків рішень про порушення в Україні ст.3 Європейської конвенції по захисту від катувань.

При цьому велика частина рішень Європейського суду стосуються процесуального аспекту цієї статті, зокрема, відсутності ефективного розслідування заяв про катування і жорстоке поводження, які надходять від громадян до органів прокуратури.

7. Крім того, громадяни скаржаться до Європейського суду з прав людини на умови утримання в деяких СІЗО України і в місцях позбавлення волі, що, на думку Європейського суду, є жорстоким поводженням, так само, як і ненадання медичної допомоги в пенітенціарних установах. (<http://www.helsinki.org.ua/index.php?id=1309941574>).

За словами Захарова, в деяких слідчих ізоляторах, насамперед в Києві, Харкові, Донецьку, Сімферополі, Дніпропетровську, спостерігаються катування умовами тримання. Правозахисник повідомив, що в Лук'янівському СІЗО знаходиться близько 4 тис. обвинувачених у скоєнні злочинів за наявності 2 тис. 900 місць (точні дані по всіх СІЗО України містяться у п. 20 даної Доповіді.). Він також нагадав, що за міжнародними стандартами на одну особу має припадати 4 м. кв. площі, за українським законом - 2,5 м. кв., тобто спостерігається порушення на рівні закону. "Самі умови перебування в таких камерах є просто нестерпними, і це ні що інше, як катування умовами тримання", - сказав він.

Він також зазначив, що проблема переповненості слідчих ізоляторів лише частково пов'язана з фінансуванням системи установ утримання під вартою. За словами правозахисника, у набагато більшій мірі ця проблема залежить від ідеології і системи кримінального правосуддя щодо утримання під вартою обвинувачуваних.

Він звернув увагу на те, що правоохоронці "списують" нерозкриті вбивства на інших людей, застосовуючи катування, щоб отримати зізнання у скоєнні злочину. "Таких випадків, на жаль, доволі багато". Представник

Харківської правозахисної групи, адвокат Аркадій Бущенко відмітив, що ГПУ має вважати одним із своїх головних завдань - подолання катувань у правоохоронних органах і пенітенціарній системі.

"Я не бачу перешкод для будь-якого прокурора провести ефективне розслідування катувань. Якщо таке розслідування буде проводитися ефективно, якщо винні будуть покарані на систематичній основі, я думаю, що це буде потужним сигналом правоохоронцям, що цього не треба робити", - сказав він. На переконання Бущенко, вищі судові інстанції мають сформулювати своє ставлення до використання доказів із застосуванням катувань. "Якщо такі докази не будуть прийматися, ніхто не буде катувати", - додав він. (<http://www.helsinki.org.ua/index.php?id=1308895882>).

8. Харківська правозахисна група звернулася з відкритим листом до Президента України, в якому, зокрема, наведено приклади порушень прав людини міліцією на Харківщині. В ньому йдеться:

"Не можна не реагувати на ситуацію, коли за десять днів (!) в Лозівському райвідділі сталися два надзвичайних випадки - з вікон викинулися дві людини.

Перший випадок - це чоловік з ромської громади, якого звинуватили у зберіганні та розповсюдженні наркотиків. Його в неділю викликали до РВВС разом з дружиною і 8-річною донькою. Після тривалої співбесіди зі слідчим чоловік викинувся з вікна четвертого поверху райвідділу, був доставлений до Лозівської Центральної лікарні, де помер через декілька днів.

Міліція висунула дивну версію, що громадянин був в стані наркотичного сп'яніння, збуджений, і тому вчинив самогубство.

Але ця версія ніяким чином не знімає відповідальності з міліції, тому що не треба допитувати психічно неадекватну людину, а навпаки, треба вжити заходів для збереження її життя і здоров'я.

Мати загиблого запевняє, що її сина закатували в міліції і викинули з вікна самі міліціанти. Дивно поводить себе і прокуратура, яка порушила кримінальну справу за фактом перевищення службових повноважень невідомими особами. Виходить - невідомі особи якимось чином пройшли до райвідділу і перевищили службові повноваження (чиї повноваження, якщо особи невідомі?), що загинула людина? Восьмирічна донька загиблого, яка була свідком його перебування у райвідділі, з того моменту перестала розмовляти.

Ще не минуло й 10 днів - і вже з третього поверху випала жінка. Вона провела у кабінеті слідчого більше п'яти годин, зізналася у крадіжці мішка картоплі, потім попросилася до туалету і вистрибнула з вікна третього поверху. Наслідок - тяжкі ушкодження, переломи ребер і травма легенів. Жінка перебувала в ЦРЛ м. Лозова, де вона була прооперована.

На сьогодні МВС стає просто чинником державної небезпеки. То як тоді будувати країну із законотворчим населенням, яке б поважало правоохоронні органи, коли саме правоохоронці не поважають ані Закон, ані громадян, ані свою професію? (<http://www.helsinki.org.ua/index.php?id=1296641491>).

9. Огляд змін у сфері дотримання прав людини у діяльності органів внутрішніх справ у перші місяці роботи нового керівництва МВС відображено у виданні "100 днів нового керівництва МВС".

В розділі "Відсторонення громадськості від участі у

контролі за дотриманням прав і свобод людини в органах внутрішніх справ" відмічається: "Залучені до складу мобільних груп представники громадськості за 4 роки регулярних моніторингових візитів до підрозділів внутрішніх справ набули необхідного практичного досвіду обстежень ізоляторів тимчасового тримання (ІТТ) та кімнат для доставлених і затриманих, що являлось запорукою не тільки неупередженого, але і компетентного контролю за дотриманням прав громадян.

Активна робота мобільних груп у 2005- 2009 роках та принципова позиція їх членів щодо неприпустимості перебування громадян у непристосованих місцях несвободи, були однією з причин кардинального покращення побутових умов перебування громадян в ІТТ, забезпечення належного харчування і медичного обслуговування затриманих, постійного підтримання у камерах належного санітарного стану тощо. Тільки той факт, що на вимогу мобільних груп, підтриману згодом Генеральною прокуратурою та офісом Омбудсмена, було зупинено діяльність 17 ІТТ з нелюдськими умовами тримання заарештованих, свідчить про ефективність залучення громадськості до контролю за місцями несвободи.

В свою чергу, призупинення новим керівництвом МВС України діяльності мобільних груп практично позбавило суспільство можливості не тільки продовжувати роботу по приведенню спецустанов міліції до європейських стандартів, а і взагалі контролювати дотримання прав громадян у цих місцях обмеження волі, чим створюється підґрунтя для поступового повернення органами правопорядку до порочного досвіду безпідставного затримання громадян та порушення термінів їх тримання у місцях позбавлення волі.

10. Протягом п'яти місяців 2009 року було здійснено 198 візитів громадських мобільних груп до підрозділів міліції, тоді як протягом п'яти місяців 2010 року - 28 візитів (-86%), з часу призначення на посаду нового Міністра внутрішніх справ (березень-травень 2010 р.) - всього 12.

Проведене новим керівництвом МВС України відсторонення громадськості від таких спільних інспекційних перевірок позбавило її можливості бути ініціатором питання порушення службових розслідувань за фактами недотримання прав громадян правоохоронцями та виступати у ролі гаранта неупередженості таких розслідувань. Практика свідчить, що начальники міліцейських підрозділів, втім як і керівники будь-яких державних установ і відомств, не зацікавлені у виявленні і оприлюдненні випадків порушень прав людини їхніми підлеглими, оскільки це погіршує імідж установи та у багатьох випадках призводить до покарання таких керівників. Таке відношення до взаємодії з населенням та принципів відкритості у роботі автоматично призводить до високої латентності порушень прав і свобод людини, оскільки такі порушення в умовах закритої правоохоронної системи за будь-який спосіб приховуються як від громадськості, так і від відомчого статистичного обліку. Одночасно, як це вже було не раз на протязі 18 років незалежності, це сприяє поширенню серед особового складу почуття безкарності, яке породжує нові, більш небезпечні випадки ігнорування ними законодавства, що набувають систематичного характеру. В цих умовах важко недооцінювати роль громадського контролю, який дає можливість встановлювати реальні розміри пору-

шень прав людини та бути вагомим фактором неупередженого проведення міліцією службових розслідувань.

Протягом п'яти місяців 2009 року було здійснено 550 службових розслідувань, ініційованих мобільними групами та працівниками УМДГП за фактами порушення прав людини в підрозділах міліції за результатами візитів громадських мобільних груп до підрозділів міліції, тоді як протягом 5 місяців 2010 року - 381 розслідування (-29,7%), а з часу призначення на посаду нового Міністра внутрішніх справ (березень-травень 2010 р.) - всього 33.

Кількість співробітників міліції, притягнутих до відповідальності за порушення прав людини у результаті вказаних службових розслідувань, проведених протягом 5 місяців 2009 року, склала 214, а протягом 5 місяців 2010 року - 71 (-76,9%), при чому з часу призначення на посаду нового Міністра внутрішніх справ (березень-травень 2010 р.) - 7.

Відмова керівництва МВС України від практики проведення перевірок діяльності своїх підлеглих громадськими мобільними групами одразу призвела до усунення громадськості від можливості безпосередньо впливати на стан дотримання прав громадян у підрозділах міліції."

11. Ставлення нового керівництва МВС до залучення громадськості до моніторингу дотримання прав людини у діяльності органів красномовно віддзеркалено у його діяльності щодо Громадських рад при територіальних управліннях відомства. У зазначеному виданні у розділі "Призупинення роботи громадських рад з питань забезпечення прав людини при обласних управліннях міліції" йдеться: "Ще однією точкою напруги у взаємовідносинах "міліція - громадськість" стали підтверджені діями наміри новопризначеного керівництва правоохоронного відомства змінити формат роботи Громадської ради з питань забезпечення прав людини при МВС України та відповідних рад при управліннях міліції в областях.

Так, у березні 2010 року особливу стурбованість і обурення громадських організацій викликали публічно проголошені наміри Міністра внутрішніх справ призначити співголовою Громадської ради при МВС України з питань забезпечення прав людини очільника МГО "Міжнародна ліга захисту прав громадян України" Едуарда Багірова. Зважаючи на те, що згідно з діючим положенням про Громадську раду посада співголови є посадою виборною, таке авторитарне і відверто незаконне рішення Міністра можливо розцінювати, як грубий наступ на демократичні засади діяльності Ради та її незалежність з наміром забезпечити можливість керування нею у так званому "ручному режимі". Той факт, що призначення нового співголови відбулося без попереднього скликання засідання Ради та обговорення його кандидатури з громадськістю, викликає підозри у бажанні міністерства відсторонити від участі у роботі Ради її попередній склад, замінивши його на більш "зручних" осіб. Показово, що новий глава української міліції, одноосібно плануючи таку заміну у складі Громадської ради при МВС, навіть не обґрунтував цей намір та не ознайомився з результатами роботи ради у минулому.

Така de-facto відмова МВС співпрацювати з громадськістю у форматі громадських рад унеможливила виконання на місцях раніше прийнятих Радами рішень, в тому числі реалізацію ряду запланованих і вже підготовлених громадських ініціатив та проєктів, спрямова-

них на покращення стану дотримання прав і свобод громадян в органах внутрішніх справ."

У висновках автори відмічають, що "у теперішній час міліція зосереджена виключно на боротьбі із злочинністю і сприймає зростаючу активність громадськості, як небажану заваду у такій боротьбі. Незважаючи на те, що глава правоохоронного відомства публічно визнав, що підпорядкована йому структура просякнута корупцією, він фактично відмовився від збереження оптимальної системи контролю за роботою органів внутрішніх справ, яка відповідала не тільки інтересам міліції, а і суспільства, системи, яка дозволяла досяг-

нути цивілізованого та демократичного рівня взаємовідносин громадськості і влади".

12. За відсутності з приходом на початку 2010 року нової влади будь-якого діалогу керівництва МВС з провідними правозахисними організаціями останні сподівалися на зустріч з міністром на громадських слуханнях, які проводились 1 грудня 2010 року. Натомість міністр на слуханнях не з'явився, тим самим ще раз продемонструвавши, чи відносить він до пріоритетів своєї діяльності спілкування з громадськими організаціями, в першу чергу правозахисними.

ДЕПАРТАМЕНТ З ПИТАНЬ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ

13. Ще на початку 2010 року Мінюст визначив п'ять основних проблем в діяльності кримінально-виконавчої служби, які потребують першочергових та наполегливих зусиль з боку держави для їх усунення. Про це 26 лютого заявив Міністр юстиції Микола Оніщук, виступаючи на розширеному засіданні колегії Державного департаменту України з питань виконання покарань (надалі - Департаменту).

Так, за словами Міністра юстиції, не зважаючи на значні зусилля, що вживаються Міністерством юстиції та Департаментом з питань виконання покарань задля удосконалення діяльності кримінально-виконавчої служби, мають місце випадки порушення прав засуджених представниками адміністрації установ виконання покарань, грубість з боку персоналу, про що свідчать скарги засуджених та їх родичів.

Крім того, наголосив Міністр юстиції, не можуть не турбувати випадки порушень з корупційними ознаками серед персоналу кримінально-виконавчої служби.

Ще однією проблемою діяльності кримінально-виконавчої служби Міністр юстиції назвав відсутність ефективної медичної допомоги засудженим, зокрема особам, хворим на активну форму туберкульозу.

Відсутня достатня кількість робочих місць для працевикористання засуджених. Забезпечено роботою лише 40% працездатних осіб, що є причиною неможливості відшкодування засудженими вартості свого утримання та виплати боргів за виконавчими листами. Протягом минулого року, повідомив Міністр юстиції, згідно виконавчих листів було утримано лише 6 млн. грн., або майже 1% від загальної суми заборгованості. Всього ж ця заборгованість складає біля півмільярда гривень (475 млн.грн.). Крім того, на думку Міністра, суспільство непокоять надзвичайні події, які трапляються в установах виконання покарань та слідчих ізоляторах: втечі з під варті, самогубства, конфліктні ситуації та інше.

Міністр юстиції поінформував учасників розширеного засідання колегії про заходи, які протягом минулого року вживалися Міністерством юстиції спільно з Департаментом. У першу чергу вони стосувалися як законодавчого забезпечення приведення умов відбування покарань у відповідність до міжнародних стандартів, так і соціальних питань, пов'язаних з проходженням служби персоналом. Міністр повідомив, що останнім часом

Верховною Радою було ухвалено чотири закони, дев'ять постанов та розпоряджень Кабінету Міністрів, спрямованих на реформування та удосконалення діяльності кримінально-виконавчої служби.

З метою гуманізації попереднього ув'язнення фахівцями Мін'юсту розроблений відповідний законопроект, який оптимізує терміни тримання під вартою, розширює перелік запобіжних заходів (вилучення закордонного паспорту, домашній арешт, електронний моніторинг). (26.02.10, www.helsinki.org.ua, <http://www.ukrprison.org.ua/index.php?id=1267204283>)

14. Проте майже відразу потому - після виборів Президента - відбулися зміни і у керівництві Мінюсту, і у керівництві відомства.

1 квітня 2010 року Міністр юстиції України Олександр Лавринович особисто представив керівному складу Державного департаменту України з питань виконання покарань новопризначеного керівника відомства - Голову Державного департаменту України з питань виконання покарань Лісіцкова Олександра Володимировича.

У ході представлення новопризначеного Голови Держдепартаменту О. Лавринович наголосив, що на сьогодні основним завданням є забезпечення надійного функціонування Державної кримінально-виконавчої служби України, яка, на жаль, ніколи не була пріоритетною для державної уваги.

Міністр юстиції зупинився на проблемах, на яких керівництву Державного департаменту України з питань виконання покарань потрібно зосередитися в першу чергу. "Ми будемо діяти спільно, системно, рішуче", - підкреслив Олександр Лавринович, побажавши керівному складу відомства ефективної роботи.

Присутній на церемонії представлення Голови Держдепартаменту Олександра Лісіцкова Міністр МВС України Анатолій Могильов зосередив увагу присутніх на важливості взаємодії Міністерства внутрішніх справ України та Державного Департаменту України з питань виконання покарань на користь людей, на благо України. "Ми повинні єдиним фронтом йти на боротьбу із злочинністю", - зазначив А. Могильов.

Новопризначений Голова Державного департаменту України з питань виконання покарань Олександр Лісіцков запевнив присутніх, що докладе усіх зусиль для

того, аби виконати поставлені завдання, підкресливши при цьому їх важливість. "Слів потрібно говорити менше, а працювати слід більше", - наголосив Олександр Лісічков та закликав усіх присутніх до ефективної праці. (<http://www.ukrprison.org.ua/index.php?id=1270391652>).

15. Залишилось без чіткого рішення питання підпорядкування відомства. Чудернацьке формулювання про спрямування діяльності департаменту міністром юстиції залишає доволі широкою сферу автономності відомства. Після декількох спроб передати повноваження призначати керівника відомства від Президента Кабінету Міністрів це вдалося. Натомість рішенням Конституційного Суду був відновлений варіант Конституції, який існував до 2004 року, і повноваження призначати

голову відомства знову повернулися до Президента. Цей порядок зафіксований й у новому Положенні про Державну пенітенціарну службу України (надалі - ДПтС), затвердженому Указом Президента України №394/2011 від 6 квітня 2011 року. В цьому Положенні зафіксована ця зміна правового статусу Голови ДПтСУ, а також порядок його призначення і призначення його заступників. Якщо до цього Голову призначав Кабінет Міністрів України за поданням Прем'єр-міністра України відповідно до пропозиції Міністра юстиції, то тепер це здійснює Президент України на підставі пропозицій Міністра юстиції.

УВ'ЯЗНЕНІ ТА ЗАСУДЖЕНІ. СТАТИСТИКА

Таблиця 1

16. Державна кримінально-виконавча служба України складається з центрального апарату, 25 територіальних органів управління департаменту, 184 установ, 703 підрозділів кримінально-виконавчої інспекції, навчальних закладів (двох центрів первинної підготовки, коледжу другого рівня акредитації).

Згідно даних, які містяться на сайті Департаменту www.kvs.gov.ua, станом на 01.01.2011 року в місцях позбавлення волі перебувало 154 027 осіб (рік тому - 147 716 осіб), в тому числі в 141 установі засуджених 113 917 осіб (108 187 осіб), з них 6 731 жінка (6 311 жінок), у виховних колоніях - 1434 особи (на 65 осіб менше, ніж рік тому), в СІЗО трималося 39 363 осіб (рік тому - 38 030, півроку тому - 40024 особи). За рік чисельність ув'язнених осіб в установах Департаменту зросла на 6 311 осіб (+ 4,27%), тоді як за попередній на 1770 осіб (+ 1,21%). Більші темпи зростання чисельності були тільки у 1999 році.

17. У першому півріччі 2011 року в Державній кримінально-виконавчій службі України зберіглась тенденція до збільшення тюремного населення.

Згідно даних, наданих керівництвом відомства, станом на 01.07.2011 року в місцях позбавлення волі перебувало 157 866 осіб, тобто за півроку чисельність осіб в місцях позбавлення волі зросла на 3 839 осіб (+ 2,49%). При цьому чисельність засуджених зросла за півроку з 113 917 осіб до 119153 осіб, тобто на 4489 осіб, або на +3,91%. Чисельність мешканців СІЗО за цей час зменшилась на 650 осіб (-1,65%) - з 39363 осіб до 38713 осіб.

Чисельність засуджених жінок склала на 01.07.2011 р. 7100 осіб, тоді як півроку тому - 6 731 жінка (+5,5%). Відбували покарання 1459 неповнолітніх осіб, що на 25 осіб більше за показник січня 2011 року.

18. Динаміка чисельності осіб в установах департаменту за останні десять років наведена у наступній таблиці 1.

Протягом 2010 року до установ виконання покарань знову засуджених поступило 47048 осіб (тут і надалі у дужках дані за 2009 рік - 41411 особи), а звільнилося 37227 осіб (39213 осіб), в тому числі 21237 осіб (20890 осіб) звільнено умовно-достроково.

Протягом першого півріччя 2011 року до установ

	Загальна чисельність осіб в установах департаменту	Зміна чисельності осіб в установах департаменту у % до попереднього року
01.01.1999	206 191	
01.01.2000	218 083	+ 5,77
01.01.2001	222 254	+ 1,91
01.01.2002	192 293	- 13,48
01.01.2003	197 641	+ 2,78
01.01.2004	191 677	- 3,02
01.01.2005	188 465	- 1,68
01.01.2006	170 923	- 9,31
01.01.2007	160 725	- 5,97
01.01.2008	149 690	- 6,87
01.01.2009	145 946	- 2,65
01.01.2010	147 716	+ 1,21
01.01.2011	154 027	+ 4,27
01.07.2011	157 866	+ 2,49

виконання покарань знову засуджених поступило 24707 осіб, а звільнилося 18304 особи, в тому числі 9058 осіб звільнено умовно-достроково.

Дані про склад засуджених, які тримаються в установах виконання покарань департаменту, станом на 20 січня 2011 року наведені у таблиці 4.

19. Найбільшу частку серед засуджених осіб складають особи, які відбувають покарання за крадіжки - 27 966 осіб (24,55%, рік тому 22,8%), за умисне вбивство засуджені 17 971 особа (15,8%, рік тому - 16,8%). Очевидно, що ріст кількості засуджених відбувається за рахунок осіб, які скоїли нетяжкі злочини.

З числа засуджених у 2010 році осіб раніше вже відбували покарання 25 910 осіб, або 55,1% (21 426 осіб, або 51,7%). Деяко інше співвідношення вперше засуджених осіб та тих, хто вже засуджувався раніше серед всіх осіб, що відбувають покарання (відповідно вперше відбувають покарання 54824 особи, або 48,1% (52833 особи, або 48,5%), не вперше - 59093 особи, або 51,9% (56096 осіб, або 51,5%). В Україні відбувають покарання у вигляді позбавлення волі 2332 іноземних громадянина, або 1,96% (2 234 особи, або 2,05%) та 6 993 особи без громадянства, або 6,1% (6 787 осіб, або 6,2%).

Чисельність довічно ув'язнених осіб зросла за 2010 рік на 90 осіб (за 2009 рік - на 68 осіб) і склала станом на 01.01.2011 - 1696 осіб. З них трималися в установах виконання покарань 1379 осіб (+ 36 осіб за рік), у СІЗО - 317 осіб (+ 54 за рік).

За півроку 2011 року чисельність довічно ув'язнених осіб зросла на 31 особу і склала станом на 01.07.2011 - 1727 осіб, з них 20 жінок.

20. Як відмічалось вище, чисельність осіб, які тримаються у СІЗО, у 2010 році зросла на 3,5% (+1 333 особи), тоді як рік тому на 11,4%, або + 3882 особи.

Завантаженість слідчих ізоляторів по країні різна: 17 СІЗО недозаповнені і 15 перевантажені (див. таблицю 2). Найбільший переліміт в ізоляторах Донецька (928 осіб, 47%), Сімферополя (446 осіб, 30%), Києва (1058 осіб, 37%), Харкова (719 осіб, 25,6%) Найбільш "просторо" в ізоляторах Житомира (- 706 осіб, 36%), Н-Сіверського (- 147 осіб, 45,5%).

Попри сказане, залишається незмінно надто висо-

ким рівень застосування такого запобіжного заходу як тримання під вартою. Такий захід значною мірою застосовується до осіб, які скоїли нетяжкі злочини, проте їх утримання в СІЗО зумовлене "зручністю" для слідства, оскільки підсудний завжди "під руками". а не тому, що не застосовувати таку міру немає можливості.

З СІЗО протягом півроку було звільнено 6921 особа, в тому числі по закінченню строку покарання - 2 650 осіб, ще до 2728 осіб затосували міри, не пов'язані із позбавленням волі.

Про невинуватість надмірного застосування тримання під вартою свідчать й статистичні дані щодо причин звільнення осіб з СІЗО, наведені у таблиці 3. Серед головних причин, з яких особи звільнилися з СІЗО - призначення їм покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, а також призначення покарання у вигляді позбавлення волі, але на відносно короткий термін - як правило, такий, який утримувана особа вже відбула, перебуваючи у СІЗО. Протягом року звільнюється з СІЗО май-

Кількість осіб, які тримаються у СІЗО станом на 01.01.2011 року

Таблиця 2

№	Найменування установ	Утримується всього	Кількість місць за нормою	Фактична заповненість СІЗО + \- до норми	Засуджених	Заарештованих (до вироку)
1	УВП м. Вінниці	1326	1535	- 203	693	618
2	СІЗО м. Луцька	364	405	-41	197	167
3	СІЗО м. Дніпропетровська	3188	3382	- 194	1119	1929
4	СІЗО м. Кривого Рогу	1034	1080	- 46	383	577
5	СІЗО м. Донецька	2898	1970	+ 928	902	1737
6	СІЗО м. Артемівська	2014	1630	+ 384	767	1247
7	СІЗО м. Маріуполя	823	693	+ 130	363	460
8	УВП м. Житомира	1253	1959	- 706	613	637
9	СІЗО м. Ужгорода	523	662	- 139	177	345
10	СІЗО м. Запоріжжя	1200	953	+ 247	403	671
11	СІЗО м. Вільнянськ	653	800	- 147	290	360
12	СІЗО м. Івано-Франківська	636	617	+19	243	371
13	СІЗО м. Києва	3908	2850	+ 1058	1267	2537
14	СІЗО м. Кіровограда	1122	901	+ 221	392	706
15	СІЗО м. Сімферополя	1930	1484	+ 446	842	1087
16	СІЗО м. Луганська	1642	1382	+ 260	394	1200
17	СІЗО м. Старобільська	552	668	- 116	115	437
18	СІЗО м. Львова	1244	1389	- 145	345	871
19	СІЗО м. Миколаєва	1107	1199	- 92	483	595
20	СІЗО м. Одеси	1871	1913	- 42	596	1240
21	СІЗО м. Ізмаїла	610	704	- 94	220	385
22	СІЗО м. Полтави	1009	982	+ 27	317	653
23	СІЗО м. Рівне	490	599	- 109	210	278
24	СІЗО м. Суми	803	518	+ 285	382	405
25	СІЗО м. Чорткова	209	406	- 197	103	97
26	СІЗО м. Харкова	3527	2808	+ 719	1224	2174
27	СІЗО м. Херсона	845	912	- 67	205	603
28	СІЗО м. Хмельницького	567	636	- 69	235	311
29	СІЗО м. Черкасс	750	657	+ 93	278	469
30	СІЗО м. Чернігова	478	420	+ 58	304	160
31	СІЗО м. Н.-Сіверського	176	323	- 147	85	90
32	СІЗО м. Чернівці	611	555	+ 56	285	326
УСЬОГО		39363	36992	+ 2371	14432	23743

же кожний четвертий з тих, хто туди потрапляє. Очевидно, що злочини, за які вони засуджені, не є такими, що тягнуть суворе покарання.

21. Зберігається тенденція до зменшення хворих на активну форму туберкульозу, а ріст числа ВІЛ-інфікованих осіб вельми незначний.

му, Індії, Іраку, Італії, Латвії, Нідерландів, Палестини, Сербії, США, Угорщини, Швейцарії, Шрі-Ланки, Японії, Албанії, В'єтнаму, Йорданії, Анголи, Нігерії, Чаду, Боснії і Герцоговини, В'єтнаму. Переважна більшість іноземців відбуває покарання за злочини, пов'язані з незаконним обігом наркотичних речовин. Департаментом для

Кількість осіб, звільнених з СІЗО протягом 2010 року

Таблиця 3

З СІЗО було звільнено	2002	2004	2005	2006	2008	2009	2010	6 міс. 2011
Усього % до загального числа осіб, що надійшли до СІЗО	15 379	14 186 / 9,3%	15 040	13270/ 22,3%	12 886	13 604 22,5%	14412 22,3%	6921
У зв'язку із застосуванням судами покарань, не пов'язаних з позбавлен- ням волі	8600	8392	8487	7346		6230	5942	2728
У зв'язку зі зміною запобіжного захо- ду на більш м'який	2702	2103	2250	2109		2336	2540	
У зв'язку із закінченням терміну пока- рання (включаючи умовно- дострокове звільнення)	3881	3604	3987	3673	3810	4916	6571	2 650
У зв'язку з припиненням справ суда- ми та за виправдувальними вироками	115	46	293	120		107	38	
У зв'язку з припиненням справ орга- нами слідства та дізнання	81					15		

Від засуджених до Державної пенітенціарної служби за півроку надійшло 187 скарг. З них задоволено 3, ще стільки ж частково знайшли своє підтвердження.

Варто відзначити, що у країні досі відсутня постпенітенціарна система допомоги особам, що звільняються. Тому дуже часто особи, які звільняються з місць позбавлення волі, стикаються з численними проблемами. Якщо вони не мають соціальних зв'язків, вирішувати питання облаштування на волі після звільнення їм буває вкрай складно. Ці проблеми стосуються тисяч осіб.

22. Виконанням покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, в департаменті опікується Кримінально-виконавча інспекція. Чисельність осіб, які перебувають на обліку КВІ декілька років тому перевищила чисельність ув'язнених осіб, які тримаються у місцях позбавлення волі.

Станом на 01.01.2011 на обліку КВІ перебувало понад 180 тис. осіб. Найбільша частка з цих осіб отримали вирок - звільнення від відбування покарання з випробуванням - 125960 осіб. Покарання у вигляді громадських робіт відбували 22600 осіб, виправні роботи - 3952 особи (див. таблицю 5).

23. За інформацією Департаменту, "в установах Державної пенітенціарної служби України тримається 76 представники дальнього зарубіжжя, з яких: десять - громадяни Литви, по вісім осіб - громадяни Ізраїлю та Туреччини, по чотири особи - громадяни Ірану, Лівану, Пакистану, по три особи - громадяни Камеруну та Сирії, по дві особи - громадяни Китаю, Нігерії, Німеччини, Афганістану, Єгипту, по одній - громадяни Алжиру, В'єтна-

засуджених іноземців було розроблено пам'ятку для осіб, засуджених до позбавлення волі (англійською мовою), яку було видано за сприяння Міжнародного товариства з прав людини - Українська секція, та розповсюджено серед установ, в яких тримаються засуджені іноземці."

24. Загрозливі тенденції визнає і Департамент. У травні 2010 року перший заступник голови відомства Сергій Сидоренко визнавав, що "ситуація с размещением осужденных и лиц, взятых под стражу, чрезвычайно сложная". По сообщению пресс-службы ведомства, в СИЗО пребывают более 40 тыс. человек при наличии не более 36,4 тыс. мест по норме площади 2,5 кв.м. на одного заключенного. Существующий рост численности заключенных значительно усложняет проблему их размещения, материально-бытового и медико-санитарного обеспечения.

Вместе с тем, статистика последних лет не дает повода для оптимизма и надежды на снижение численности заключенных. В ведомстве отмечают, что в период с января 2009 года по апрель 2010 года численность заключенных возросла более чем на 8 тысяч.

В свою очередь начальник управления по обеспечению взаимодействия с Госдепартаментом Украины по вопросам выполнения наказаний Министерства юстиции Украины Петр Кочерган отметил, что сейчас подготовлен проект закона, который должен усовершенствовать практику применения предупредительной меры в виде взятия под стражу". (news.liga.net, <http://www.ukrprison.org.ua/index.php?id=1275041488>).

**Склад засуджених, які тримаються в установах виконання
покарань департаменту, станом на 20 січня 2011 року**

Таблиця 4

			Всього	В т.ч. установи для тримання жінок
Кількість УВП			141	12
Списочна чисельність засуджених станом на 01.01.2010 р.			108926	6311
Всього поступило засуджених протягом 2010 року			90501	5141
В тому числі	знову засуджених		47048	3023
	з них раніше відбували покарання		25910	933
	інші надходження		43453	2118
Всього вибуло засуджених протягом 2010 року			85510	4721
В тому числі	Звільнено всього		37227	2389
	З них	по відбуттю строку покарання	13468	889
		умовно-дострокове звільнення і заміна покарання	21237	1352
		по помилуванню	82	36
		осіб, які страждають тяжкою хворобою	902	66
		за амністією	2	0
		на інших підставах	1536	46
	Відправлено всього		48283	2332
	В тому числі	переведено з максимального на середній РБ	515	0
		переведено з середнього на максимальний РБ	193	0
Померло		584	21	
Списочна чисельність на кінець звітної періоду			113917	6731
З загального числа Засуджених	Засуджені за	злочини проти основ національної безпеки	4	1
		умисне вбивство	17971	1332
		умисне тяжке тілесне ушкодження	10839	710
		Зґвалтування	2622	16
		Розбій	13665	410
		Грабіж	16047	484
		крадіжка	27966	1407
		привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем	581	135
		Хуліганство	2415	46
		військові злочини	107	0
	Відб.позб. волі	Вперше	54824	4525
		Неодноразово	59093	2206
	По працездатності	Працездатних	110008	6321
		інвалідів 3-ої групи	2366	311
		інвалідів 1-ої та 2-ої групи	1543	99
	По суспільним групам	Робітників	21596	927
		Службовців	2826	194
		працівників сільського господарства	6708	259
		Військовослужбовців	84	0
		Учнів	3724	163
		працездатних осіб, не працюючих та таких, що не навчаються	71100	4173
		Інших	7880	1015
		Засуджені, яким смертна кара помилуванням замінена позбавленням волі		96
	Засуджені, яким визнано за вироком суду примусове лікування (ст.96 ККУ)		930	18
	В тому числі	Алкоголіки	638	17
		Наркомани	292	1
	Іноземних громадян		2332	113
	В тому числі	дальнього зарубіжжя	81	1
		ближнього зарубіжжя	2251	112
	Осіб без громадянства		6993	44

**Виконання покарань, не пов'язаних з позбавленням волі
станом на 1 січня 2011 року**

Таблиця 5

№ п/п	Регіон	Всього засуджених до покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, осіб до яких застосовано адміністративне стягнення та осіб, звільнених умовно-достроково від відбування покарання (за 12 міс)		Позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю	Громадські роботи	Виправні роботи	Звільнення від відбування покарання з випробуванням (перебувало на обліку на кінець звітного періоду, за 12 місяців)	
		всього	з них неповнолітніх				всього	з них неповнолітніх
1	АР Крим	9780	348	671	859	295	6485	325
2	Вінницька	6450	207	293	891	116	4534	190
3	Волинська	3722	146	211	486	77	2624	137
4	Дніпропетровська	16701	397	879	1920	120	11533	371
5	Донецька	18666	512	964	2114	810	9768	479
6	Житомирська	5706	259	241	1207	122	3592	242
7	Закарпатська	3419	150	213	333	51	2666	144
8	Запорізька	10257	327	415	1200	112	7682	301
9	Івано - Франківська	2273	93	274	486	151	1128	80
10	М.Київ та Київська	13617	374	1233	1006	239	9445	356
11	Кіровоградська	5728	230	165	1144	61	3795	207
12	Луганська	13425	368	576	1023	269	10113	349
13	Львівська	5840	185	361	776	191	4003	178
14	Миколаївська	6980	200	247	1514	169	4401	194
15	Одеська	9385	417	425	818	75	7340	411
16	Полтавська	5806	165	261	885	86	3872	142
17	Рівненська	3626	224	129	814	65	2352	212
18	М. Севастополь	1842	19	96	252	32	1309	18
19	Сумська	3952	187	258	636	219	2282	156
20	Тернопільська	2522	59	198	500	75	1589	53
21	Харківська	12617	546	520	487	86	10206	543
22	Херсонська	6199	169	313	906	109	4269	151
23	Хмельницька	4627	161	328	557	141	3350	147
24	Черкаська	4658	114	217	421	68	3370	102
25	Чернігівська	5000	179	301	1216	103	2821	144
26	Чернівецька	2025	76	194	149	110	1431	75
УСЬОГО		184823*	6112	9983	22600	3952	125960	5707

* У тому числі на кінець звітного періоду на обліку перебуває 22256 осіб, звільнених умовно-достроково від відбування покарання

ФІНАНСУВАННЯ СИСТЕМИ

25. За повідомленням управління фінансів Департаменту (газет "Закон і Обов'язок", № 11, березень 2011 року) відповідно до Закону України "Про державний бюджет України на 2010 рік" та змінами до нього видатки на утримання органів і установ кримінально-виконавчої служби по загальному фонду у сумі складають 2 млрд. 322, 2 млн. грн (біля 290 млн. долларів США) та забезпечували розрахункову потребу у видатках загального фонду на 46,4%, у тому числі заробітної плати на 54,0%, медикаментів - 59,4%, продуктів харчування - 69,5% енергоносіїв - 64,9%, капітальних видатків - 5,5%.

Видатки на утримання кримінально-виконавчої служби загального фонду профінансовані на 99,95%.

При формуванні кошторису видатків першочергова увага приділялася найбільш важливим напрямкам фінансового забезпечення і, в першу чергу, заробітній платі персоналу, питома вага якої у загальній сумі ви-

датків складала 50,1%, харчуванню - 18,8%, придбанню медикаментів - 3,1%, оплаті енергоносіїв - 9,7%, капітальним видаткам - 1,3%.

Спеціальний фонд склав 207,2 млн. грн.

26. Рахункова палата провела аудит ефективності використання бюджетних коштів, виділених на виконання Державної програми поліпшення умов тримання засуджених та осіб, що тримаються під вартою, на 2006 - 2010 роки. Він показав, що спрямовані на програмні заходи 130 млн. грн. останні п'ять років були використані неефективно, а сама програма провалена. Як зазначає у своїй статті на сайті www.khrg.org Ірина Голобородько, "ни одного из мероприятий программы не реализовано, а частичное выполнение Государственной пенитенциарной службой Украины (бывшие руководители Государственного департамента по вопросам исполнения наказаний Кошинец В.В., Галинский А.И.)

отдельных из них не способствовало улучшению условий в учреждениях уголовно-исполнительной системы. Вместе с тем, уровень коррупции в учреждениях исполнения наказаний поднялся на заоблачную высоту.

Ситуация с соблюдением прав заключенных к лучшему не только не изменилась, но и значительно ухудшилась. В 2010 году в следственных изоляторах и учреждениях исполнения наказаний умерло 808 человек, что на 44 человека больше, чем в 2009 году.

Участились факты хищений продовольствия в отдельных учреждениях по исполнению наказаний. Как пример, резонансное "мясное дело", когда мясо, предназначенное заключенным и осужденным в учреждениях по исполнению наказаний, в одном из них в Одесской области его руководители похищали и перепродавали, а вырученная прибыль ложилась в их карманы.

Коллегия Счетной палаты отметила, что нарушаются и права осужденных на труд. Принятие на региональном уровне программ создания новых рабочих мест для осужденных не дало положительных результатов. На сегодня лишь около 40 процентов трудоспособных осужденных заняты полезным трудом. Абсолютное большинство людей, лишенных свободы, не имеет ни копейки на личных счетах, тогда как почти 40 тыс. из них получают исполнительные листы на общую сумму около 0,5 млрд. гривен.

27. По выводам аудиторов, пенитенциарная система Украины нуждается в срочной модернизации и развитии. Давно назрела насущная необходимость использовать в нашей стране опыт европейских государств путем внедрения национальной модели системы probation (установление ограничений свободы передвижения осужденных и контроля за их поведением), а также внесении соответствующих изменений в законодательство для дальнейшей гуманизации отбывания наказаний в местах лишения свободы.

Только изменение самой сути исправительного законодательства приведет к кардинальным изменениям в деятельности Государственной пенитенциарной службы, переориентирует ее с проблемного поиска средств для строительства новых тюрем, на реконструкцию, техническое переоснащение существующих. Это позволило бы не только "разгрузить" учреждения отбывания наказаний, но и привести условия содержания осужденных и лиц, заключенных под стражу, в соответствие с европейскими стандартами, уменьшить финансовую нагрузку на государственный бюджет и повысить эффективность использования средств на содержание учреждений лишения свободы и следственных изоляторов.

"Шестиразовые попытки реформирования пенитенциарной системы ничего не дали, - отметил на Коллегии Председатель Счетной палаты В.К. Симоненко. - Причина кроется в несовершенстве подходов к решению проблемы и организации выполнения ряда государственных программ. Все 5 лет и МВД, и Минфин и Госдепартамент по исполнению наказаний участвовали в процессе, названном "хаос". Поэтому позорные проблемы выплескиваются через колючие ограждения на все общество". (<http://www.khpg.org/index.php?id=1310751262>).

28. В ЗМІ почастишали повідомлення про кричущі фінансові порушення у діяльності установ виконання

покарань. Очевидно, що така критика має певний політичний підтекст і спрямована проти попереднього керівництва. Тим не менше, варто привести приклади таких повідомлень. Так, на сайті www.unian.net повідомлялося у жовтні 2010 року, що "чиновники Державного департаменту з питань виконання покарань крали продукти у в'язнів. Про це заявив на прес-конференції перший заступник голови департаменту Сергій СИДОРЕНКО. Як передає кореспондент УНІАН, це було перше спілкування нового керівництва відомства з журналістами після заміни практично всієї верхівки ешелону служби виконання покарань (навесні 2010 р. - Ред.).

С.СИДОРЕНКО повідомив, що Контрольно-ревізійне управління провело перевірку фінансових зловживань у відомстві. В результаті перевірки з'ясувалося, що в 2009 році внаслідок численних фінансових махінацій минулого керівництва з бюджету було вкрадено 468 млн. грн., (тоді як бюджет відомства складає 2 322 млн. грн., а спеціальний фонд - 207,2 млн. грн.). С.СИДОРЕНКО зазначив, що "...через недопостачання продуктів в українських в'язницях був влаштований справжнісінький "голодомор".

Так, у колонії Полтавської області постачальник завіз сіль замість цукру. Усього з 400 тонн цукру в колонії було завезено 40 тонн, що становить 10% від плану. Для приховування крадіжки використовувалася проста схема: керівництво виправних колоній уклало з постачальником договір на відповідальне зберігання придбаної продукції. В результаті, товар так і залишився на складі, а гроші пропали. "На придбання курячого м'яса Держдепартамент витратив 6,2 млн. грн. Проте ветеринарні дослідження показали, що м'ясо непридатне для вживання в їжу. В результаті 12,6 тонн курятини були заборонені для використання у виправних колоніях. А витрачені на їх придбання 157 тис. грн. ніхто в продавця так і не заплатив", - заявив С.СИДОРЕНКО.

Та ж історія повторилася і з консервами. Держдепартамент купив у одного з м'ясокомбінатів понад 483 тонни, заплативши 14,5 млн. грн. Проте в колонії потрапили лише 45% замовлення. Причому 68,2 тонни виявилися непридатними в їжу. Понад 10 млн. грн. просто осіли в чийось кишеньках. При цьому С.СИДОРЕНКО заявив, що у попередні роки "в системі виконання покарань склалася кримінальна схема, в результаті якої чиновники наживалися на крадіжці продуктів харчування. У ряді колоній ситуація доходила до голодних бунтів. Щоб зняти напругу, в'язням дозволили одержувати посилки з продуктами харчування".

Крадіжка згубно позначилася і на стані здоров'я в'язнів, зазначив перший заступник голови Департаменту. Так, у 2009 році від серцево-судинних захворювань померло 260 в'язнів. Майже 5 тисяч страждають туберкульозом.

За 4 місяці новим керівництвом у системі покарань були виявлені також розкрадання нерухомості, яка знаходилася на балансі департаменту. Приміром, у Вінницькій колонії фізкультурно-спортивний комплекс для в'язнів був визнаний непридатним і переданий до приватних рук, розповів С.СИДОРЕНКО. Він при цьому продемонстрував журналістам фотографії, і зазначив, що будівля знаходиться в чудовому стані і функціонує як приватний фізкультурний центр. (<http://www.ukrprison.org.ua/index.php?id=1287591078>).

ЗАКОНОДАВСТВО

29. Протягом 2010 року - першої половини 2011 року у законодавстві, яке регламентує діяльність кримінально-виконавчої системи, відбулися зміни. Найпомітнішим було ухвалення у січні 2010 року двох законів.

Верховна Рада України ухвалила 21 січня 2010 року Закон про внесення змін до Кримінально-процесуального та Кримінально-виконавчого кодексів України (щодо забезпечення захисту прав засуджених осіб в установах виконання покарань) Законом передбачається низка змін умов тримання засуджених, зокрема зняття обмежень на кількість посилок та передач для засуджених, на зняття обмежень на телефонні розмови, хоча й з 2012 року, вводяться певні поступки для довічно ув'язнених тощо.

Зокрема, як повідомляє сайт korrespondent.net, "Депутати на законодательном уровне установили, что... без специальных разрешений допускаются на территории учреждений исполнения наказаний члены Европейского комитета по предотвращению пыток или нечеловеческого или унижающего достоинство поведения или наказания, а также председатель и члены наблюдательных комиссий. Кроме того, такое право будет иметь министр юстиции Украины."

Рада также отменила содержание женщин в участках усиленного контроля. Законом предусматривается приведение размера минимальной жилой площади на одного осужденного в соответствие с европейскими стандартами, а именно - 4 кв. м против действующих 3 кв. м. Увеличено количество телефонных разговоров. Вместо одного разговора в месяц устанавливаются разговоры без ограничений. (Последние два изменения вступают в силу с 1 января 2012 года - "Тюремный портал").

Предоставляется возможность краткосрочного выезда за пределы учреждения исполнения наказаний лицам, которые находятся в учреждениях минимального режима с облегченными условиями содержания, и лицам, приговоренным к ограничению свободы.

Всем осужденным предоставляется разрешение на получение посылок без ограничений, а осужденным, которые находятся в колониях с минимальным уровнем безопасности, на получение корреспонденции без ее просмотра.

Осужденный получает право на просьбу к администрации по вопросам представления к условно-досрочному освобождению от отбывания наказания или замене не отбытой части наказания более мягким.

Изменяются условия содержания для приговоренных к пожизненному лишению свободы: увеличивается количество краткосрочных свиданий с одного раза в полгода до одного раза в квартал; закрепляется норма, что женщины, приговоренные к пожизненному лишению свободы, размещаются, как правило, в секторах среднего уровня безопасности исправительных колоний минимального уровня безопасности с общими условиями содержания." (<http://www.ukrprison.org.ua/index.php?id=1264502594>)

30. Варто відмітити, що при внесенні змін до КВК були ухвалені не тільки норми, які позитивно впливають на умови тримання засуджених.

Безперечно, відбулися важливі і давно очікувані законодавчі зміни, спрямовані на покращання умов три-

мання засуджених, наближення їх до європейських стандартів. Але змінено і частину 3 ст. 121 Кримінально-виконавчого кодексу України. До ухвалення Закону ця норма передбачала, що "із засуджених, які злісно ухиляються від роботи, вартість харчування, одягу, взуття, білизни, комунально-побутових та інших наданих послуг утримується з коштів, які є на їхніх особових рахунках. У разі відсутності в засудженого коштів на особовому рахунку виправна колонія має право пред'явити йому позов через суд."

Очевидно, що ця норма стосувалася лише тих засуджених, які "злісно ухиляються від роботи". Саме за відмову працювати - зв'язно за умов, коли було ДЕ працювати, ЩО робити - за таких умов вартість їх перебування в колонії за відсутністю коштів на особових рахунках могла стягуватися судом з їх доходів, які вони отримуватимуть після звільнення, на волі.

Кардинально іншою стає ситуація після прийняття змін, внесених у цю статтю 21 січня.

Нова редакція ч.3 ст 121 КВК передбачає, що із засуджених, які не працюють (крім осіб, зазначених у частині четвертій статті 115 цього Кодексу), вартість харчування, одягу, взуття, білизни, комунально-побутових та інших наданих послуг утримується з коштів, які є на їхніх особових рахунках. У разі відсутності в засудженого коштів на особовому рахунку виправна колонія має право пред'явити йому позов через суд.

Зі вступом Закону в дію адміністрація установ отримує право стягувати через позови до суду вартість утримання в колонії з усіх засуджених, які не працюють. І вже не має значення, чи забезпечує установа (держава) можливість засудженим заробляти кошти чи ні, чи бажає працювати особа чи ні - платити за перебування в колонії прийдеться усім. І із засуджених, які не мають роботи, але мають на особових рахунках кошти, наприклад, отримані від родичів, можна буде утримувати вартість перебування у колонії. У випадках, коли такі кошти відсутні, адміністрація матиме право звертатися до суду з позовом про утримання цих коштів з особи після її звільнення.. І тоді, виходячи на волю у нинішній складний час, іноді не маючи даху над головою, роботи, можливостей її знайти, не маючи часто документів (паспорту, який вилучила при затриманні міліція і не повернула) - людина муситиме заробляти кошти, аби - за рішенням суду! - повернути кошти за своє перебування в ув'язненні.

31. Варто взяти до уваги, що більшість засуджених не працює не зі своєї волі, а тому, що держава за 20 років майже нічого не зробила для створення достатньої кількості сучасних робочих місць в установах виконання покарань. Тепер за цю недолугість держави, за її байдужість до засуджених мають розплачуватися самі засуджені громадяни. Такий крок Верховної Ради суперечить ст. 5 КВК України, яка проголошує серед принципів кримінально-виконавчого законодавства і принцип взаємної відповідальності держави і засудженого. Рішення Верховної Ради України покласти на громадян, які відбувають покарання, вимогу сплачувати наслідки бездіяльності держави щодо створення реальних можливостей працювати у колонії, таке рішення є безвідповідальним.

Крім того, реальна загроза такого позову з боку адміністрації установ виконання покарань може бути елементом тиску на засудженого. Не виключено також, що створяться умови для того, аби судді вимагали хабарі за те, щоб при визначенні покарання вони не доправляли винного до в'язниці (бо потім прийдеться оплачувати його перебування в ній), а виносили покарання, не пов'язані з позбавленням волі.

"Донецький Меморіал" вважає таку зміну норми ч. 3 ст. 121 КВК України категорично неприйнятною.

Саме тому керівник "Донецького Меморіалу" запропонував Президенту України накласти вето на ухвалений 21 січня 2010 року Закон та запропонувати Верховній Раді взагалі скасувати ч. 3 ст. 121 КВК України. Він також закликав колег з інших громадських організацій підтримати вимогу відміни ухваленної норми. (<http://www.khpg.org/index.php?id=1264626043>).

32. Майже одночасно з наведеними змінами до КВК Верховна Рада України ухвалила закон України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення права осіб, що тримаються під вартою, та засуджених осіб на безперешкодне листування з адвокатом". Мета Закону полягає в посиленні законодавчих гарантій захисту прав людини, зокрема, у сфері забезпечення права засуджених і осіб, що тримаються під вартою, на конфіденційне листування з захисником. Необхідність прийняття проекту Закону була пов'язана з тим, що положення чинного Закону України "Про попереднє ув'язнення" та Кримінально-виконавчого кодексу України не відповідали статті 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Як повідомила прес-служба Мінюсту, "Згідно з законом кореспонденція, яку засуджені адресуватимуть Уповноваженому Верховної Ради України з прав людини, Європейському суду з прав людини, а також іншим відповідним органам міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна, та прокуророві, перегляду не підлягатиме і надсилатиметься за адресою протягом доби з часу її подачі. Також перегляду не підлягатиме кореспонденція, яку засуджені одержують від зазначених органів та осіб. Кореспонденція, яку засуджені адресуватимуть захиснику у справі, перегляду не підлягатиме і надсилатиметься за адресою протягом доби з часу її подачі. Не підлягатиме перегляду й кореспонденція, яку засуджені одержують від такого захисника. Ухвалені зміни щодо заборони перегляду кореспонденції жодним чином не виключають можливість огляду та виїмки такої кореспонденції в порядку, передбаченому ст.ст. 187, 187-1 Кримінально-процесуального кодексу України, за наявності достатніх підстав вважати, що у цій кореспонденції містяться дані про вчинений злочин або документи і предмети, що мають доказове значення, і якщо іншими способами одержати ці дані неможливо." (www.minjust.gov.ua, <http://www.ukrprison.org.ua/index.php?id=1264231272>).

33. Попри чисельні зміни у КВК, в ньому залишається низка норм, які суперечать Конституції України та іншим законам. Це в першу чергу стосується не нарахування працюючим засудженим внесків до Пенсійного фонду, неможливості оформлення пенсій особам, які отримали право на пенсію під час відбування покарання до позбавлення волі (ст. 122 КВК). Крім того, залишаються надто суворими - попри чисельні нагадування Європейського Комітету із запобігання катувань -

умови тримання довічно ув'язнених осіб. Ці законодавчі проблеми залишаються поза увагою і відомства, і інших державних інституцій.

34. Чимало невинуватених та застарілих норм міститься у Правилах внутрішнього розпорядку установ (ПВР) та в інших нормативних актах департаменту

Громадська правозахисна організація "Донецький Меморіал" ініціювала підготовку пропозицій до Правил внутрішнього розпорядку установ виконання покарань. Ці пропозиції направлені до Державної пенітенціарної служби України, до Генеральної прокуратури, до Міністерства юстиції зі сподіванням, що вони будуть розглянуті та враховані при ухваленні змін до цих Правил. Експертами при підготовці даних пропозицій були 12 осіб - представники громадських організацій та науковці, які фахово займаються проблемами кримінально-виконавчої системи. (<http://www.ukrprison.org.ua/index.php?id=1296057547>)

35. Змінений і основний нормативний документ, яким визначаються повноваження відомства - Положення про Державну пенітенціарну службу України (далі - Положення та ДПтСУ). Воно затверджено Указом Президента України №394/2011 від 6 квітня 2011 року. Тим самим втратила свою чинність Постанова Кабінету Міністрів України від 10.06. 2009 №587 "Про затвердження Положення про Державний департамент України з питань виконання покарань".

Натомість деякі експерти вважають, що певна частина нових або видозмінених норм Положення є не завжди логічними та зрозумілими з огляду на їх зміст.

Як зазначає Вадим Човган, "досить цікавим нововведенням є зміна кола актів, якими керується ДПтСУ, а саме, замість указів Президента України тепер регулювання здійснюватиметься актами Президента України (відповідно до статті 106 Конституції України до них відносяться укази і розпорядження) і доручення. Крім того, тепер до кола актів, які регулюють діяльність ДПтСУ, відносяться Накази Міністерства юстиції України, доручення Міністра юстиції України.

У попередньому Положенні одним із ключових його завдань було назване забезпечення дотримання прав людини і громадянина, вимог законодавства щодо виконання і відбування кримінальних покарань, реалізації законних прав та інтересів засуджених і осіб, узятих під варту. У новому ж дана норма певною мірою видозмінена й завдання викладене, як: "контроль за дотриманням прав людини і громадянина, вимог законодавства щодо виконання і відбування кримінальних покарань, реалізацією законних прав та інтересів засуджених і осіб, узятих під варту". Навіть просте порівняння змісту слів "забезпечення" та "контроль" показує значне звуження ролі ДПтСУ в цій діяльності. Тобто, ДПтСУ вже не є тим суб'єктом, що має здійснювати визначальний вплив на діяльність із забезпечення прав людини в органах і установах виконання покарань.

У зв'язку з цим показовим є і те, що із переліку основних завдань ДПтСУ виключено таке завдання як забезпечення дотримання посадовими та службовими особами органів і установ виконання покарань та слідчих ізоляторів вимог законодавства в органах і установах виконання покарань та слідчих ізоляторах, запобігання вчиненню злочинів і дисциплінарних проступків засудженими і особами, узятими під варту, та щодо них, їх припинення.

Встановлюється новий порядок видання спільних актів із іншими центральними і місцевими органами виконавчої влади. Тепер це можуть бути лише накази, крім того, вони повинні бути лише організаційно-розпорядчого характеру. Раніше для видання спільних актів необхідно було погодження з Міністром юстиції, тепер відповідну вимогу скасовано, що певним чином свідчить про послаблення ролі цієї посадової особи щодо спрямування та координації діяльності ДПтСУ.

Не залишилось осторонь змін і питання комплектування персоналом кримінально-виконавчої служби України. Якщо раніше Департамент здійснював добір осіб рядового і начальницького складу та працівників кримінально-виконавчої служби (п. 3.30), то тепер це вже добір кадрів лише в апарат ДПтСУ та лише на керівні посади в органах і установах, що належать до сфери її управління (п. 5.2). Хто має здійснювати, наприклад, добір кадрів для роботи у навчальних закладах кримінально-виконавчої служби України, залишається під питанням.

36. Як відмічалось, змінено і правовий статус Голови ДПтСУ (далі - Голова), а також порядок його призначення і призначення його заступників. Якщо раніше Голову призначав Кабінет Міністрів України за поданням Прем'єр-міністра України відповідно до пропозиції Міністра юстиції (п. 8), то тепер це здійснює Президент України на підставі пропозицій Міністра юстиції (п. 10).

Встановлено новий порядок призначення керівників територіальних органів управління. Якщо до 6 квітня 2011 необхідно було погоджувати таке призначення із Міністром юстиції, то після - необхідно ще й погодження із головами відповідних обласних адміністрацій.

Підводячи підсумок вищесказаного, можна зробити кілька основних, принципових висновків. По-перше, у новому Положенні скасовано багато позитивних норм попереднього, таких як, наприклад, забезпечення дотримання прав людини і громадянина, вимог законодавства щодо виконання і відбування кримінальних покарань, реалізації законних прав та інтересів засуджених і осіб, узятих під варту; здійснення правового та соціального забезпечення персоналу Державної кримінально-виконавчої служби України та членів їх сімей; норм, які закріплювали питання міжнародного співробітництва ДПтСУ. По-друге, посилюється вплив Президента України на ДПтСУ, адже він тепер призначає Голову, його заступників. Крім того, Голова додатково несе персональну відповідальність перед ним. Виходячи з цього, послаблюється роль Кабміну у спрямуванні та координації діяльності ДПтСУ. По-третє, незважаючи на певні норми, які дають підстави стверджувати про послаблення ролі Міністра юстиції у спрямуванні та координації діяльності ДПтСУ, є і норми (здебільшого, у яких закріплені повноваження Голови), що свідчать про значне посилення співпраці та зв'язку між ДПтСУ та Міністром юстиції. Це, наприклад, необхідність звітування Голови перед Міністром юстиції про виконання річного плану роботи ДПтСУ та покладених на неї завдань, про усунення порушень і недоліків, виявлених під час проведення перевірок діяльності ДПтСУ, органів і установ, що належать до сфери управління ДПтС України; забезпечення взаємодії ДПтСУ із визначеним Міністром юстиції структурним підрозділом Міністерства та ін. (<http://www.khpg.org/index.php?id=1312883196> ??????)

37. Ще один важливий нормативний документ було змінено у вересні 2010 року. 16 вересня 2010 р. Президент підписав Указ, яким було затверджено Положення про порядок здійснення помилування. Цей акт, на відміну від його попередника, звужив і без того дуже обмежену можливість користування інститутом помилування. Порівняльний аналіз двох актів визначає, яким чином змінилася милість голови держави.

Експерт Михайло Романов відзначає, що "буквально з першого пункту нове положення містить вирізняльні правила здійснення помилування. Пункт 2 встановлює форми, в яких здійснюється помилування, і серед них положення називає заміну довічного позбавлення волі на позбавлення волі на строк не менше двадцяти років. Тобто до положення введено норму, що відтворює ч. 2 ст. 87 КК України і говорить про мінімальний строк позбавлення волі, який повинен відбути засуджений до довічного позбавлення волі до того моменту, коли в нього з'являється право на подання клопотання про помилування.

Нове положення містить норму, яка значно звужує коло осіб та саму можливість клопотати про помилування для значної кількості засуджених. Пункт 6 Указу зазначає, що клопотання про помилування засуджених, які не стали на шлях виправлення або не відбули половини призначеного їм строку покарання, а також клопотання осіб, засуджених за тяжкі чи особливо тяжкі злочини, можуть бути задоволені лише за наявності обставин, що потребують особливо гуманного ставлення. Якщо уважно роздивитися цей пункт, можна побачити, що помилування без будь-яких обмежень може бути застосовано лише за умови наявності на боці засудженого таких ознак:

- покарання призначене за злочини, які є необережними (за виключенням необережних тяжких злочинів), злочини невеликої або середньої тяжкості;
- засуджений повинен стати на шлях виправлення;
- засуджений повинен відбути не менше половини призначеного судом строку покарання.

Наведені критерії суттєво звужують можливість звільнення у зв'язку з помилуванням. Слід звернути увагу на те, що минулий Указ був більш лояльним та доступним для засуджених. Аналогічний пункт 6 мав дві категорії засуджених та передбачав такі умови, за наявності яких засуджений міг претендувати на звільнення:

- 1) засуджений повинен стати на шлях виправлення та відбути значну частину строку покарання;
- 2) засуджений за особливо тяжкий злочин, який відбув половину призначеного строку покарання.

Як додатковий критерій використовується питання про те, чи став засуджений на шлях виправлення. До речі, ця ознака взагалі не регламентована чинним законодавством і має суто суб'єктивне забарвлення. І все ж такі саме ці випадки законодавець називає виключними та такими, які потребують особливо гуманного ставлення.

Із встановленням такого обмеження законодавець залишив за межею оціночного поняття "особливо гуманне ставлення" значну кількість засуджених, які ще рік тому могли сподіватися на помилування. До речі, підвищення "порогу" для помилування засуджених робить сумнівною можливість помилування для осіб, які засуджені до довічного позбавлення волі. Ці особи можуть подати клопотання про помилування зі спливом

двадцятирічного строку покарання і при цьому, зрозуміло, що вони не "впишуться" в категорію тих, відносно кого клопотання про помилування може бути розглянуто без будь-яких додаткових вимог та оцінок.

Дивними також здаються деякі положення нового Указу, в яких йдеться про врахування певних обставин під час вирішення питання про можливість застосування до засудженого помилування. Зокрема, Положення зазначає, що при вирішенні питання про помилування враховуються "... щире каяття, активне сприяння розкриттю злочину, поведінка і ставлення особи до праці до засудження...". Всі наведені "критерії" суперечать доктрині кримінального та кримінально-виконавчого права, оскільки названі обставини повинні враховуватися судом при призначенні покарання і вони впливають, а нерідко і визначають той обсяг кари, який буде застосовано до підсудного.

Встановлення в Положенні таких "критеріїв" як каяття, сприяння розкриттю злочину, поведінка та характеристика особи до засудження, свідчить про "недовіру" вітчизняній моделі кримінально-виконавчої служби з боку самої держави. Оскільки якщо система працює ефективно та законно, особа може стати більш позитивною та соціально бажаною.

Усі наведені положення в їх сукупності, з одного боку свідчать про їх доктринальний характер, оскільки вони змінюють саму ідею помилування. Але з іншого боку, на жаль, ці доктринальні зміни вказують на те, що інститут помилування стає більш утрудненим для засудженого та орієнтованим перш за все на осіб, які мають невисокий рівень суспільної небезпеки. Тобто унікальний шанс на звільнення, яким за своєю правовою природою є помилування (оскільки основною його ознакою є відсутність обмежень щодо можливості помилування), в нашій державі стає чимось недоступним для більшості засуджених. (<http://www.khpg.org/index.php?id=1298992497> ????? <http://www.ukrprison.org.ua/index.php?id=1302429615>)

38. Наводить критичні зауваження щодо цього документу і Л. Ключко (ХПГ), яка відмічає: "У Положенні 2005 року стаття 9 починається зі слів: "особа засудженого, його поведінка...", а аналогічна стаття Положення 2010 року починається зі слів: "ступінь тяжкості вчиненого злочину...". Здавалося б від перестановки сума не змінюється, але наголос саме на тяжкість злочину, а не на особу засудженого, свідчить про те, що розглядається в першу чергу буде сам злочин, а не особа засудженого.

Положення 2010 року враховує "активне сприяння розкриттю злочину", що взагалі не враховувалося за Положенням 2005 року.

Змінилися і строки повторного звернення з клопотанням про помилування, якщо у помилуванні відмовлено - раніше у засуджених за тяжкий або особливо тяжкий злочин була можливість повторно звернутися з клопотанням про помилування через рік, а у засуджених за інші злочини - через півроку, зараз всі, крім засуджених до довічного ув'язнення, зможуть повторно звернутися за помилуванням не раніше, ніж через рік, а довічники - не раніше, ніж через 5 років.

Затверджено і новий склад Комісії при Президентові України у питаннях помилування. До комісії увійшли:

Васильєв Геннадій Андрійович - заступник Глави Адміністрації Президента України, Голова Комісії

Козлов Ігор Миколайович - Керівник Управління з питань помилування Адміністрації Президента України, заступник Голови Комісії

Фесенко Леонід Іванович - народний депутат України, заступник Голови Комісії (за згодою) ПР, (Голова Апеляційного суду Луганської обл.)

Вернидубов Іван Васильович - народний депутат України (за згодою) ПР, слідчий, податківець

Гордієнко Сергій Володимирович - народний депутат України (за згодою) КПУ

Гриневецький Сергій Рафаїлович - народний депутат України (за згодою), БЛ, голова Одеської облдержадміністрації у період 09.1999-04.2002

Ємельянова Інна Іванівна - перший заступник Міністра юстиції України

Лісіцков Олександр Володимирович - Голова Державного департаменту України з питань виконання покарань

Пилипчук Петро Пилипович - перший заступник Голови Верховного Суду України (за згодою)

Притика Дмитро Микитович - народний депутат України (за згодою), ПР, Вищий господарський суд України, Голова

Пуховець Іван Миколайович - заступник Керівника Управління з питань помилування - завідувач відділу обліку, розгляду та узагальнення клопотань Адміністрації Президента України

Рибак Володимир Васильович - народний депутат України (за згодою), Перший заступник Голови Партії регіонів України (з 23 квітня 2010), слухач ВПШ при ЦК КПУ

Рогульський Ростислав Олександрович - завідувач відділу забезпечення діяльності Комісії при Президентові України у питаннях помилування Управління з питань помилування Адміністрації Президента України, секретар Комісії

Скорик Лариса Павлівна - професор кафедри архітектурного проектування Національної академії образотворчого мистецтва і архітектури (за згодою)

Фаринник Василь Іванович - заступник Міністра внутрішніх справ України - начальник Головного слідчого управління. (<http://www.khpg.org/index.php?id=1287151797>)

39. Вже декілька років не знаходить вирішення питання статусу та кола повноважень підрозділів спеціального призначення відомства. Після скасування в Мінюсті реєстрації нормативного акту, який регламентував їх діяльність, департамент впродовж майже чотирьох років не може підготувати новий регламентуний документ, а ті проекти, що були підготовлені, Мінюстом відхилені як такі, що містять норми, що порушують і закони України, і міжнародні документи, підписані Україною, в сфері дотримання прав людини.

Особливу стурбованість викликають повідомлення про ймовірне залучення особового складу цих підрозділів для участі в акціях у Сімферопольському СІЗО у квітні-травні 2011 року та у Дніпропетровській ВК-89 у липні 2011 р.

За даними департаменту, підрозділи спеціального призначення Державної кримінально-виконавчої служби України "за час свого існування неодноразово залучались для проведення спеціальних операцій щодо забезпечення правопорядку, дотримання вимог режиму, правил внутрішнього порядку в установах виконання покарань і слідчих ізоляторів, звільненню заручників, тощо.

У 2003 році Держдепартаментом було видано наказ від 08.09.2003 № 163 "Про утворення підрозділів особливого призначення кримінально-виконавчої системи, затвердження штатів та Положення про ці підрозділи".

Зазначеним наказом, крім п'яти вже існуючих підрозділів, було знову створено підрозділ особливого призначення при управлінні Держдепартаменту в місті Києві та Київській області. Загальна штатна чисельність підрозділів залишилася незмінною (160 чол.).

У 2005 році наказом Держдепартаменту від 10.10.2005 №167 "Про затвердження Положення про підрозділ спеціального призначення" підрозділи особливого призначення були перейменовані в підрозділи спеціального призначення Державної кримінально-виконавчої служби України.

На сьогоднішній день загальна штатна чисельність підрозділів складає 165 чол. З них: у підрозділі спеціального призначення при управлінні Держдепартаменту в Дніпропетровській області - 38 чол.; у підрозділі спеціального призначення при управлінні Держдепартаменту в Донецькій області - 31 чол.; у підрозділах спеціального призначення при управліннях Держдепартаменту в Луганській, Запорізькій, Житомирській областях - по 25 чол.; у підрозділі спеціального призначення при управлінні Держдепартаменту в місті Києві та Київській області - 21 чол. Цього ж року, виходячи з розташування підрозділів та покладених на них завдань, наказом Держдепартаменту від 25.04.2006 № 86 за кожним з підрозділів були закріплені відповідні установи виконання покарань і слідчі ізолятори.

Крім цього, відповідно до п. 58 наказу Держдепартаменту від 25.12.2003 №275 та п. 36 наказу Держдепартаменту від 22.10.2004 №205/дск підрозділи виконують і такі функції:

- розшук і затримання засуджених, а також осіб, узятих під варту, які вчинили втечу, в тому числі при проведенні антитерористичної операції;

- забезпечення підтримки правопорядку при введенні режиму особливого положення в установах виконання покарань і слідчих ізоляторах у випадках стихійного лиха, епідемій, аварій важливих для життєзабезпечення систем, масових безладів, проявів групової непокорності засуджених і осіб, узятих під варту, або в разі виникнення реальної загрози озброєного нападу на об'єкти Державної кримінально-виконавчої служби України,

- припинення групових протиправних дій засуджених і осіб, узятих під варту і ліквідації їх наслідків;

- проведення оглядів і обшуків засуджених і осіб, узятих під варту, їх речей, оглядів інших осіб і їх речей, транспортних засобів, які знаходяться на територіях установ Державної кримінально-виконавчої служби України, підприємств установ виконання покарань і на прилеглих до них територіях, а також вилучення заборонених речей і документів;

- взаємодія із спеціальними підрозділами інших правоохоронних органів у сфері боротьби з тероризмом." (<http://www.ukrprison.org.ua/index.php?id=1285930963>)

За наполяганням громадськості реєстрація в Мінюсті Наказу Департаменту № 167 від 10 жовтня 2005, яким регламентувалася діяльність спецпідрозділів, була скасована 24 грудня 2007 року (див. п. 124 Доповіді 2008р.). Як зазначалося, розроблювані департаментом проекти Мінюст відхиляв, оскільки вони містили чис-

ленні норми, що порушують прав людини (див. пп. 60-62 Доповіді-2009). Застосування спецпідрозділів на певний час припинились або стали зовсім поодинокими. Натомість у 2011 році їх застосування почастишало. (див. зокрема п. 95 даної Доповіді)

40. Одним з важливих питань, не врегульованих законодавством, певний час було питання отримання нотаріальних послуг особами, що відбувають покарання у виді позбавлення волі. І хоча Конституція України містить гарантії надання громадянам послуг юридичного характеру, механізми забезпечення таких гарантії щодо засуджених вкрай недосконалі.

Якщо процедуру завірення довіреності засудженого може здійснити керівник установи, то існувала низка ситуацій, коли підпис особи має завіряти нотаріус, і тільки нотаріус. У таких ситуаціях виникала купа проблем - і у адміністрації установи, і у засудженого, адже адміністрація установи має якимось чином забезпечити засудженому можливість засвідчити свій підпис у нотаріуса. Крім того, існувала і проблема оплати послуг нотаріуса, якщо на особовому рахунку засудженого були відсутні кошти, необхідні для їх оплати.

Було проблемою і залучити нотаріуса до установи, оплатити проїзд при потребі

У зв'язку з наявністю зазначених проблем громадська організація "Донецький Меморіал" звернулася до Комітетів Верховної Ради України, до Міністерства юстиції та до Департаменту з пропозицією вжити заходів для виправлення ситуації.

І ситуацію було змінено.

Прийняття Верховною Радою 1 липня 2010 року Закону "Про державну реєстрацію актів цивільного стану" супроводжувалось внесенням змін до інших законів, зокрема, до Закону "Про нотаріат". Стаття 40-1 цього закону тепер виглядає наступним чином:

"Стаття 40-1. Засвідчення справжності підпису на документах начальником установи виконання покарань.

Начальник установи виконання покарань засвідчує справжність підпису особи, яка перебуває в такій установі, відповідно до статті 78 цього Закону. Засвідчення начальником установи виконання покарань справжності підпису на документах прирівнюється до нотаріально-го засвідчення справжності підпису."

Відтепер начальник установи може надавати послуги нотаріуса повною мірою, а можливості засуджених на отримання цих послуг суттєво розширились. (<http://www.ukrprison.org.ua/index.php?id=1292319004>)

41. Триває дискусія та обговорення законопроекту, який передбачає створення національного превентивного механізму щодо недопущення катувань. Виконання Факультативного протоколу до Конвенції ООН проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або принижуючих гідність видів поводження та покарання (ОП-САТ), ратифікація якого відбулася 21 липня 2006 року, як це впливає з Пояснювальної записки до підготовленого законопроекту, мало бути включено до кола повноважень Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. Цей закон не ухвалено, і тому Уповноважений Верховної Ради України з прав людини не виконує ці функції і більш того, його представник публічно відмовився від їх виконання ще в грудні 2006 року, під час круглого столу із зазначених питань, який проводився 22 грудня 2006 року Комітетом Верховної Ради з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяль-

ності та Харківською правозахисною групою, що й зафіксовано в стенограмі цього круглого столу.

В параграфі 5 Пояснювальної записки до законопроекту зазначається, що "участь України в Протоколі не тягне за собою жодних фінансових зобов'язань". Тобто підтримка національних органів для відвідування для цілей недопущення катувань може здійснюватися за цією логікою без жодних витрат коштів або фінансування виконання положень протоколу і має виконуватися в межах передбачених на рік коштів для відповідної інституції. Але при другому варіанті нівелюються принципи незалежності НПМ.

Це положення Закону входить у суперечність з параграфом 3 статті 18 Протоколу, в якому зазначається: "Держави-учасниці зобов'язуються надавати необхідні ресурси для функціонування національних превентивних механізмів".

До серпня 2010 року державою Україна не було зроблено жодного суттєвого кроку в напрямку виконання вказаного ратифікаційного закону. В стадії підготовки Робочою групою знаходиться проект Закону України "Про Національний комітет України з попередження катування".

Урядовими структурами було ініційовано опрацювання альтернативного варіанту відповідного законопроекту, і в серпні 2010 року з'явився законопроект, розроблений в стінах Міністерства юстиції України щодо внесення змін до Закону України "Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини", яким функції національного превентивного механізму попередження катувань покладаються на Омбудсмена. (<http://www.helsinki.org.ua/index.php?id=1286532461>).

Але Міністерство юстиції України розробило проект закону без участі громадських та правозахисних організацій, хоча саме до правозахисників щороку за допомогою звертаються сотні жертв державних органів. Це викликало обурення правозахисників. Фактично, розробка Закону проходила за зачиненими дверима. Така позиція Міністерства юстиції викликала подив громадськості, адже попередній проект Закону України "Про Національний комітет проти катувань", який було підготовлено Міністерством, пройшов широке громадське обговорення, до його розробки були залучені відомі експерти громадських організацій.

Заступник міністра юстиції Валерія Лутковська погодились із критикою і зазначила: "Найближчим часом вищезгаданий законопроект буде розміщено на сайті Міністерства юстиції для вивчення і врахування думки громадськості". (<http://www.helsinki.org.ua/index.php?id=1288002283>)

42. Вже тривалий час в Україні не відбувається серйозного обговорення нагальних проблем законодавчого забезпечення діяльності кримінально-виконавчої системи. Питання будь-яких змін у законодавстві вирішуються чиновниками, виходячи з інтересів їх відомства, причому часто вони роблять це, орієнтуючись на міфи або застарілі уявлення радянської доби про ефективність та дієвість тих або інших законодавчих норм та положень. Не піддається сумніву, наприклад, необхідність відрахувань з коштів засуджених на їх утримання. Дехто з тих чиновників, які ухвалюють управлінські рішення у відомстві, не мають навіть початкового уявлення про основні принципи діяльності системи та головні напрямки її розвитку. Будь-яких наукових оцінок сучасного стану відомства та аналізу його

проблем практично не існує, трапляються тільки поодинокі спроби аналізу існуючих проблем.

43. Прикладом таких спроб є роздуми Павла Кравчука, наведені у його статті на "Тюремному порталі" "Геть від ГУЛАГу! Абрис тюремної реформи".

Автор зазначає, що "Нова модель УВП не є справою самих пенітенціаріїв. Ця модель повинна відповідати загальній ідеї модернізації українського суспільства, яка напевно чи передбачає збереження казармених форм колективізму, що їх нам пропонує Департамент з питань виконання покарань в проекті "установа-модель".

Реалізація Департаментом на базі Білоцерківської ВК № 35 вказаного проекту не вирішила головного в сучасній пенітенціарній практиці питання - розмежування індивідуальної волі ув'язненого злочинця та накинених поведінкових стереотипів асоціального оточення. І хоча розв'язання даного завдання не дає швидкого результату у смислі зменшення ризиків рецидивної злочинності, це все одно є головною передумовою для ефективного використання в установах виконання покарань традиційних психолого-педагогічних методів.

Вивільнення покараного державою злочинця від тиску соціально-групових санкцій девіантного оточення, на жаль, не сумісне з усталеною сьогодні практикою карально-виховного впливу.

Цілком прийнятна, з точки зору відомих інтересів, система казарменого утримання засуджених має бути переглянута на користь блочної системи із більшим контролем за станом фізичного і психологічного збереження та подальшої ресоціалізації особи злочинця. Звісно, така тюрма не може бути запроваджена одразу. Її модель повинна стати предметом консенсусу науковців і практиків, громадськості і політиків, які спільними зусиллями зобов'язані встановити межі державного примусу в процесі виконання покарання у вигляді позбавлення волі та визначити чіткі параметри ефективності установ виконання покарань. Логіка інституційних змін у КВС не дістане реального втілення, доки кадрова політика відомства залишатиметься відбитком радянської "машини терору".

44. Багато йдеться про важку та невдячну працю пенітенціаріїв, однак більшість тих, хто голосно завиває з високих трибун про існуючі соціальні проблеми персоналу, пальцем не ворухнули, аби об'єктивно дослідити та покращити умови праці принаймні своїх підлеглих.

Ці бундючні товариші, спочатку знявши зі своїх співробітників по три шкури, потім вказують злочинах, що вона має більш ретельно захищати цих бідолах.

Замість того, аби запропонувати нові економічно обґрунтовані підходи у сфері збільшення ресурсу служби персоналу, Департамент з питань виконання покарань надав перевагу серійному випуску тридцяти п'ятирічних пенсіонерів. Саме у такий спосіб КВС позбувається професійного ядра служби. Молоді пенсіонери з радістю йдуть із системи, забираючи із собою великий потенціал невикористаного досвіду.

Державі і суспільству невигідна подібна схема "забігів на коротку дистанцію". Адже великі ресурси відволікаються на навчання та подолання професійних помилок наступного покоління тридцяти п'ятирічних пенсіонерів, що розглядають свою тюрмну службу здебільшого як тимчасовий та малоприємний епізод із життя, який варто пройти заради швидкої пенсії.

Така система стимулювання роботи персоналу ста-

виступає дригом усього кримінально-виконавчу політику держави, що не має довгострокової перспективи через елементарну незацікавленість персоналу, який бачить своє майбутнє, радше, у можливості скорого розриву із системою.

45. Виправлення окресленої ситуації справа клопіт-на та непопулярна, але певні кроки для призупинення деградації вітчизняної тюрми необхідно робити вже зараз.

По-перше, Департаменту необхідно здійснити перегляд усталених нормативів навантаження за кожною категорією персоналу (із урахуванням об'єктивних медико-соціальних та психологічних параметрів професійної діяльності). По-друге, треба встановити для тюремного персоналу мінімальний вік виходу на пенсію на рівні 45-50 років. По-третє, необхідно закріпити право на пільгову вислугу для нарахування пенсії лише за співробітниками УВП та слідчих ізоляторів. По-четверте, розрахунок мінімальної заробітної плати персоналу КВС треба провадити у прив'язці (в коефіцієнтному відношенні) до мінімальної заробітної плати, визначеної законом.

Не зайвим буде запропонувати і зміни до законодавства у частині створення професійної спілки співробітників органів та установ виконання покарань, який мав би опікуватися реальним захистом соціально-економічних прав персоналу, до чого, з об'єктивних причин, не спроможний Департамент з питань виконання покарань.

Принцип морального ідіотизму.

Суть даного принципу полягає у відмові на моральність в поведінці особам, чия поведінка за рішенням суду була визнана злочинною. Пусте, що цього ми не знайдемо у жодному нормативному акті, однак подібні правила щоденно культивуються самою організацією тюремного відомства, де вершиною моральності є Положення про проходження служби. Така українська в'язниця будується вже не один рік.

Тож завданням держави та її представників на місцях є правильне моделювання таких ситуацій, коли самі умови відбування покарання будуть стимулювати повернення засуджених до соціально-прийнятного способу життя. Це є альфою і омегою моральності, яку держава має продемонструвати в процесі виконання покарання.

Після ознайомчого візиту до України в 1996 році, експерти Ради Європи запропонували українському уря-

ду вжити для реформування КВС низку заходів, поміж іншого, і такі:

- припинити використання військових звань та військової уніформи співробітниками пенітенціарної служби;

- скорегувати програми підготовки персоналу таким чином, щоб вони більш точно враховували характер та масштаби його соціальної роботи;

- докладати зусиль для того, щоб персонал та в'язні зрозуміли: головне завдання в'язничного лікаря - це бути для кожного в'язня приватним лікарем, і що медичний персонал зобов'язаний робити все можливе для того, щоб в'язничне середовище не створювало загрози фізичному і психічному стану здоров'я хворих в'язнів;

- виключити з навчальних програм, призначених для підготовки співробітників пенітенціарної служби, навчання володіння зброєю, стройову підготовку та інші виключно військові учбові елементи.

Окреслені пропозиції не були почуті у тюремному відомстві. Його очільники тривалий час відверто вважали їх таким собі троянським конем, ба більше, брудною європейською інтригою, здатною підірвати засадничий принцип вітчизняної тюремної справи: принцип злагодженої покірності.

В цьому смислі готовність до реалізації висловлених майже півтора десятка років тому пропозицій є показником готовності до перетворення вітчизняних установ виконання покарань з інструменту сліпої репресії на соціальну інституцію, здатну позитивно впливати на особу злочинця. (<http://www.ukrprison.org.ua/index.php?id=1268037898>).

46. Залишається серйозною проблемою повна відсутність механізму подання скарг засудженими. Скарги на адміністрацію установ просто не відправляються, направлені поза офіційного шляху скарги не розглядаються по суті, а їх автори піддаються покаранням за їх відправку "нелегальним" шляхом. Детальніше про проблеми подання скарг див. п. 60 Доповіді-2006 та особливо ґрунтовно пп. 32-55 Доповіді-2007. Статистика красномовно свідчить про існуючий стан у цьому питанні: від засуджених до Державної пенітенціарної служби за півроку надійшло 187 скарг. З них задоволено 3, ще стільки ж частково знайшли своє підтвердження. Тобто за півроку тільки один з 40 тисяч засуджених надіслав до департаменту обґрунтовану скаргу, яка була задоволена. При чому тільки одна з кожних 60 скарг.

ПЕРСОНАЛ УСТАНОВ

47. Не поліпшується ситуація й у сфері добору персоналу, його соціального захисту, поліпшення умов праці та її оплати. Чимало працівників, які багато років пропрацювали в системі, звільняються та уходять, не задоволені умовами праці та перспективами своєї роботи. Про будь-які заходи, які впроваджувало б відомство, спрямовані на збереження фахівців у системі, нічого не відомо. Про деякі з проблем персоналу говорить у своєму інтерв'ю начальник управління департаменту з питань виконання покарань у Харківській області Анастолій Слипченко. Фрагмент з нього наведено нижче.

"- Как сейчас финансируются учреждения исполнения наказаний?

- Наша потребность в бюджетном финансировании колеблется в пределах 300 млн. грн. в год. Из госбюджета поступает 50-60%, остальные средства колонии зарабатывают за счет собственных производств. Правда, возникают другие проблемы, связанные с платежами налогов. С прошлых лет кредиторская задолженность управления составляет 37 млн. грн., в том числе 20 млн. грн. - это задолженность за энергоносители, в Пенсионный фонд и налоговую службу. Долги начали образовываться из-за очень слабого финансирования около 10 лет назад. Частично задолженность погашается, но она не уменьшается, так как "накручиваются" новые штрафы и пеня. Мы оспариваем штрафы.

За счет дохода от производства покрываются статьи бюджета, которые государство само же и недофинансировало. Колонии несут производственные затраты на оплату труда, энергоносители, материалы, и средств на выплату налоговых отчислений не остается. Значит, нужно делать взаимозачет, реструктуризацию или по-особому подойти к налогообложению колоний. Ни в одной стране СНГ пенитенциарная система не облагается налогами, почему же у нас облагается? Мы подавали свои предложения, когда обсуждался проект Налогового кодекса, но будут ли они приняты - неизвестно. Известно, что в проекте Налогового кодекса, который прошел первое чтение в Верховной Раде, для нас радостного мало...

- Есть ли проблемы в обеспечении колоний кадрами?

- Есть определенные проблемы по набору младшего инспекторского состава, который несет охрану на вышках и постах внутри колоний. Проблема связана с тем, что их зарплата составляет в среднем 1,3 тыс. грн. Очень многие молодые люди, которые работают младшими инспекторами, - это жители удаленных сел, где нет другой работы. Многие идут к нам работать, чтобы сделать карьеру, хотят поступить учиться и стать офицерами. Начинают с должности младшего инспектора и становятся майорами и подполковниками.

Но все равно текучесть кадров среди младших инспекторов около 30%, и это плохо. Ведь мы несем затраты на подбор людей, обучение за государственный счет, во время которого они изучают нормативную базу и овладевают спецификой своей работы. И вот человек все изучил, уяснил, проработал 1-2 мес. и понимает, что психологически он не выдерживает. А тут еще и семейное положение изменилось, а зарплата низкая, вот и увольняются.

В подборе офицерского состава особых проблем нет. Этих специалистов готовят в Национальной юридической академии им. Ярослава Мудрого, где для всей системы исполнения наказаний выпускают в год около 150 чел., в Харьковской области остаются работать около 20 специалистов.

- Были ли кадровые перестановки персонала облуправления Госдепартамента по вопросам исполнения наказаний после Вашего назначения?

- До моего назначения были кадровые перестановки около трех лет назад. С тех пор все начальники остаются на своих местах, только после моего прихода стали работать на более высоком уровне. Могу с уверенностью сказать, что за последние пять месяцев сделано многое. Были определены "узкие места", и усилия сотрудников были направлены на устранение проблем в организации работы. Это и загруженность колоний, и внутренний порядок, и рациональное расходование средств, и компьютеризация.

- Что еще планируется нового?

- Есть планы установить в колониях современные производственные линии, подобные тем, какие есть, например, в колонии №100. Там работает линия по производству пластмассовых канализационных люков. За счет того, что оборудование высокого уровня, средняя зарплата заключенного, работающего на этой линии, составляет около 850 грн. в мес. Это довольно много с учетом того, что у него решены жилищные проблемы -

есть, где поспать, обеспечен питанием. Деньги на руки не выдаются, а направляются на карточку, по которой заключенный может отовариться в магазинах колоний или переправить средства родственникам, детям, оставшимся дома.

Я не жалею, что перешел работать в управление ГДУВИН. Полагаю, что мне удалось, без преувеличения, вдохнуть новую жизнь в его работу.

Алексей Грищенко, джерело: www.sq.com.ua (<http://www.ukrprison.org.ua/index.php?id=1287992397>).

48. Доволі показовим прикладом стосунків керівників установ та рядових працівників став випадок у Львівському СІЗО, який згадується ще у Доповіді-2006 (п.42). Наприкінці 2010 року сайт obozrevatel.com розмістив опис розвитку ситуації з колишнім начальником СІЗО: "За превышение служебных полномочий, злоупотребление властью, подлог и халатность 51-летний бывший начальник львовского следственного изолятора №19 Василий Романишин приговорен к трем с половиной годам лишения свободы с отсрочкой в один год. Весьма гуманный приговор для вырожденца в погонах, от вопиющей безнаказанности утратившего чувство реальности.

О том, что во львовском СИЗО творится произвол, говорили давно. Но публичный скандал разразился, когда 66 работников изолятора написали два коллективных обращения к руководству Госдепартамента по вопросам исполнения наказаний, в которых сообщали о "неправомерных действиях подполковника внутренней службы Василия Романишина, рукоприкладстве с его стороны, унижениях и вульгарных оскорблениях, которыми он подвергает своих подчиненных даже в присутствии заключенных". Сообщалось также о финансовых и дисциплинарных злоупотреблениях.

49. "Начальник СИЗО называл следственный изолятор своей "фермой", заявлял, что на его территории будет делать что угодно, а людей, которые здесь работают, считал своими рабами", - жаловались офицеры внутренней службы. Как водится в таких случаях, в изолятор прислали комиссию, которая провела проверку и сделала подполковнику... замечание. Впрочем, офицеры уверяют, что никакой проверки не проводилось, с ними никто из Департамента не разговаривал.

Возможно, этот скандал так бы и утих, но тут в СИЗО произошло новое ЧП. Судьи постановили освободить одного из заключенных, а на волю выпустили его... однофамильца. Никто из руководителей и сотрудников изолятора не обратил внимания, что у счастливого другого отчество, место и год рождения. Ошибку обнаружили только через день. Каким-то чудом незаконно освобожденного удалось разыскать и вернуть в камеру. Дело получило огласку. Прокуратура начала разбираться в произошедшем. И то, что следователям пришлось услышать от сотрудников СИЗО, повергло их в шок...

- Как-то Романишин увидел, что один из арестантов одет не по форме, - рассказывает начальник отделения социально-психологической службы, старший лейтенант внутренней службы Андрей Проц. - В присутствии других офицеров и арестантов подполковник начал нецензурно оскорблять меня и мою семью. Я напомнил, что форма одежды на заключенном соот-

ветствует его приказанию, и попросил прекратить оскорбления.

Тогда он несколько раз ударил меня кулаком в лицо, схватил за горло и принялся бить головой о стену. Я его оттолкнул и крикнул, что иду в прокуратуру. Но Романишин приказал дежурному на контрольно-пропускном пункте не выпускать меня. Через три часа начальник вызвал меня в свой кабинет и сказал: "Никому ничего не рассказывай. Иначе тебя и твоего брата Юрия (он также служит в СИЗО) "подставлю" и вас выгонят с работы". И вскоре он попытался выполнить свою угрозу.

Через несколько дней снова вызвал к себе: "Пиши объяснение, почему на службу пришел пьяным". Я не выдержал - пошел в наркодиспансер и принес оттуда официальную справку о том, что алкоголя в крови нет. Романишина это взбесило: "Я тебя все равно сгною!" Травля продолжалась. Мне и тем, кто подписал жалобу на Романишина, задерживали присвоения очередных званий, уменьшили доплаты к жалованью, не выдавали материальную помощь, объявляли взыскания.

Я написал два рапорта вышестоящему командованию, но никакой реакции не последовало. Даже не отреагировали на сообщение о том, что на посту N15 сотрудники изолятора, надев маски, постоянно избивают арестантов. Я же отказался бить людей резиновой дубинкой только за то, что они не подчиняются приказу Романишина ходить "гуськом": присесть, заложить руки за голову и так передвигаться...

- После ночных дежурств Романишин запрещал нам отдыхать, а приказывал проводить обыски у арестованных, исполнять разные хозяйственные работы, - вспоминает инспектор социально-психологической службы капитан внутренней службы Петр Кордек. - Я в присутствии сослуживцев публично воспротивился этому. Вспомнил и о невыплатах к окладу, финансовых нарушениях. Начальник СИЗО встретил меня в коридоре, прижал к стене, стал нецензурно оскорблять, наносить удары по лицу и телу. Через пару часов он снова меня избил в кабинете оперативных сотрудников. При этом кричал: "Здесь справедливости не было и не будет!" После такой "воспитательной" работы я почти месяц лечился. Позднее меня перевели из изолятора в колонию на низшую должность с гораздо меньшим окладом...

- Начальник изолятора часто издевался над младшими инспекторами, прапорщиками и сержантами, избивал их, обзывал, мог по своему желанию сутками не выпускать с территории, - дополняет лейтенант внутренней службы Юрий Проц. - Помню, как Романишин насильно подстриг наголо одного из младших инспекторов, сорвал с него погоны и принудил несколько дней жить в изоляторе. Фактов унижения человеческого достоинства было много, но запуганные подчиненные молчали, боясь потерять работу.

Любимое "развлечение" начальника - жестокое избивание арестантов группой сотрудников СИЗО. А потом оформлялись документы, мол, заключенные препятствовали обыскам. Мы располагали оперативной информацией о том, что Романишин получал деньги от адвокатов и родственников арестантов за создание "нормальных" условий в изоляторе. За мзду он организовывал незаконные свидания с подсудимыми, передачи им и даже тайные поездки подсудимых за пределы СИЗО.

- Я давно конфликтовал с Романишиным по этим вопросам, - подтверждает старший оперуполномоченный оперативного отделения, майор внутренней службы Олег Вовк. - Но он только кричал: "Не лезь не в свое дело!" А чтобы заставить подчиненных молчать, самостоятельно регулировал надбавки к окладам, премии и материальную помощь...

"Женщины-арестантки работали по 15 часов в сутки, включая субботы и воскресенья".

- Женщины-арестантки работали в швейных цехах и мастерских не два-четыре часа, как это указывалось в табелях рабочего времени, а целый день, - рассказывает младший инспектор отдела режима и охраны Лилия Супрун. - За дополнительное время деньги им, понятно, не платили. Женщины часто работали с девяти утра до полуночи, включая субботу и воскресенье. Романишин обращался с ними очень жестоко. Как-то увидел, что перчатки, которые у нас шьют, плохо сложили. Он принялся ругаться матом, бить женщин по лицу, заставил их ходить "гуськом". Один раз мужчина-арестант отказался передвигаться таким образом, объяснив, что он тяжело болен. Тогда Романишин ударил его ногой в живот, а когда заключенный присел от боли - нанес удар еще и в голову. И потом долго избивал до крови этого человека ногами и руками....

Женщины, сотрудницы СИЗО, рассказали о сексуальных домогательствах со стороны Василия Романишина.

- Начальник мог спросить: "В каком ты сегодня белье?" - вспоминает врач медчасти Наталия Луговая. - Или: "Я могу ЭТО сделать лучше, чем твой муж"...

50. Следователи собирали все больше информации о злоупотреблениях в СИЗО: фальсификация документов, финансовые нарушения, заключенных кормили испорченными продуктами...

Уголовное дело в отношении Романишина то открывали, то закрывали. Потом подозреваемый надолго слег в больницу и следствие, по сути, застопорилось. Однако Львовская областная прокуратура таки довела дело до суда.

На процессе подсудимый заявил, что все выдвинутые в его адрес обвинения - клевета. Мол, его пытаются дискредитировать, чтобы он не мог занять должность начальника областного управления Государственного департамента по выполнению наказаний. Романишин признал, что были случаи, когда он в довольно грубой форме разговаривал с подчиненными, за что получил дисциплинарное взыскание, но рукоприкладством не занимался.

Тем не менее, Галицкий районный суд Львова счел Василия Романишина виновным и приговорил его к трем с половиной годам заключения с отсрочкой на год. С этим вердиктом подсудимый не согласился и подал апелляцию. Однако Апелляционный суд оставил приговор в силе.

- Контролировать дисциплину и порядок в изоляторе, где находятся в среднем около 1300 арестантов, подсудимых, этапников, разумеется, трудно, - комментирует ситуацию новый начальник областного управления Государственного департамента по выполнению наказаний генерал-майор внутренней службы Михаил Дзюдзь.

- Однако разрешать конфликт рукоприкладством - недопустимо. Еще пару лет назад в криминально-исполнительной службе творилось много безобразий. Воз-

буждены уголовные дела по сахару и мясопродуктам, которые совсем не поставляли в меню заключенным, по просроченным консервам. Речь идет о миллионах гривен! Остается удивляться, почему не происходили бунты осужденных.

Сейчас подобные нарушения просто невозможны. Новому руководству нашего Департамента (начальником недавно назначен Александр Лисицков) приходится ломать всю старую систему. Сотрудникам на треть подняли зарплату, создают нормальные условия для работы. На днях для них ввели службу психологического обеспечения. Впервые за годы независимости для служащих внутренней службы сдали 53-квартирный дом (в Самборе Львовской области). В общем, определенные выводы из неприятной истории со львовским СИЗО сделаны. Недавно к нам приезжали руководители Госдепартамента, Уполномоченная по правам человека Нина Карпачева, которые встречались и с сотрудниками внутренней службы, и с заключенными. Серьезных претензий к нам не было...

Как сообщили в пресс-службе Львовской областной прокуратуры, в результате проверок 12 служащих криминально-исполнительной службы привлечены к дисциплинарной ответственности, разработаны мероприятия, направленные на улучшение работы учреждений исполнения наказаний и львовского СИЗО. (Сергей Карнаухов, <http://www.ukrprison.org.ua/index.php?id=1288857978>).

51. Обізнаність рядових співробітників з міжнародними стандартами дотримання прав людини вельми невелика. На курсах підвищення кваліфікації їх знайомство обмежується отриманням інформації про міжнародні Конвенції, які підписала Україна. Випадки, коли громадські організації проводять інформаційні семінари на цю тематику, вкрай поодинокі. Такі семінари просвітницької спрямованості проводить для персоналу установ виконання покарань Донецької області правозахисна організація "Донецький Меморіал", в цьому напрямку працює Чернігівський жіночий правозахисний центр, останнім часом громадська організація "Март" (Чернігів).

52. Ця організація в рамках всеукраїнської освітньої програми "Розуміємо права людини", започаткованої Українською Гельсінкською спілкою прав людини, провела у вересні 2010 року в Чернігові другий семінар навчального курсу "Навчання правам людини в системі виконання покарань України". Мета семінару - розробка та апробація навчального курсу з прав людини для персоналу Державної кримінально-виконавчої служби. Учасники - працівники територіальних уп-

равлін департаменту. Семінар організований за сприяння Департаменту з питань виконання покарань та за підтримки Міжнародного фонду "Відродження" і Норвезького Гельсінкського Комітету. Протягом п'яти днів 18 учасників обговорювали питання проведення занять з прав людини для особового складу ДКВС, методики викладання, структуру та зміст майбутнього навчального курсу з прав людини. З ними працювали Олег Дука (Білоцерківське училище департаменту), Ірина Яковець (науковий співробітник), Ігор Іваньков (завідувач циклу кримінально-правових дисциплін Чернігівського юридичного коледжу), Алла Григоренко (старший інспектор Департаменту), Олександр Войтенко (громадська організація "М'АРТ") та Олександр Букалов (громадська організація "Донецький Меморіал").

Спільна робота працівників системи та представників громадських організацій сприяла кращому розумінню проблем системи, подоланню стереотипів у сприйнятті один одного, важливості ознайомлення працівників в'язниць з роллю дотримання прав людини у виправленні засуджених, необхідності активного впровадження у практику діяльності установ міжнародних стандартів поведінки з ув'язненими. (<http://www.ukrprison.org.ua/index.php?id=1285058084>).

53. Проте наведений приклад є скоріше виключенням, ніж правилом у співпраці в сфері навчання персоналу правам людини. Одним з чинників такої обмеженої задіяності ресурсів громадських організацій до просвіти персоналу установ у сфері прав людини є позиція деяких працівників відомства. Так, на пропозицію провести семінар з викладання прав людини для персоналу установ із залученням міжнародних експертів з Грузії високий посадовець відомства зневажливо відповів: "Что? Грузины нас будут учить правам человека?", - і відмовив у проведенні семінару.

Стійке несприйняття всього, що стосується дотримання прав людини, деякими керівниками ДПтС передається і керівництву нижчих ланок, серйозно гальмує впровадження сучасних підходів до питань дотримання прав людини. Іншим яскравим прикладом ставлення нинішнього керівництва відомства до проблематики прав людини та її обговорення стало ігнорування ним Громадських слухань, які проводились громадськими організаціями 1 липня у Києві. Уникання від діалогу з громадськими організаціями висвітлює не тільки справжнє ставлення до проблематики прав людини, але свідчить про реальний професійний рівень очільників відомства, який, здається, вони не наважуються публічно демонструвати.

ДОСТУП ЗАСУДЖЕНИХ ДО МЕДИЧНИХ ПОСЛУГ

54. Відсутні відчутні зміни й у вирішенні питань надання медичних послуг. Проблеми надання медичних послуг висвітлювалися, зокрема, у п. 54 Доповіді-2006, пп. 68-76 Доповіді- 2009. Під час публічного обговорення медичного забезпечення утримуваних осіб у гучних справах керівники відомства стверджують, що у відомстві забезпечений належний рівень надання медичних послуг. І це при тому, що фінансово забезпечено придбання медикаментів на 59,4%,

Про складні проблеми в медичній сфері свідчать і

статистичні дані, наведені у Таблиці 6. Варто відмітити тенденції у показниках, які відображають захворюваність та смертність. У першій половині 2011 року померла 601 особа, тоді як за весь минулий рік - 808 осіб. Це означає, що смертність зросла за півроку на 45%. Очевидна тенденція до росту і суїцидів - за півроку їх сталося 28 (44 за весь минулий рік), тобто ріст складає 22%.

Великою невирішеною проблемою залишається утримування хворих на туберкульоз в СИЗО. Так, тільки в трьох слідчих ізоляторах Донецької області виділена

51 камера, де тримається 291 хворий на активний туберкульоз, в тому числі в Донецькому СІЗО - 118 хворих, в Артемівському СІЗО - 140 хворих, в Маріупольському СІЗО - 33 хворих. (<http://www.ukrprison.org.ua/index.php?id=1270564342>)

55. Час від часу проблема надання медичних послуг, їх рівень та якість висвітлюються у ЗМІ. На початку 2011 року на прес-конференції в агентстві УНІАН координатор проекту "Захист прав порушень людини у галузі охорони здоров'я" Айгуль Муканова повідомила,

ляються від такої допомоги, але працівники таких лікарень змушують до обстеження і лікування без згоди пацієнта. Був випадок, коли підроблювали підпис хворого в документі", - зазначила А.Муканова.

Також, за словами правозахисниці, до фонду продовжує надходити багато заяв про лікарські помилки, халатність лікарів, відмови в наданні медичної інформації або ж розголошуванні лікарської таємниці.

А.Муканова впевнена, що змінити ситуацію зможе не тільки робота правозахисних організацій щодо зміни

Захворюваність і смертність в установах Департаменту

Таблиця 6

Показники	1.1.2004	1.1.2005	1.1.2006	1.1.2007	1.1.2008	1.1.2009	1.1.2010	1.1.2011	1.07.2011
Кількість осіб в місцях позбавлення волі	191 677	188 465	170 923	160 725	149 690	145 946	147 716	154 027	157 866
Померло	824	808	868	741	729	765	761	808	601
На 1 тис. ув'язнених	4,30	4,29	5,08	4,61	4,87	5,24	5,15	5,25	7,61
Випадків суїциду	41	44	40	44	54	40	44	44	28
На 1 тис. ув'язнених	0,21	0,23	0,23	0,27	0,36	0,27	0,30	0,29	0,355
Хворих на туберкульоз в активній формі	9 080	10 198	9 020	біля 7,6 тис.	6 195	6079	5667	5486	5393
На 1 тис. ув'язнених	47,37	54,1	52,77	47,28	41,4	41,65	38,36	35,62	34,2
ВІЛ-інфікованих	1 917	3 568	4 058	4 695	5 017	5073	6069	6020	6438
На 1 тис. ув'язнених	10,0	18,93	23,7	29,2	33,5 / + 15%	34,8 / + 3,6%	41,1 / +18%	39,1	40,8

що в українських СІЗО і виправних колоніях відсутня необхідна медична допомога.

Підбиваючи підсумки роботи Фонду захисту прав людини у галузі охорони здоров'я Інституту правових досліджень і стратегій за 2010 рік, А.Муканова підкреслила, що однією з основних проблем, з якими зверталися до фонду заявники минулого року, стала відсутність належної медичної допомоги в установах Департаменту виконання покарань.

"Ця проблема в 2010 році набула страхітливих розмірів. Приміром, одна з таких справ, коли 70-річній людині, що знаходиться під вартою і має величезний букет захворювань (близько 17 медичних діагнозів), не надають необхідної допомоги. І ситуація ніяк не може зрушитися з мертвої точки. Проблема ще в тому, що дуже багато випадків, коли людей запроторюють під варту, коли вони не представляють загрози для суспільства", - зазначила А.Муканова.

За словами правозахисниці, дуже великий потік справ у 2010 році був пов'язаний з медичними проблемами ВІЛ-інфікованих. "Зазвичай, це люди з четвертою термінальною клінічною стадією ВІЛ, яким не надають належної медичної допомоги і навіть не обстежують. У них безліч супутніх захворювань - туберкульоз, гепатит та інші тяжкі захворювання. Вони змушені просто вмирати за стінами виправних установ і в слідчих ізоляторах", - сказала А.Муканова.

Вона підкреслила, що стосовно всіх ВІЛ-інфікованих ув'язнів існує загальна проблема - відсутність умов та обладнання для обстеження, а також медикаментів для антиретровірусної терапії, без якої будь-яке лікування малоефективне.

"Наступна категорія справ пов'язана з утриманням у психіатричних лікарнях, коли примусово надають психічну допомогу. Часто адекватні, дієздатні люди відмов-

політики держави в системі охорони здоров'я, а й також звернення самих потерпілих у правоохоронні органи і суди. (human-rights.unian.net, <http://www.ukrprison.org.ua/index.php?id=1296550289>).

56. Чимало повідомлень з'являється у ЗМІ про конкретні випадки ненадання медичної допомоги ув'язненим. Ось деякі з таких повідомлень.

"В українських слідчих ізоляторах люди хворіють та гинуть через недостатню медичну допомогу - б'ють три-чотири українські правозахисники. Для прикладу, в Київському СІЗО важкохворих не відправляють до профільної лікарні, всупереч закону та рішенням Європейського суду з прав людини. Керівництво цього закладу від коментарів відмовляється.

... Юрій Зубко з важкими побоями опинився у Київському СІЗО, де очікує рішення суду вже 18 місяців. Через травми йому паралізувало ноги, до того ж загострилися давні хронічні хвороби, проте в СІЗО його практично не лікують, розповів син Юрія Олег Зубко.

Українське законодавство дає право важкохворим лікуватися за межами слідчого ізолятора, проте керівництво Київського СІЗО ігнорує їхні потреби, говорить адвокат Юрія Зубка Анатолій Каленюк.

Хворі у СІЗО знаходяться під постійним наглядом кваліфікованих лікарів, і більшість із них не потребують госпіталізації за межами СІЗО - так відповідає начальник Київського слідчого ізолятора Сергій Старенький на офіційні звернення адвокатів Юрія Зубка та інших ув'язнених. Коментувати ситуацію Радіо Свобода очільник СІЗО відмовився.

Тим часом деякі хворі через відсутність належного лікування в слідчих ізоляторах помирають. Днями загинув ув'язнений Київського СІЗО Тамаз Кардава, через кілька днів після того, як його у вкрай важкому стані передали

зі слідчого ізолятора до однієї з київських лікарень, повідомив адвокат померлого Олег Веремієнко.

"Моєму підзахисному рідні носили ліки, але ми побачили, що їх навіть не розпаковували, Тамаз лежав у одній палаті з жінками та хворими на туберкульоз, у нього ішла носом кров, але два дні до нього ніхто не підходив, - розповідає адвокат. - Пояснення одне: там панує корупція. В'язні розповідають, що до лікарняних палат, де кращі умови, потрапляють "круті", а хворі знаходяться у загальних палатах. Якщо родичі заплатять, то тоді людину добре лікують, і навіть телефон та телевізор дозволяють мати".

Тим часом Державний департамент виконання покарань почав перевірку цих та інших фактів щодо неякісної медичної допомоги у слідчих ізоляторах України, повідомив спеціаліст прес-служби Держдепартаменту Тарас Туруш. "Наші фахівці, після появи цієї інформації, розпочали перевірку Київського, Харківського та інших СІЗО в Україні, після її завершення ми оприлюднимо результати", - запевняє пан Туруш.

Натомість юрист Інституту правових стратегій Айгуль Муканова вважає порушення права на лікування глобальною проблемою української системи виконання покарань.

"Причина в тому, що ця система є закритою, до людей не мають доступу родичі, правники та громадські організації. Це робиться через те, що система покарань із радянських часів майже не змінилася, і так легше приховувати беззаконня, яке панує у цій сфері. Тому й утримують в ізоляторі важкохворих людей, які не можуть зашкодити слідству, не можуть втекти, бо не здатні пересуватися!". (<http://www.helsinki.org.ua/index.php?id=1273748453>).

57. Як повідомляє сайт news.liga.net (28.05.10), "родственники арестованных, которые находятся в столичном Лукьяновском СИЗО, настаивают, что их родные за решеткой не получают надлежащей медицинской помощи, а их обращения о госпитализации администрация игнорирует".

Как передает канал "1+1", в Лукьяновском СИЗО только за этот год от болезни умерли девять арестованных. Сколько из них нуждаются в лечении - не известно.

Родственники арестованных рассказывают об ужасных условиях содержания заключенных и неоказания им необходимой медицинской помощи.

В медицинской части Лукьяновского СИЗО на три тысячи арестованных - сорок две кровати. Адвокаты, которым приходилось там бывать, заверяют: в медчасть попасть могут лишь избранные. "Арестанты рассказывают: чтобы попасть в медчасть, нужно в администрацию СИЗО занести аргумент, заинтересовать. И выходит, что медчасть - это курорт, там сидят те, кто платит, а те, кто нуждается в лечении, становятся инвалидами", - рассказал адвокат Олег Веремієнко.

Администрация СИЗО такие обвинения отвергает. "Адвокат, который вам давал информацию, возможно, преследовал свои какие-то цели, возможно деньги зарабатывал, это его деятельность", - ответил руководитель СИЗО Сергей Старенький.

По информации канала, непредставление медицинской помощи и неподобающее лечение в СИЗО не раз становилось предметом рассмотрения в Европейском суде. Решения объявляли не в пользу государ-

ства, но лечить лучше не стали". (<http://www.ukrprison.org.ua/index.php?id=1275041214>)

58. Іншими прикладами проблем у надання медичних послуг в установах системи є повідомлення про ситуацію в установах Кіровоградської та Рівненської областей.

Так, "19 січня цього року прокуратурою [Кіровоградської - Ред.] області спільно з представником Урядового уповноваженого у справах Європейського суду з прав людини у Кіровоградській області проведено перевірку з питань додержання вимог чинного законодавства, міжнародних норм і стандартів адміністрацією Кіровоградського слідчого ізолятора УДДУПВП в області. Про це кореспонденту сайту "Кіровоград.Коментарі" повідомили в прес-службі прокуратури області.

Зокрема, в результаті переліміту утримуваних осіб упродовж грудня 2010 року та січня поточного року у вказаній установі адміністрацією закладу не забезпечено відповідної норми житлової площі (на одну взятую під варту особу не менше 2.5 кв.м.), внаслідок чого 110 ув'язнених осіб утримувалися в неналежних матеріально-побутових умовах, які не відповідають встановленим міжнародним нормам і стандартам та правилам санітарії й гігієни.

Також занепокоєння викликає стан медико-санітарного обслуговування та забезпечення ув'язнених медикаментами й лікарськими засобами, у тому числі і для профілактики боротьби із захворюваннями на туберкульоз. Медичній установі на медикаменти виділено лише 1400 грн., що в середньому складає 1 грн. 21 коп. на одну особу.

За результатами проведеної перевірки прокуратурою області на виявлені порушення начальнику управління ДДУПВП в Кіровоградській області внесено документ прокурорського реагування. (01.02.11, kirovograd.comments.ua <http://www.ukrprison.org.ua/index.php?id=1296552534>).

59. За даними сайту civicsua.org, "Члени медкомісії Рівненської обласної ради проінспектували дві виправні установи Рівненської області та виявили, що в них бракує обладнання та ліків. На їх думку, причина - у недостатньому фінансуванні.

"Ми оглянули Рівненський слідчий ізолятор та Дубенську виховну колонію. Загалом в цих установах проблем із утриманням немає, однак процедура здачі аналізів, взяття на облік і лікування далекі від досконалих. На сьогодні ми знаємо, що в 5 разів вища захворюваність по ВІЛ, по туберкульозу у колоніях".

Сьогодні у Рівненському слідчому ізоляторі перебуває майже 500 осіб. Серед них - важкохворі на рак, туберкульоз та цукровий діабет. "Втім, фінансування установи здійснюється за залишковим принципом, тому грошей на заміну обладнання та закупівлю медпрепаратів не вистачає", - розповів начальник Рівненського слідчого ізолятора Юрій Ткачук.

"Іноді ми змушені залучати родичів тих, хто перебуває в ув'язненні", - зазначив він.

"У Дубенській колонії немає засуджених із небезпечними хворобами. Проблем однак вистачає, адже обладнання вже давно зношене, - повідомив начальник медичної частини Дубенської виховної колонії Михайло Долишній. - Фізикабінет потребує ремонту, а стоматологічна установка жажлива, я б свою дитину не

ризикнув посадити в це крісло, так само і засуджені - чиїсь діти. Установка чи 60-го, чи 73-го року випуску". (<http://www.ukrprison.org.ua/index.php?id=1286824540>).

60. Іноді керівники органів відомства влаштовують показові візити до установ виконання покарань, аби переконати, що умови тримання засуджених належні. Так, представники ХІСД мали змогу відвідати деякі установи Харкова. Вони побачили, що "многопрофильная межобластная больница при Темновской колонии включает терапевтическое отделение на 60 коек, хирургическое - на 50 коек, неврологическое на 40 коек, а также рентген-кабинет, клинично-диагностическую лабораторию, кабинет функциональной диагностики, аптеку, кабинет физико-терапевтического лечения. В клинике работает 50 человек (среди которых 17 врачей). Благодаря таким условиям и достаточному штату, клиника обслуживает 26 учреждений исполнения наказаний в 4 областях (Полтавской, Сумской, Харьковской, Черкасской). Согласно статистике деятельности клиники в течение последних трех лет удалось снизить смертность (2009 - 24 человека, 2010 - 9), при достаточно высокой заполняемости (количество пролеченных в 2009 - 1659, в 2010 - 1472). Условия в больнице вполне можно признать приемлемыми, однако очевидно, что она нуждается в обновлении оборудования.

Душевые, спортивные залы, медицинские части - выше всяких похвал - оснащены, чисты, светлы. То же самое можно сказать и про многие комнаты, в которых живут заключенные - стандарт условий весьма высок. В большинстве комнат, которые можно было посетить, туалеты находятся в отдельных помещениях, а в камерах для отбывающих пожизненное заключение - отделены специальной перегородкой. Отличные душевые, чистое белье - все это производит приятное впечатление и немного напоминает хорошую английскую тюрьму. Некоторые участки (жилые комнаты, комнаты для свиданий в 25-й колонии) отремонтированы даже с излишним шиком, который на наш взгляд совершенно не нужен. Отдельно следует отметить, что на стендах в коридорах есть материалы, посвященные правам заключенных, деятельности Европейского суда по правам человека, телефоны по которым можно получить правовую помощь (правда только одной организации, однако руководство заверило нас, что список открыт). В учебном классе для освобождающихся - брошюры правового характера о правах лиц, освободившихся из мест лишения свободы.

В планах руководства Харьковского департамента - применение интернет-технологий в работе с заключенными. Так, возможно уже в скором времени они смогут заказывать товары и продукты в интернет-магазинах и общаться с родственниками при помощи Skype.

Среди бросающихся в глаза недостатков - во многих помещениях, где проживают заключенные (несмотря на весьма неплохие условия), мало места. Часто кровати стоят вплотную друг к другу (Темновская, Качановская колонии) или в два яруса (например, у пожизненных в Темновской колонии). Всем понятно, что для того, чтобы увеличить метраж на одного заключенного нужны невероятные средства на новые постройки, однако факт остается фактом". (<http://www.khpg.org/index.php?id=1306855158>).

61. Натомість позитивні приклади вирішення медич-

них (а також інших) проблем утримання в'язнів в окремих установах не спростовують фактів, іноді жахливих, ненадання медичної допомоги, не реагування персоналу на прохання в'язнів про медичну допомогу, приховування реально низького стану надання медичних послуг ув'язненим.

62. Важливим чинником ефективності заходів щодо протидії епідемії ВІЛ/СНІДу та туберкульозу в Державній кримінально - виконавчій службі України є підвищення якості взаємодії між лікарями та закладами охорони здоров'я департаменту, з одного боку, та неурядовими організаціями і донорами - з іншого. Як повідомляє сайт www.hiv.org.ua, "в м. Ірпінь Київської області 8-10 червня 2010 року ВБФ "Коаліція ВІЛ-сервісних організацій" була організована та проведена Всеукраїнська робоча зустріч-нарада, в якій взяли участь начальники відділів (секторів) охорони здоров'я територіальних органів управління Держдепартаменту, начальники та лікарі-інфекціоністи багатопрофільних та туберкульозних лікарень Держдепартаменту, представники міжнародних та всеукраїнських НУО.

На зустрічі обговорювались, зокрема, наступні питання:

- Виконання відомчої програми з профілактики, лікування ВІЛ/СНІДу за 2009 рік в пенітенціарній системі;
- Проблеми розширення АРВ-терапії в установах виконання покарань. Удосконалення та доповнення нормативно-правової бази;
- Розподіл АРВ-препаратів в установах виконання покарань;
- Догляд та підтримка ВІЛ-інфікованих в установах виконання покарань;
- Впровадження системи моніторингу лікування ВІЛ-інфікованих в пенітенціарній сфері;
- Співпраця Департаменту з Українським центром профілактики та боротьби зі СНІДом у розширенні лікування та забезпеченні лабораторного супроводу;
- Діяльність Технічної робочої групи з питань лікування при Департаменті;
- Підвищення якості роботи кабінетів інфекційних захворювань в пенітенціарній сфері;
- Підвищення якості послуг, що надають НУО при реалізації програм в установах виконання покарань.

Значна кількість коштів, які виділяються донорами, у тому числі в рамках реалізації програм Глобального Фонду, в умовах недостатнього державного фінансування, потребує координації та контролю за якістю та необхідністю послуг, що надаються НУО як ув'язненим, так і персоналу Держдепартаменту.

Як представниками НУО, так і представниками Держдепартаменту була зазначена необхідність більш активної участі фахівців Держдепартаменту в контролі за якістю реалізації програм, та за реальними показниками охоплення клієнтів цими програмами.

Дослідження, презентовані на Всеукраїнській робочій зустрічі, поставили під питання ефективність діючих профілактичних програм. У той же час, керівники медичних відділів (секторів) територіальних органів управління Держдепартаменту зазначили, що наявність Методичних рекомендацій щодо порядку надання соціальних послуг з догляду та підтримки людей, що живуть з ВІЛ-інфекцією/СНІДом, в установах виконання покарань та слідчих ізоляторах Державної криміналь-

но-виконавчої служби України дозволяють територіальним органам управління Держдепартаменту більш ефективно працювати з НУО в програмах догляду та підтримки та дають критерії, за якими можна оцінювати та вимагати якості роботи НУО з особами, взятими під варту, та засудженими.

Учасники зустрічі зазначили необхідність більшої відкритості НУО при реалізації проектів та визначили необхідність щоквартальних звітів НУО, які реалізують програми в місцях позбавлення волі, на засіданнях Технічної робочої групи з питань охорони здоров'я при Держдепартаменті (далі - ТРГ).

Враховуючи вищезазначене, учасники зустрічі запропонували документи для внесення на розгляд керівництва Департаменту:

- механізм координації між НУО та Держдепартаментом ;

- типова угода між Управлінням ДДУПВП та Обласним Центром СНІДУ, щодо підвищення координації при розширенні АРВ-терапії в місцях позбавлення волі;

- пропозиції щодо удосконалення нормативно-правової бази, що регламентує надання АРВ-терапії в місцях позбавлення волі;

- перелік проблемних питань щодо впровадження системи моніторингу лікування.

Після доопрацювання усіх пропозицій, відповідні проекти документів будуть передані на розгляд керівництва Департаменту. (<http://www.ukrprison.org.ua/index.php?id=1277379369>).

МОНІТОРИНГ ДОТРИМАННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ

63. Важливим джерелом отримання інформації про реальний стан проблем у кримінально-виконавчій системі можуть бути моніторинги, перевірки як державними органами (прокуратура, Уповноважений з прав людини), так і громадськими організаціями. Дуже обмежене число таких моніторингів свідчить не тільки про надто стримане ставлення до них керівництва відомства, а й про дуже обмежене коло тих громадських організацій, які спроможні здійснювати такі моніторинги на належному професійному рівні.

64. Періодично здійснює візити до установ виконання покарань Уповноважений з прав людини. За підсумками одного з її візитів - до Лук'янівського СІЗО - в березні 2011 року повідомлялося, що "в ході личного приєма Уполномоченным по правам человека в Киевском СИЗО было принято свыше 300 заключенных, очень много из которых жаловалась на неоправданно продолжительное содержание под стражей и волокиту с рассмотрением уголовных дел. При этом преобладали жалобы на действия судей Шевченковского районного суда города Киева, сообщили ForUm'у в пресс-службе Омбудсмана. Мониторингом Омбудсмана установлено, что в Киевском следственном изоляторе некоторые подсудимые в ожидании решения суда де-факто отбывают весь срок наказания или большую его часть. Так, с 2002 года в СИЗО содержатся 6 подсудимых, с 2004-2006 годов - 15, с 2007 года - 34, с 2008 года - 80 подсудимых. 248 узников располагаются под стражей в Киевском следственном изоляторе свыше 18 месяцев. При этом в отношении 229 из них, или 92 процента, дела располагались в производстве судов. Абсолютное очень много дел рассматривалось местными и апелляционными судами города Киева и Киевской области. Еще более продолжительное время располагаются в СИЗО 60-летняя Людмила К. (свыше 3-х лет), Евгений К. и Александр Г. (почти 4 года). По делу в отношении последнего за это время изменилось трое судей и в 2009 году умер в следственном изоляторе его соучастник, так и не дождавшись решения суда. 5 лет в СИЗО - Зураб К. и Василий Н. Вызывает обеспокоенность, что в отношении 60 подсудимых, или каждого четвертого, содержащегося под стражей свыше 18 месяцев, дела размещались в производстве того же Шевченковского районного суда города Киева. Согласно мнениям Нины Карпачевой, ситуация, сложившаяся

в Шевченковском районном суде, должна стать предметом особого внимания и реагирования Совета судей и Генеральной прокуратуры Украины. Каждый год к Уполномоченному по правам человека поступает почти 2,5тысячи обращений относительно длительного рассмотрения уголовных дел судами. Это - каждое десятое из всех полученных. Серьезность этой проблемы подтверждают и решения Европейского суда по правам человека, в которых констатируется нарушение Украиной права на свободу и личную неприкосновенность, рассмотрение дела в течение разумного срока. Так, по состоянию на 1 февраля 2011 года Европейский суд по правам человека вынес 728 решений против Украины, в 48 из которых констатировано нарушение статьи 5 Конвенции о защите прав человека и основополагающих свобод относительно права на свободу и личную неприкосновенность, и в 190, или каждым 4, - нарушение статьи 6 этой Конвенции относительно превышения длительности производства дел в судах. К примеру, по делам "Буряга против Украины" от 15 июля 2010 года, "Прокопенко против Украины" и "Болдырев против Украины" от 20 января 2011 года. В своих представлениях Генеральному прокурору Украины и председателю Совета судей Украины Карпачева подчеркивает, что из-за нарушения государственными органами и должностными лицами положений Конвенции государство вынуждено выплачивать значительные суммы из Государственного бюджета на осуществление решений Евросуда. Так, по решениям Европейского суда по правам человека государство уже уплатило 71 млн. гривен на возмещение причиненного ущерба гражданам Украины. Уполномоченный по правам человека полагает, что нарушение судом разумных сроков рассмотрения дела вызывает неоправданно продолжительное содержание человека под стражей, что приводит к моральным и физическим страданиям его, близких и родных, пренебрежению конституционным правом на свободу и личную неприкосновенность, честь и достоинство, а также к переполненности следственных изоляторов. В данный момент в Киевском следственном изоляторе при наличии 2850 оборудованных спальных мест содержатся 3800 заключенных. Из-за такой переполненности почти 1000 заключенных, в т. ч. иностранные граждане, вынуждены спать по очереди. Вследствие этого Карпачева настаивает на принятии

мер, направленных на ускорение рассмотрения дел, упомянутых в представлениях, а также необходимости обратить внимание председателей местных и апелляционных судов города Киева и Киевской области на неукоснительное соблюдение требований национального и международного законодательства о своевременном рассмотрении уголовных дел. Помимо того, Омбудсман Украины полагает, что согласно результатам проверки нужно инициировать вопрос об ответственности тех судей, по вине которых произошла волокита с рассмотрением дел. Одновременно о состоянии соблюдения прав заключенных в Киевском следственном изоляторе Уполномоченный по правам человека проинформировала Председателя Высшего совета юстиции Владимира Колесниченко и Председателя Высшей квалификационной комиссии судей Украины Игоря Самсина, предложив принять соответствующие меры реагирования". (www.vsesmi.ru <http://www.ukrprison.org.ua/index.php?id=1299223170>).

65. Один з нечисленних прикладів здійснення моніторингу в'язниць громадською організацією - моніторинг, здійснений громадською організацією Міжнародне товариство прав людини - Українська секція (МТПЛ - УС). 3 червня місяця 2009 року ця організація за сприяння Департаменту здійснює імплементацію проекту Координатора проектів ОБСЄ в Україні "Кримінально-виконавча служба України. Проблеми створення системи національних превентивних механізмів попередження катувань та інших жорстоких, нелюдських та таких, що принижують гідність, видів поводження та покарання. Роль громадського моніторингу". Було організовано відвідування (моніторинг) установ, визначених регіональними управліннями Департаменту в Донецькій, Запорізькій, Київській, Львівській та Харківській областях.

Проект складається з чотирьох частин:

1. Методична частина: підготовка програми моніторингу та інструкцій (регламенту) для моніторів - осіб, що реалізовуватимуть моніторингові заходи, а також для адміністрації установ Департаменту.

2. Тренінгова частина та національна конференція: проведення системи тренінгів для методичної підготовки осіб, які здійснюють моніторингові виїзди та для представників адміністрації установ Департаменту; організація Національної конференції.

3. Моніторингова частина: проведення моніторингових візитів до установ Департаменту згідно Регламенту роботи моніторингових груп.

4. Підсумкова частина: аналіз моніторингової інформації, підготовка рекомендацій.

Протягом виконання проекту розроблено спрощену форму для фіксації інформації, отриманої під час моніторингового виїзду регіональними координаторами Проекту (візитерами) до установ виконання покарань, за якою було проведено 22 моніторингових виїзди у регіонах, охоплених Проектом, а також - 3 виїзди у Дніпропетровській області за ініціативою ДДУВП та МТПЛ-УС:

66. 28 вересня 2009 року в м. Києві було проведено Національну конференцію "Громадський моніторинг дотримання прав людини в установах Державної кримінально-виконавчої служби України. Проблеми і перспективи". Учасники конференції мали змогу заслухати доповіді регіональних координаторів Проекту та ознайомитися з досвідом діяльності інших держав та міжна-

родних інституцій у сфері дотримання прав людини в установах виконання покарань.

З метою вивчення обставин, які можуть бути причиною виникнення конфліктів між засудженими та адміністрацією установи та, як наслідок, призводити до тортур чи приниження гідності засуджених проведено анонімне анкетування 840 засуджених та 325 працівників адміністрації УВП у п'яти регіонах України, охоплених проектним моніторингом. За результатами анкетування засуджених Заввідділом соціальної психології Інституту соціології НАНУ, доктором соціологічних наук, Оленою Злобіною здійснено кількісний та якісний аналіз отриманої інформації.

67. 27 - 29 листопада 2009 року у с.м.т. Ворзель, Київська область, було проведено другий тренінг для учасників моніторингових груп, присвячений перспективам удосконалення моніторингу умов тримання осіб в установах Кримінально-виконавчої служби України та результатам виїздів моніторингових груп в установи виконання покарань:

Підготовлено проектну брошуру, в яку увійшли методичні рекомендації щодо створення системи громадського моніторингу дотримання прав і свобод людини та громадянина у системі органів і установ Департаменту; особлива увага надана проблемі створення національного превентивного механізму попередження катувань відповідно до факультативного протоколу ООН до конвенції проти тортур (текст брошури є на сторінці: http://hreuc.com/ukr/projects/current/add_page_23.html).

В результаті виконання проекту започатковано системний моніторинг забезпечення прав людини в установах Кримінально-виконавчої служби України, розроблено та опрацьовано моніторингову методологію вивчення обставин, які можуть провокувати конфліктні ситуації між засудженими та адміністрацією і, як наслідок, призводити до тортур чи інших видів жорсткого поводження. (<http://www.ukrprison.org.ua/index.php?id=1266997357>).

68. Ще один моніторинг виконано громадською організацією "Айболіт" (Крим).

"Статья 10 Закона Украины "О социальной адаптации лиц, отбывших наказание в виде ограничения свободы или лишения свободы на определенный срок" (далее - Закон) говорит, что "права освобожденных лиц, закрепленные этим Законом, реализуются в полном объеме и не могут быть ограничены...". Но на практике большинство гарантированных Конституцией и иными Законами Украины прав лиц, отбывших наказание в местах лишения свободы, не соблюдаются, а мероприятия социального патронажа не осуществляются. Причинами такого состояния дел являются, во-первых, низкий уровень осведомленности освобожденных лиц об услугах, которые должны им предоставляться государственными органами и учреждениями, а также неверие в то, что они еще "нужны" государству; во-вторых, невысокий уровень мотивации государственных органов в исполнении возложенных на них обязанностей по осуществлению мероприятий по социальному патронажу лиц, вышедших из мест лишения свободы; в-третьих, отсутствие эффективного контроля со стороны общественности, СМИ за исполнением государственных органами возложенных на них обязанностей по реализации социальной политики в отношении освобожденных лиц. Как следствие неэффективной социальной политики в отношении лиц, отбывших на-

казание в местах лишения свободы, - высокий уровень рецидивности преступлений и возвращение освободившихся лиц в места лишения свободы. Согласно данным статистики Департамента, по состоянию на 01.07.2010 в закрытых уголовно-исправительных учреждениях АР Крым из 2010 содержащихся лиц 1391 лицо осуждено неоднократно. Именно поэтому для Крыма актуальным является проведение общественного мониторинга реализации органами исполнительной власти ЗУ "О социальной адаптации лиц, отбывших наказание в виде ограничения свободы или лишения свободы на определенный срок".

69. В рамках проекта была проведена фокус-группа "Социальная политика в отношении освободившихся из мест лишения свободы: теория и практика", к участию в ней были приглашены 17 экспертов - представителей государственных учреждений и общественных организаций. Симферополя, которые предоставляют социальные услуги лицам, вышедшим из мест лишения свободы, в том числе Общественная организация "Айболит", сектор гражданства, иммиграции и регистрации физических лиц Железнодорожного РО ГУ ГУ МВД Украины в АР Крым, Крымский республиканский центр социальных служб для семьи, детей и молодежи, Симферопольская городская Наблюдательная комиссия, управление Департамента в АР Крым, включая Уголовно-исполнительную инспекцию, Городская поликлиника КРУ "Противотуберкулезный диспансер № 1".

В ходе работы фокус-группы был детально рассмотрен ЗУ "О социальной адаптации лиц, отбывших наказание в виде ограничения свободы или лишения свободы на определенный срок". Основные проблемы, которые, по мнению экспертов, негативно влияют на выполнение законодательства Украины в сфере социальной адаптации лиц, отбывших наказание в местах лишения свободы:

- отсутствие четко прописанных механизмов реализации ЗУ "О социальной адаптации лиц, которые отбывали наказание в виде ограничения свободы или лишения свободы на определенный срок";
- жизненная позиция лиц, освободившихся мест лишения свободы (отказ подписывать договор с ЦСССМ, нежелание приходить на прием, например, в Центр занятости, ожидать в очереди и т. д.);
- человеческий фактор (т.е. личностные особенности тех государственных чиновников, на которых возложены обязанности по реализации Закона о социальной адаптации);
- недостаточный профессиональный уровень и нехватка кадров, работающих с осужденными лицами (как в местах лишения свободы, так и в учреждениях, на которые ложится обязанность по осуществлению мероприятий социального патронажа);
- отсутствие финансирования на медицинскую помощь и социальное жилье;
- плохая информированность осужденных о тех социальных услугах, которые они могут получить, и о том, где и как они могут это сделать.

70. В ходе проведения фокус-группы оказалось невозможным сделать однозначный вывод об эффективности или неэффективности обсуждавшегося Закона, есть положения Закона, которые выполняются, но на практике возникает множество препятствий при ока-

зании качественных социальных услуг лицам, освободившимся из мест лишения свободы.

Помимо проблем и сложностей, возникающих с качественным исполнением Закона, участниками фокус-группы были разработаны рекомендации по улучшению реализации социальной политики в отношении освобожденных лиц:

1. Необходимо внести изменения в ЗУ "О социальной адаптации лиц, которые отбыли наказание в виде ограничения свободы или лишения свободы на определенный срок", а именно - четко прописать полномочия всех государственных и негосударственных субъектов, на которые возлагается обязанность по проведению мероприятий социального патронажа в отношении лиц, отбывших наказание в виде лишения свободы на определенный срок (распределение и разграничение обязанностей и полномочий между службами).

2. Необходимо создать координационный орган, заданием которого было бы регулирование и координация усилий различных органов и учреждений в процессе социальной адаптации лиц, вышедших из мест лишения свободы.

3. Необходимо создать единую городскую наблюдательную комиссию, без дробления ее на районные наблюдательные комиссии.

4. В должностных обязанностях сотрудников учреждений исполнения наказаний прописать порядок проведения ими информирования лиц, готовящихся к освобождению, о тех органах, службах и организациях, которые оказывают социальную помощь лицам, отбывшим наказание в виде лишения свободы.

5. Ввести дисциплинарную ответственность сотрудников ОВД, суда и учреждений исполнения наказаний за утерю паспорта осужденного лица.

6. Запретить учреждениям исполнения наказаний принимать лиц без паспорта.

7. Прописать в полномочиях Следственного изолятора - "не принимать осужденного без паспорта".

8. Ввести льготы (или полное освобождение от оплаты) для лиц, освободившихся из мест лишения свободы, по уплате государственной пошлины при оформлении паспорта гражданина Украины, оформлении справки о регистрации и т. д.

9. Вовлечение общественных организаций в работу с осужденными лицами и лицами, освободившимися из мест лишения свободы, на основании получения ими социального заказа от местных органов исполнительной власти или от органов местного самоуправления.

10. Необходимо разработать и опубликовать информационный буклет - "путеводитель" - для лиц, которые освобождаются из мест лишения свободы с полной информацией обо всех государственных и негосударственных органах, учреждениях и организациях, которые занимаются предоставлением социальных услуг по социальной адаптации отбывших наказание в местах лишения свободы.

Разработка этих рекомендаций стала финальной частью работы фокус-группы. По окончании проекта все эти рекомендации планируется передать в Комитет Верховной Рады Украины по вопросам законодательного обеспечения правоохранительной деятельности.

71. Выводы и рекомендации проекта, в частности, такие:

- Общественный мониторинг деятельности органов власти в сфере реализации социальной политики

в отношении лиц, отбывших наказание в местах лишения свободы (в рамках ЗУ "О социальной адаптации лиц, отбывших наказание в виде ограничения свободы или лишения свободы на определенный срок") является действенным инструментом внешнего публичного оценивания органов исполнительной власти г. Симферополя;

- Анализ действующего законодательства в сфере социальной адаптации лиц, отбывших наказание в местах лишения свободы, свидетельствует о том, что закон выделяет конкретный круг субъектов, в обязанности которых входит проведение мероприятий по социальной адаптации освобожденных лиц, при этом не оговаривая полномочия и функциональные обязанности большинства из этих субъектов.

- Анализ официальных ответов на информационные запросы, показывает, что большинство государственных структур, на которые Законом возлагается обязанность по проведению мероприятий социального патронажа в отношении лиц, отбывших наказание, в рамках своих должностных инструкций реализуют эти полномочия.

- Норма ст. 7 Закона, предусматривающая возможность предоставления общественной организации социального заказа на оказание социальной помощи освобожденным лицам, на практике не действует. В рамках общественного мониторинга выполнения Закона были направлены два обращения в порядке ст. 7 Закона к Симферопольскому городскому голове и Главе Симферопольской районной администрации. Согласно ответам, в период 2008-2010 гг. ни одна общественная организация такого заказа не получала. Также не существует механизма получения социального заказа. И в связи с тем, что в бюджете 2011 года не предусмотрены средства на предоставление социального заказа, районная администрация не вправе осуществлять социальные заказы.

- Анкетирование 30 лиц, отбывших наказание в местах лишения свободы, показало, что большей части опрошенных (73, 3%) известно о существовании ЗУ "О социальной адаптации лиц, отбывших наказание в виде ограничения свободы или лишения свободы на определенный срок". Также половина опрошенных указала, что знает, в какие организации следует обращаться за социальной помощью. В тоже время, на вопрос о том, обращались ли Вы в эти организации, более 60% заявили, что нет. Судя по ответам, в большинстве случаев освобожденные лица за помощью обращаются не в государственные, а в религиозные и общественные организации.

- Проведенные 10 интервью с чиновниками - работниками/служащими государственных учреждений г. Симферополя, на которых возложены обязанности по выполнению ЗУ "О социальной адаптации лиц, отбывших наказание в виде ограничения свободы или лишения свободы на определенный срок" показали, что работники этих учреждений в большинстве своем считают, что Закон работает плохо или совсем не работает (6 из 10 опрошенных). Основными причинами такого состояния дел респонденты видят в ненадлежащем финансировании выполнения Закона, а также в несогласованности действий государственных и общественных организаций" (<http://www.ukrprison.org.ua/index.php?id=1304576276>).

72. Громадський контроль є важливим інструментом впливу на рівень умов тримання ув'язнених. В Україні громадський контроль покладений на спостережні комісії. Але переважна більшість їх членів не мають досвіду діяльності у сфері захисту прав людини, обмежуючись у своїй роботі тільки наданням соціальних послуг. Детальніше про проблеми діяльності спостережних комісій див. Доповідь-2008, пп. 64-73 та Доповідь-2009, п. 90-92.

Задля підвищення професійного рівня їх діяльності "Донецький Меморіал" видає та поширює методичну літературу, зокрема, видав науково-практичний коментар "Положення про спостережні комісії". Організація також для сприяння активізації діяльності спостережних комісій проводить методичні семінари для членів спостережних комісій регіонів. Один з них відбувся у Полтаві 31 травня 2011 р. за сприяння облдержадміністрації та спостережної комісії Полтавської області. Учасники заходу ознайомились з досвідом роботи спостережних комісій різних регіонів країни, зі змінами до Положення про спостережні комісії, розглянули конкретні випадки, які трапляються у роботі комісій. Особлива увага була приділена роботі спостережних комісій у питаннях умовно-дострокового звільнення, допомоги звільненим особам, а також взаємодії з громадськими організаціями.

Учасники зацікавлено обговорили специфіку стосунків з органами прокуратури. Кожна спостережна комісія області отримала науково-практичний коментар до Положення про спостережні, підготовлений та виданий "Донецьким Меморіалом". Деякі комісії отримали додатково комплект інформаційних видань "Донецького Меморіалу" правового характеру. (<http://www.ukrprison.org.ua/index.php?id=1307260700>).

За тиждень такий же семінар відбувся для спостережних комісій Запорізької області.

У листі заступника Полтавської ОДА та голови обласної спостережної комісії О.М. Коваль від "обласної спостережної комісії" висловлено щире подяку за особисту участь у змістовному проведенні семінару, надані практичні посібники та належну організацію проведення заходу".

Варто відмітити що попри майже чотиримісячне листування з керівництвом Донецької ОДА та представниками обласної спостережної комісії, репрезентованими працівниками відділу по взаємодії з правоохоронними органами, домовитись про проведення аналогічного семінару для спостережних комісій Донецької області не вдалося через відверте небажання чиновників та вигадки штучних перешкод, надуманих неймовірних узгоджень для цього.

73. Вважаючи дуже корисним досвід сусідніх країн у сфері громадського контролю, "Донецький Меморіал" провів міжнародний "круглий стіл" на тему "Общественный контроль в местах принудительного содержания: обмен опытом". Захід відбувся у Святогорську (Донецька область) 20-21 березня 2011 року. Як повідомляв сайт "Тюремний портал", "в нем приняли участие от России - Валентин Гефтер, директор Института прав человека, Москва, Андрей Бабушкин, член общественной наблюдательной комиссии (далее - ОНК) г. Москва, Ирина Пайкачева, член ОНК Мурманской области, Лариса Фефилова, член ОНК Удмуртии, Любовь Элье - член ОНК Калужской области. От Украины уча-

ствовали два бывших помощника Министра МВД по правам человека - Алла Лепеха, Чернигов, и Наталья Козаренко, Херсон, члены мобильных групп и наблюдательных комиссий разных регионов, в том числе Александр Букалов, "Донецкий Мемориал", Андрей Диденко, Харьковская правозащитная группа, Ирина Ухварина, Херсон, Айгуль Муканова и Ирина Яковец, Харьков. а также представители Государственной пенитенциарной службы Украины и Министерства юстиции Украины. Участники встречи отметили позитивные и негативные стороны схем общественного контроля, существующих в России и Украине, поделились опытом практического осуществления визитов в места принудительного содержания. На встрече был принят Меморандум об общественном контроле соблюдения прав человека в местах принудительного содержания, который содержит основные итоги круглого стола, его выводы и рекомендации, материалы, представленные на встрече, выпущены отдельным изданием".

74. В Меморандумі, зокрема, відмічається, що "и в России, и в Украине общественные организации в деятельности по осуществлению общественного контроля сталкиваются со схожими проблемами. Участники встречи пришли к выводу, что:

- В работу по осуществлению общественного контроля в России вовлечено значительное число общественных объединений, включая авторитетные правозащитные организации страны. В Украине число общественных организаций, участвующих на данный момент или ранее участвовавших в осуществлении общественного контроля, в том числе в составе наблюдательных комиссий или мобильных групп, сравнительно невелико.

- В России места принудительного содержания посещаются без предварительного предупреждения и разрешения на уведомительной основе. В Украине мобильные группы в системе МВД могли ранее посещать районные отделы милиции без предупреждения; создание структур, осуществляющих общественный контроль в учреждениях системы исполнения наказаний подобно мобильным группам, только обсуждается Государственной пенитенциарной службой.

- В России механизмы и процедуры общественно-го контроля мест принудительного содержания, а также процедуры формирования органов, его осуществляющих, определяются соответствующим Законом. Действие этого федерального закона охватывает большинство мест принудительного содержания во всех регионах страны.

- В Украине в 2005-2010 гг. общественный контроль осуществлялся только в системе МВД мобильными группами, которые к середине 2010 года почти перестали действовать, хотя приказ МВД, регулирующий их деятельность, не отменен. Причиной прекращения их работы стала зависимость деятельности групп от позиции руководства ведомства.

В пенитенциарной системе Украины общественный контроль возложен на наблюдательные комиссии, которые действуют согласно Положению о наблюдательных комиссиях, утвержденному Кабинетом Министров. Однако на практике в подавляющем большинстве своем эти комиссии функции общественного контроля не выполняют.

Не сложилась в наших странах практика ответственности представителей власти за воспрепятствование работе общественных структур и их членов, осуществляющих контроль за соблюдением прав человека в местах принудительного содержания.

75. Участники "круглого стола" считают крайне важным для развития общественного контроля в России и Украине, для повышения его эффективности и результативности осуществить следующее:

- В Украине - законодательно закрепить механизмы и институты общественного контроля мест принудительного содержания, процедуру формирования структур, его осуществляющих, их полномочия и права, наряду с обязанностью администрации проверяемых учреждений и органов содействовать деятельности общественных формирований.

- В России - обсудить и при необходимости принять изменения в действующее законодательство, закрепив возможность инспекций мест принудительного содержания, включая конвойные помещения судов, психиатрические больницы, иные места принудительного содержания и перемещения лиц, находящихся под стражей.

- Предусмотреть право и процедуры посещения мест принудительного содержания без предупреждения.

- Предусмотреть механизмы и формы информирования общества о результатах осуществления общественного контроля (ежегодные доклады, пресс-конференции, анализ и обобщение результатов общественного контроля).

- Обеспечить максимальную независимость лиц, осуществляющих общественный контроль, от подконтрольных им органов и учреждений, предусмотрев соответствующие процедуры их избрания (назначения), сделав их прозрачными и для общества, и для государства.

- Законодательно закрепить реагирование на рекомендации субъектов общественного контроля по итогам их наблюдений в качестве одного из главных критериев ведомственной оценки деятельности администрации мест принудительного содержания.

- Содействовать проведению для структур, осуществляющих общественный контроль, совместных семинаров и тренингов; содействовать развитию обмена опытом, в т.ч. между странами, в частности, практикуя в ходе обменных визитов совместные посещения мест принудительного содержания, анализ их результатов.

- Предусмотреть в программах подготовки/переподготовки кадров, осуществляемых ведомственными учебными центрами, специальный курс по правам человека, включающий изучение нормативной базы осуществления общественного контроля в местах принудительного содержания" (<http://www.ukrprison.org.ua/index.php?id=1302236193>).

76. Здійснюють контроль діяльності установ виконання покарань і міжнародні інституції. Так, у травні 2011 року Україну відвідав Підкомітет ООН з питань попередження катувань (ППК).

У поширеному по закінченню візиту прес-релізі ППК представив свої конфіденційні попередні спостереження Уряду України за підсумками свого першого візиту до України, що відбувся 16-25 травня 2011 року. Під час свого візиту ППК провів зустрічі з відповідними органами вла-

ди та представниками громадянського суспільства та відвідав низку місць утримання під вартою та позбавлення волі, у тому числі відділення міліції, ізолятори тимчасового тримання (ІТТ), слідчі ізолятори (СІЗО) та виправні колонії в Київській, Львівській, Закарпатській та Донецькій областях.

"Ми сподіваємось, що наш візит до України сприятиме нинішній та постійній роботі Уряду України та інших зацікавлених сторін, спрямованій на запобігання ризикам застосування катувань до затриманих та утримуваних в місцях позбавлення волі осіб та поганого поводження із ними", - заявив Малькольм Еванс, голова підкомітету та керівник делегації, що відвідала Україну.

Мандат ППК дозволяє йому відвідувати відповідні заклади та надавати рекомендації органам влади з метою запровадження ефективних запобіжних механізмів, що попереджають можливість застосування катувань та поганого поводження у місцях утримання під вартою та позбавлення волі. На національному рівні органом, відповідальним за попередження катувань, є Національний превентивний механізм (НПМ). Україна взяла на себе зобов'язання створити НПМ протягом року з моменту набрання чинності Факультативним протоколом до Конвенції ООН проти катувань, але такий національний орган в Україні ще й досі не створений.

"Хоча рішення щодо форми організації НПМ є прерогативою української влади, НПМ має бути запроваджений у відповідності до міжнародних зобов'язань Ук-

раїни з урахуванням відповідних положень Факультативного протоколу. Мандат, повноваження та незалежність роботи НПМ мають бути чітко гарантованими законодавством та здійсненими на практиці. НПМ мають бути надані людські та фінансові ресурси, необхідні для виконання ним своєї важливої та багатобічної діяльності на всій території країни", - підкреслив пан Еванс.

Під час свого візиту ППК мав можливість дослідити практику поводження із затриманими та утримуваними в місцях позбавлення волі особами в Україні та існуючі запобіжні механізми, покликані захистити їх від катувань та поганого поводження. На додаток до відвідування місць утримання під вартою, ППК провів конфіденційні та приватні інтерв'ю із затриманими та позбавленими волі особами у відвіданих закладах.

До складу делегації ППК в Україну входили наступні члени: пан Малькольм ЕВАНС (голова підкомітету та керівник делегації), пані Марі АМОС, пан Арман ДАНІЄЛЯН, пані Лоуел Патріа ГОДДАРД, пан Збігнев ЛАСОЧІК, пані Аїша Шужун МУХАММАД, пан Ганс Драмінські ПЕТЕРСЕН, пані Марія Маргаріда ПРЕССБУРГЕР та пан Віктор РОДРІГЕЗ-РЕССІЯ. Делегація ППК скористалася підтримкою системи ООН в Україні.

Додаткову інформацію про Підкомітет з попередження катувань можна знайти за адресою:

<http://www2.ohchr.org/english/bodies/cat/opcat/index.htm>.
(<http://www.ukrprison.org.ua/index.php?id=1306472291>).

ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО ПОРУШЕННЯ

77. Протягом останніх півтора року були оприлюднені десятки випадків ймовірних порушень прав людини у діяльності установ виконання покарань. Наведені у даній Доповіді, вони надають уявлення про той спектр проблем, з яким стикаються засуджені, ув'язнені та персонал установ. Відомство по різному реагує на ці випадки, але й часто взагалі залишає їх без уваги. Інформація про чимало цих випадків розміщено на сайтах УГСПЛ

78. Наприклад, на сайті УГСПЛ повідомлялося: "Випадки катування у тюрмах, міліції та СІЗО дедалі частішають, кількість смертей у цих закладах за рік подвоїлася, заявляють правозахисники та родичі потерпілих. Причинами цього вони називають відсутність громадського контролю, вимоги керівництва розкривати злочини за будь-яку ціну, а також хибі судової системи. Факти тортур підтверджують і представники МВС, для подолання цього явища вони обіцяють змінити принципи роботи слідства в Україні.

На думку експертів, створює ґрунт для катувань також затягування досудового слідства і зловживання українських судів запобіжним заходом "взяття під варту". Про таку тенденцію йдеться і в останніх висновках Європейського суду з прав людини.

Факти знущань у правоохоронних органах дійсно мають місце, визнає начальник відділу дотримання прав людини у МВС Макар Барило. Але за його словами, зараз міністерство робить усе, щоби звести їх до мінімуму.

"Проблема насильства в органах МВС існує давно і

має системний характер, - каже він.- Однак, на мою думку - таких фактів набагато менше, аніж 700 тисяч на рік. Знаю, що кримінальні справи за це - порушуються. Міністр призначив низку заходів для протидії катуванням: це і громадський контроль, і створення мобільних груп, які перевірятимуть роботу міліції. Про наслідки цієї роботи говорити зарано".

Раніше міністр внутрішніх справ Анатолій Могильов визнав факти застосування тортур співробітниками МВС стосовно затриманих. І заявив, що головним пріоритетом у роботі міліції віднині є дотримання прав людини, а не розкриття злочинів. За словами міністра, в такому разі у працівників МВС зникне мотивація для вчинення тортур. На початку весни Генпрокурор України Віктор Пшонка наголосив, що домагатиметься викорінення тортур у тюрмах, слідчих ізоляторах та системі виконання покарань загалом.

Однак порушення прав людини у міліції та в'язницях тривають, а їхні винуватці здебільшого не притягуються до відповідальності, говорить завіددілом пенітенціарних закладів омбудсман України Анатолій Палій.

"За останній рік ми мали 148 кримінальних справ за фактами насильства у міліції та пенітенціарній системі. Лише 121-а справа дійшла до суду, і тільки 65 працівників міліції та тюрем реально позбавили волі. Половина - отримали умовні терміни, і зараз вони на свободі", - зауважує Палій.

Для подолання проблеми тортур у міліції, СІЗО та в'язницях експерти пропонують повністю реформувати

ти кримінально-процесуальне законодавство, яке, за їхньою оцінкою, є рудиментом радянської репресивної системи. (<http://www.helsinki.org.ua/index.php?id=1305191509>).

79. Жахливі речі описуються про Криворізький СІЗО.

"Наприкінці серпня 14 ув'язнених розрізали собі вени, виходячи з автозаку, щоб не вирушати етапом у знамените СІЗО Кривого Рогу Дніпропетровської області. Криваве жертвоприношення було прийняте, - вони залишилися в лікарнях Херсона. Тимчасово.

Ірина Гришкова, мати засудженого, який перебував у Криворізькому СІЗО: "Мій син ще був у Херсоні й періодично виходив на зв'язок. І тут уперше я чую, що він у паніці, просить: мамо, зроби що-небудь. Тому що стали відомі жахливі випадки про перші два етапи, які потрапили до Кривого Рогу. Про страшні побиття, про те, що комусь зламали щелепу.

Розповідають, що на 20 прибулих вискакують чоловік 60 у масках, захисті, із палицями, електрошокерами. Голову не чіпають, б'ють по ногах, спині, нирках, животі. Бувало, від цих побоїв у зеків м'ясо відірвалося від кісток. Потім кидають у карцер, куди вливають воду з хлоркою.

Коли мені сказали, що й мій син потрапив до Кривого Рогу, я ревіла, кричала, у мене була справжня істерика. Адже я чудово знаю, що в нас у Херсонській області немає таких безчинств, як у Кривому Розі. За 3,5 року, які мій син провів у Херсонському СІЗО, в нас не виникало жодних претензій до адміністрації. А вже порівняно з Кривим Розом, вони взагалі сиділи як у Христа за пазухою, хоча й спали по черзі, оскільки місць бракувало. Я припускаю, що якісь нюанси, напевно, могли бути. Але жодних непорозумінь, претензій не було. Щомісяця я їздила на побачення з сином. Ніхто мені не перешкодив, і всі мої передачі доходили до нього. Син завжди розмовляв зі мною дуже життєрадісно, спокійно. Річ у тому, що до цього життя він уже пристосувався, я ніколи не бачила, щоб він був навіть у пригніченому стані, не те що побитим. Завжди був у доброму гуморі.

У Кривому Розі син пробув 12 днів. Потім його відправили назад, етапом на Херсон. Коли він вийшов із мною на зв'язок, я просто не впізнала його голосу. З сином у справі проходив спільник, у нього мати росіянка, а батько негр. Я тоді запитала сина про того хлопця: ходили чутки, що його сильно побили у Кривому Розі. Син відповів: "Мамо, нас зачинили й тупо білили. Так тривало три доби, я пісяю кров'ю".

З Кривого Рогу син приїхав у якихось подертих "мільниціях" (гумове взуття, в якому зеки ходять до лазні. - Ред.), без шкарпеток, у спортивних штанах і футболці. Виявилось, в цьому він пробув усі 12 днів етапу. Тоді саме стояли перші холоди. Крім того, у них забрали всю їжу, сигарети, чай, цукор. П'ять чи шість днів вони були не просто без сухого пайка, а взагалі без кусня хліба - на воді.

П'ятого жовтня син прибув до Херсона. Його відправили в колонію, де він відбуває наразі строк. Він пройшов карантин, його вже підняли на загін. Тепер я більш-менш спокійна за нього. Але там, у Кривому Розі, залишилися живі люди, над якими так само знущаються. Син каже, що досі не може спати, у вухах стоять крики жінки, яку били. І ще він сказав: "Чим більше ви там метушітесь на волі, тим більше б'ють пацанів. Комісії

приходять на перший, другий поверх. Їм ніколи не показують прес-хату, камери 517 і 524 і тих, хто там сидить".

У мене є багато інформації про те, що відбувається. З цим болем важко жити. Зв'язок із в'язницями є, це всім відомо.

- А навіщо б'ють, як ви думаєте?

- Ламають людей, і все... У самих хатах, у камерах, де утримуються арештанти, є спортсмени...

- Так звані козли?

- Ну так, козли, вони вже там б'ють людей, можуть головою в туалет засунути, примушують працювати, прати комусь щось, хоча так робити не можна. Але якщо людина не погоджується, вони її б'ють, потім знову на карцер. Там уже доблесна бригада, яка охороняє криворізький "Бублик", б'є цю людину. Це звичайна справа. Там страшні речі кояться.

80. Андрій Діденко, координатор програм Харківської правозахисної групи: "15 років тому впродовж пір року я був у Криворізькому СІЗО як обвинувачуваний. Думаю, це коштувало мені десяти років життя. За ці роки я чув безліч відгуків людей про різні СІЗО, з яких впливає, що, коли говорити про слідчі ізолятори, то жахливіших умов, ніж у криворізькому СІЗО, на той момент в Україні не було. Судячи зі свідчень тих людей, з якими мені вдалося поспілкуватися, там нічого не змінилося на краще. І те, що розповідають мені тепер, повністю відповідає подіям 15-річної давності, які довелося пережити мені самому.

Щойно людина переступає поріг цього СІЗО, починається жорстокий психологічний і фізичний тиск. Там постійно перебувають люди в масках. Вони залякують людей, знущаються з них. Коли в'язні виходять на прогулянку, люди в масках шикуються по обидва боки і б'ють їх палицями. Ті, хто перебував там досить довго, настільки пристосувалися долати цей "коридор", що ухитрялися проходити його, майстерно ухилившись, внаслідок чого отримували лише по кілька ударів палицею.

На команду треба вискочити з камер і стати під стінами. І починаються знущання: люди в масках відпрацьовують на ув'язнених прийоми рукопашного бою. Беруть участь у таких тренуваннях і "спортсмени". Через недосвідченість у перші дні я терпів до останнього, падаючи на підлогу лише від неприємності.

Я дуже ретельно перевіряю ще раз інформацію такого роду. І можу стверджувати, що сьогодні стиль, манери поводження із в'язнями там антрохи не змінилися. Усе це робиться для того, аби знищити особистість людини, залякати її й придушити навіть думки про можливість опору, боротьби за свої законні права".

Олена Повідайчик, правозахисник: "Такі події відбуваються у Кривому Розі не один рік. Коли прибуває етап, тих, хто виходить із автозаку, б'ють смертним боєм. Потім також. Якщо ти вночі нечітко назвав своє прізвище, битимуть не тільки "винного", а й усю камеру. Хто може собі це дозволити, купує спокій за гроші, доки вони є.

За той період, про який ми говоримо, у Кривий Ріг привезли 150 осіб. Троє з них уже трупи. Кажуть, серцева недостатність. Доля ще двох невідома.

- Скільки років ви відстежуєте ситуацію в нашій пенітенціарній системі?

- П'ять років. І, за моєю інформацією, така ситуація у Кривому Розі незмінна всі ці роки. У даному разі вони промахнулися в тому сенсі, що почали вивозити з Херсона у Кривий Ріг, а потім, оскільки людям треба

було бути присутніми в суді, їх повертали в Херсон. Таким чином, з'явилось більше інформації про те, що там коїться.

Ми з батьками ув'язнених посилали телеграми про загрозу життю дітей. Ніхто не відреагував - ні президент, ні Департамент з виконання покарань. У Департаменті мені сказали, що ув'язнені поїдуть туди, куди треба, дарма що вони "почикались".

Їх б'ють не тільки під час прийому. Крім того, їх усіх підряд по-звірячому промивають, щоб нібито видалити заборонені предмети, які містяться всередині.

- Наскільки унікальна описана вами ситуація?

- У Дніпропетровську всі місця ув'язнення страшні. Є там 45-та колонія для інвалідів, звідти протягом місяця виносять по тричотири людини. До найстрашніших місць належать також Хмельницький, Волинь, Вінниця, Житомир, звісно - Харків. Луганськ у цьому сенсі я б не виділила. Він характерний, мабуть, лише тим, що там сидить дуже багато невинних.

У в'язницях і колоніях дуже висока смертність. Ув'язнені працюють день і ніч і отримують, буває, по п'ять гривень. Це рабсила. Вони будують, шийють, майструють, пишуть картини - все це складова бізнесу адміністрації.

Коли батьки привозять передачу - сигарети, газувану воду, їм кажуть, що передавати це заборонено. Але все це завжди є в "отоварці" на території колонії. І коштує воно там утричі дорожче, ніж на волі.

За скарги дуже жорстко карають, за них можуть убити. Щойно людина починає писати скарги, їй відразу кажуть, що з нею може, наприклад, статися серцевий напад. Нагадують про батьків. А батьків, котрі намагаються відстоювати права своїх дітей, просто запитують: хочете залишитися без сина, чи щоб у вас наркотики знайшли, будинок згорів? Сильну людину, котра намагається обстоювати свої права, ламатимуть до кінця строку. Є люди, готові підтвердити все це. У тому числі ті, хто став інвалідом у місцях позбавлення волі. Чимало їх готові говорити. Але хто слухатиме?"

81. Департамент виправдовує застосування сили у своєму прес-релізі, але не наводить жодного незалежного свідчення своєї версії подій, як завжди, сподіваючись, що йому мають вірити на слово.

"У зв'язку з аварійним станом будівлі режимного корпусу №2 Херсонського слідчого ізолятора прийнято рішення щодо закріплення районів Херсонської області за слідчими ізоляторами Дніпропетровської, Запорізької і Миколаївської областей та вивезення до них близько 700 ув'язнених з Херсонського слідчого ізолятора. Зазначена робота проводиться з 10 серпня 2010 року. На даний час до Дніпропетровського, Криворізького, Запорізького та Миколаївського слідчих ізоляторів вивезено 310 осіб.

Разом з тим, 17 серпня 2010 року під час прийому осіб, які прибули етапом до Криворізького слідчого ізолятора, п'ятеро ув'язнених виказали своє невдоволення з приводу проведення огляду їх особистих речей та обшуку, вступили в суперечку з адміністрацією. На зауваження персоналу слідчого ізолятора припинити протиправну поведінку ув'язнені не реагували та вчинили фізичний опір молодшим інспекторам чергової зміни.

У зв'язку з цим на підставі статті 18 Закону України "Про попереднє ув'язнення" до зазначених осіб були застосовані спеціальні засоби. Після застосування спеціальних засобів ув'язнені були оглянуті медичним персо-

налом, стан їх здоров'я визнаний задовільним. З приводу застосування спеціальних засобів проведені службові розслідування, порушень порядку їх застосування не виявлено, про всі випадки сповіщено прокурора.

До інших осіб, які прибули етапом до Криворізького слідчого ізолятора з Херсонського слідчого ізолятора, спеціальні засоби та заходи фізичного впливу не застосовувалися. Наразі обстановка у Криворізькому слідчому ізоляторі повністю керована та перебуває під контролем адміністрації установи" (<http://www.helsinki.org.ua/index.php?id=1290417834>).

82. Чимало нарікань викликає застосування ст. 391 КК, за якою можна отримати за злісну непокору адміністрації установ додатково до трьох років ув'язнення. З приводу її правової обґрунтованості давно очатяться дискусії.

Прикладом процедури застосування ст. 391 КК є справа засудженого Сергія Вознюка із Харківської ВК № 43. Усі стадії кримінального процесу відбулись на території виправної колонії, а от кінцевий етап стадії судового розгляду (постановлення вироку) проходив 11 квітня 2011 р. у Орджонікідзевському районному суді міста Харкова.

Як свідчать представники правозахисної організації, "Почалось судове засідання. Не оголосивши склад суду, не встановивши присутніх, суддя Ярмоленко відразу перейшла так би мовити до діла. Але підсудний, напевно, зрозумівши, що ніхто не збирається нічого в нього запитувати та вислуховувати, підняв руку й заявив клопотання про допущення до справи захисника від Харківської правозахисної групи Геннадія Токарева.

Однак суддя сказала, що клопотання слід було заявляти на попередніх стадіях судового розгляду (на судовому слідстві чи дебатах) і відмовила в розгляді клопотання. Коли підсудний запитав, чи йому відмовляють у задоволенні клопотання, суддя відповіла, що вона не відмовляє у задоволенні, а відмовляє у його (клопотання) прийнятті. У відповідь підсудний просив зафіксувати цю відмову у протоколі засідання, а також долучити клопотання до справи. Після короткої перерви, підсудний знову просив щоб для його захисту допустили адвоката Токарева, але відповідь залишилась тою ж самою. Після цього, підсудний ще раз спробував заявити клопотання щодо відновлення судового слідства на підставі статті 319 КПК України, але суддя залишилась невблаганною. Як наслідок - останнє слово підсудного: "Прошу Вас об'єктивно підійти до розгляду моєї справи".

Раніше підсудний відмовився від захисника, доказом чого є його підпис. Дана відмова була обумовлена його необізнаністю й тим, що дослухався до порад адміністрації колонії, яка пообіцяла "накинути" йому лише 2 місяці строку, якщо він підпише всі папери. Крім того він підписав клопотання про прискорений судовий розгляд без судового слідства.

В результаті був проголошений вирок - 1 рік і 6 місяців позбавлення волі. При чому в вирокі зазначено, що доки вирок не набере законної сили, засуджений має перебувати в "дільниці СІЗО камери ПКТ виправної колонії № 43", тобто в повній ізоляції. Подібна практика застосовується адміністрацією установи для блокування подання засудженим апеляції на вирок суду.

Після того, як термін подання апеляції вичерпаний, засудженого доправляють у СІЗО як "відпрацьований

матеріал" і оскаржити він вже нічого не може. Щодо можливості подання клопотань після закінчення судового слідства КПК не дає однозначної відповіді" (<http://www.khpg.org/index.php?id=1302857006>).

83. Бувають випадки, коли засуджені зловживають поданням скарг, як це сталося напередодні Нового року на Херсонщині.

"За тиждень до Нового року, 24 грудня, в Дар'євській виправитільній колонії № 10 вісім осуджених порезали собі руки: хто одну, хто обидві, а один з них - шию.

В цей же день для розслідування ЧП виїхали представники обласної адміністрації та прокуратури. На наступний день до осуджених запросили громадських та журналістів.

Як розповів начальник колонії Олександр Гусарев, в четверг проводився плановий обшук на території всієї колонії. Такі обшуки проводяться по наказу управління обласного департаменту по справам виконання покарання во всіх колоніях. Проводять їх, в принципі, по всій країні напередодні будь-яких великих свят: перед Новим роком, перед Пасхою, перед майськими... Осуджені, що вже знаходяться в колонії не перший раз, знають про це, але точну дату їм, звичайно, не повідомляють. Цей обшук - більш ретельний, всієї колонії, всіх відділень і з залученням співробітників з інших установ.

В той день в 10.00 приступили і до обшуку в ПКТ - приміщеннях камерного типу для порушників дисципліни. "Сидельців" виводять в коридор, обшукуються сама камера, проводиться особистий огляд осуджених. Перші чотири камери перевірили без якихось інцидентів. Але коли оглядали осудженого з камери №5, помітили у нього в роті, під язиком, шматок сталеного лезва. Приказали виплюнути, той відмовився. Тоді співробітники застосували до нього сили (навіть не спецзасоби, а "зкрутили", щоб не бився, і придавили щелепи - відкрити рот). Він опору не оказав, кричав, намагався протиставитися, але лезва у нього не було. І тут виявляється, що в цей же час осуджені в камерах № 6, 10 і 14 розібрали одноразові станки і - "вскрили" цими лезвами поверхню. Рани поверхневі, не глибокі, але факт залишається фактом: було скоєно масове членівредництво, і це - ЧП.

Приїхавши представники управління та прокуратури оглянули, в першу чергу, того самого осудженого, у якого в роті було лезво. Він заявив, що його сильно били, вбили зубом. Але ні синців, ні розбитих носів, ні свіжої діри замість зуба, або навіть свіжого скола - не виявили.

В час зустрічі з представниками районної влади, депутатського корпусу, громадської ради при обласному управлінні департаменту по справам виконання покарання в Херсонській області, пресою, той чоловік відмовився коментувати трапивше, сказав, що нічого не було, все було спокійно. І ніяких претензій до нього до персоналу немає. Ні синців, ні якихось інших видимих пошкоджень на обличчі у нього теж не помітили.

Лише один чоловік зізнався, що чув сильний шум, гучні крики, стуки ударів. Що відбувається в коридорі з камери не видно, але зрозумів, що когось б'ють, лякають, і щоб і його не побити - порізав собі

руки. Показав оброблені рани. Решта ж "членівредителі" взагалі не зізналися: нічого не було, все нормально, ніяких претензій ні до кого немає, і нікого не порізали...

По словам начальника колонії, поки йде службове розслідування.

В той день в час обшуку в ІК № 10 були вилучені заборонені електроприлади (наприклад, переделанные "под жарку картошки и варку борща" кипятильники, самодельную электроплитку - кирпич со спиралями, электротены). А также: металлические пластины под заточку, молотки, ключи рожковые, напильники - "позаимствованные" на промышленной зоне. Кроме того, обнаружены зарядные устройства на мобилки, сим-карты, самодельные игральные карты, деньги и порнографические картинки" (Виктория Глебова, газета "Броу", <http://www.ukrprison.org.ua/index.php?id=1294916190>).

84. Значна частка повідомлень про побиття в'язнів стосується процедур проведення так званих "планових обшуків".

"В Одеській виправитільній колонії середнього рівня безпеки, розташованій на вулиці Краснова, 2-А, "під видом планової перевірки трапивше масове побиття ув'язнених". Інцидент трапився вранці 7 грудня. Нескільки чоловіків отримали серйозні травми. Об цьому повідомив член Харківської правозахисної групи Андрій Диденко.

По його словам, орієнтовно о 9 годині вранці в колонії почався так званий "плановий обшук житлових приміщень колонії та особистих речей осуджених", в якому взяли участь, по словам очевидців, орієнтовно ста п'ятидесяти співробітників різних виправительних установ Одеської області. "Побиття та знущання над осудженими в ДІЗО та ПКТ продовжувалися більш трьох годин. Осуджені ДІЗО, ПКТ в кількості 42 чоловік були жорстоко побиті, нескільки осуджених були суттєво калечені. Внаслідок тортур представниками групи швидкого реагування осудженим були нанесені тілесні пошкодження різної ступеня тяжкості, є інформація про сломані руки та ноги, ребра осуджених", - повідомив правозахисник, який цитує "Репортер".

А.Диденко повідомив також, що заступник начальника департаменту по справам виконання покарань Олександр Дука факт побиття ув'язнених категорично заперечує. "Удалось зв'язатися з заступником департаменту генералом Дука Олександром Алексєвичем, який категорично заперечує цю інформацію, навіть ссылається на те, що після "обшуку" в колонію були допущені журналісти (при цьому, не назвавши, хто саме з журналістів), які зафіксували правомірні дії персоналу виправительних установ та групи швидкого реагування, проводивших "планові заходи", - повідомив правозахисник.

"В даний момент відомо, що один чоловік знаходиться в важкому стані з переломаними кінцівками. Ім'я ув'язненого - Ігорь Ситкар. Нескільки чоловіків в знак протесту відкрили собі вени. Всі постраждалі на момент протиправних дій знаходилися в дисциплінарному ізоляторі, отби-

вая административное наказание. Таким образом, ограничена возможность получить информацию о состоянии заключенных", - сказал правозащитник, добавив, что получил эту информацию по почте от заключенных, которые пребывают в изоляторе, а затем она подтвердилась от находящихся в колонии №14". (<http://www.khpg.org/index.php?id=1291990100>, <http://www.ukrprison.org.ua/index.php?id=1292319886>).

85. За півроку в Одесі стався ще один випадок побиття в'язнів.

"По информации матери одного из заключенных под стражу в Одесском следственном изоляторе 10 июня начальник Одесского СИЗО лично избивал своих подопечных, находясь в состоянии алкогольного опьянения.

В редакцию ИА "Репортер", обратилась мать находящегося под стражей ранее несудимого Олега Мерабовича Кешелавы 1973 года рождения. По ее словам, ее сын и еще 3 сокамерника 10 июня около 18 00 подверглись физическому насилию со стороны начальника Одесского СИЗО Ю. Р. Инцидент произошел в результате конфликта одного из сокамерников Олега Кешелавы, 19-летнего уроженца Приднестровья М. Ш. От последнего требовали извиниться за конфликт, произошедший ранее с одним из сотрудников СИЗО. "Ему прищемили руки "кормушкой" (специально выдвигающееся окошко в двери камеры, через которую передают еду - ред.) после того, как он попросил проветрить камеру, - рассказала нам мать избитого Валентина Кешелавы.

"Вечером 10 июня их вызвали в обысковую комнату по одному и заставляли извиняться за проступок этого 19-летнего парня. Они отказались извиняться. Начальник СИЗО лично ударил моего сына по лицу. От него сильно пахло алкоголем", - матери Олега Кешелавы известно о подробностях инцидента от сына и других его сокамерников, которых незамедлительно развели по разным корпусам СИЗО, а 19-летнего провинившегося М. Ш. отправили в карцер.

Кроме того, В. Кешелавы сообщила, что к ее сыну пришел местный врач, однако запись в регистрационном журнале была стерта в присутствии ее сына корректором. "Ему сделали укол, у него на лице синяк, доказать, что к нему вызывали врача, мы не сможем. Все четверо написали заявление об избиении и потребовали провести экспертизу", - рассказывает мать подследственного О. Кешелавы, который находится в СИЗО уже 1 год и 9 месяцев. Известно также имя третьего избитого - Н. Н., одессит, 27 лет. По словам О. Кешелавы, Ю. Р. бил последнего по голове кулаками.

Также мать задержанного под стражу утверждает, что ее сына ни раз избивали в райотделах и ИЗО (изоляторе временного содержания), где из него "выбивали" показания. Вследствие чего у молодого человека развились хронические болезни, кроме того в 17 лет он перенес операцию в области сердца. В одном из райотделов у О. Кешелавы была клиническая смерть, однако, по словам матери, эти факты тщательно скрываются и в угоду следствию сотрудники СИЗО подделали медицинские заключения. Мать подследственного готова предоставить соответствующие документы. Кроме того, по словам Валентины, ее сыну неправильно указали резус-фактор крови и в случае необходимости переливания крови, он просто погибнет.

По словам В. Кешелавы, ее сыну отказывают в медицинской помощи, несмотря на то, что имеется заключение судьи Киевского районного суда Луняченко. Он обязал вывести подследственного на судебное медицинское обследование. "Две недели назад Ю. Р. вызвал моего сына к себе и сказал: "Едь лечись в Израиль, я тебе не отец, чтобы тебя лечить", - рассказала нам мать избитого.

В. Кешелавы написала заявление на имя Генерального прокурора, прокурора Одесской области с требованием разобраться в ситуации.

Напомним, 30 мая возле Одесского СИЗО состоялся стихийный митинг родственников заключенных под стражу, где они требовали улучшить условия содержания и жаловались на отсутствие медицинской помощи и жестокое обращение на территории СИЗО".

(www.reporter.com.ua, <http://www.ukrprison.org.ua/index.php?id=1307882319>).

86. Керівники держави мають знати про проблеми ув'язнених, зокрема, в СІЗО, адже час від часу їм спрямовуються Відкриті листи. Проте приклади реагування на них невідомі. Як, наприклад, на таке.

"Президенту України - Ющенко В.А.

Прем'єр Міністру України - Тимошенко Ю.В.

Генеральному Прокурору - Медведько А.И.

Прокурору міста Києва - Блаживському Е.Н.

Уполномоченному по правам людини при ВР - Карпачевой Н.И.

Открытое письмо властям Украины по поводу злостных нарушений в Киевском СИЗО.

Сегодня 03.01.2010 около 21-00 из более чем достоверных источников мне стало известно следующее. Арестанту Юрию Б. 1970 г.р., который содержится в мед.части Киевского СИЗО, стало значительно хуже. Состояние его здоровья значительно ухудшилось! У Юрия Б. следующие симптомы: рвота, постоянное головокружение, сильные приступы боли в области живота! При попытке постирать свои вещи Юрий поднял ведро весом до 5 кг - после чего у него в районе раны на животе случился разрыв и оттуда обильно потекла жидкость с гнилым запахом, о чем могут засвидетельствовать и другие арестанты, находящиеся в палате с Б. Вызвали врача. Пришел фельдшер и уколол обезболивающее. Вызвать скорую помощь в СИЗО - отказался.

При последнем медицинском осмотре 28.12.09 хирург из больницы №12, осматривающий Б. Ю.А., отменил уколы обезболивающего (из-за того, что их попросту уже некуда колоть) и постановил: "неотложная госпитализация в хирургическое отделение. Неотложное оперативное вмешательство (по поводу свища пуповой грыжи)"!

Отсутствие реакции со стороны правоохранительных органов на произвол администрации Киевского СИЗО в отношении арестантов очень показателен и говорит о многом в т.ч. о коррупции, о покровительстве преступлений, о непрофессионализме, о неэффективной работе контролирующих ведомств, где чиновники "протирают" штаны, и попросту проедают бюджетные деньги налогоплательщиков.

Адвокатами Б. Ю.А. 20.11.2009 было подано заявление о возбуждении уголовного дела в отношении должностных лиц администрации и медчасти Киевско-

го СИЗО по фактам преступлений, предусмотренных ст. 364 УК - злоупотребление властью и служебным положением; ст. 365 УК - превышение власти и служебными полномочиями; ст. 367 УК - служебная халатность; ст. 127 УК - пытки; 135 УК - оставление в опасности или ст. 136 УК - неоказание помощи лицу, находящемуся в опасном для жизни положении; ст. 139 УК - неоказание помощи больному медицинским работником; ст. 140 УК - ненадлежащее исполнение профессиональных обязанностей медицинским работником в связи с отказом в лечении Ю. Б., чем нарушены гарантии предусмотренные ст. 3 Европейской конвенции о запрещении жестокого обращения.

Как адвокат требую незамедлительной внеплановой комплексной проверки правомерности действий и/или бездействий начальника Киевского СИЗО майора Старенького С.Е. (по неоказанию арестанту Б. Ю.А. и другим - адекватной медицинской помощи) и начальника мед. части СИЗО - Гуменного Н.В. - с обязательным привлечением адвокатов и родственников арестантов.

С уважением, адвокат Веремеенко, представитель Б. Ю.А. в Европейском суде по правам человека" (<http://www.ukrprison.org.ua/index.php?id=1263195549>).

87. Само відомство не таке байдуже до відкритих звернень, як керівники держави. Час від часу Департамент реагує на повідомлення громадських організацій про порушення прав людини в установах виконання покарань. Один з прикладів - реагування на повідомлення про події в Курязькій виховній колонії, які трапилися у травні 2010 року.

"Вінницькою правозахисною групою було розповсюджено інформацію про нібито побиття засуджених Курязької виховної колонії управління Держдепартаменту в Харківській області персоналом цієї установи.

З метою перевірки зазначеної інформації керівництвом Державного департаменту України з питань виконання покарань 12 травня 2010 року до установи було направлено представників центрального апарату Держдепартаменту.

Спільно з представниками Держдепартаменту перевірку інформації здійснювали працівники Харківської обласної прокуратури, піклувальної ради Курязької виховної колонії, Громадської ради при управлінні Департаменту в Харківській області. Також було запрошено судово-медичного експерта Міністерства охорони здоров'я України в Харківській області, який здійснив огляд усіх вихованців колонії.

В ході проведення тілесного огляду у п'яти засуджених виявлено подряпини передпліч легкого ступеню тяжкості.

Відповідно до актів судово-медичного дослідження від 13 травня 2010 року засуджених П.Р.М., 1992 р.н.; П.С.П., 1992 р.н.; Т.Д.І., 1992 р.н.; Т.О.О., 1992 р.н.; Б.Р.С., 1993 р.н., проведеного судово-медичним експертом Кобою В.Я., зроблено висновок: об'єктивних медичних даних про застосування до вищезазначених засуджених у період з 7.04.10 і до часу проведення їм судово-медичних досліджень, методів фізичного впливу, а саме застосування кайданок, гумового шлангу, побиття руками та ногами, причинення хімічних опіків від втирання харчової солі у порізах на руках не встановлено.

Разом з тим, в ході перевірки встановлено, що 7 квітня 2010 року о 20-00 годині до чергового помічника

начальника колонії (далі - ДПНК) звернулися п'ятеро засуджених з ознаками подряпин на передпліччях. У супроводі ДПНК вихованців було відведено до медичної частини установи, де медичний працівник надав їм першу невідкладну допомогу. Після цього вихованців було повернуто до спального приміщення.

Особисто начальником Курязької виховної колонії, у присупності персоналу установи, здійснено тілесний огляд, при якому ознак побиття не виявлено.

В ході особистої бесіди, засуджені пояснили, що ці дії вони вчинили з метою уникнення дисциплінарної відповідальності за вчинення ними порушення (навмисне розбиття скла у спальному приміщенні з метою привернення уваги до себе та підвищення свого злочинного статусу серед інших засуджених), попросили вибачення та вмовляли начальника установи не оприлюднювати цю інформацію, адже вона принижує їхню гідність перед іншими засудженими.

Враховуючи каяття засуджених, начальником установи було прийнято рішення обмежитись проведенням профілактичної бесіди.

Сьогодні, 14 травня 2010 року, у Курязькій виховній колонії проведено прес-конференцію для представників ЗМІ, по завершенні якої журналісти мали можливість поспілкуватися з вихованцями колонії". (www.kvs.gov.ua, <http://www.ukrprison.org.ua/index.php?id=1274067983>).

88. Іноді адміністрація установ і так реагує на виступи у пресі. Як повідомляє сайт www.telekritika.ua, "тернопільська журналістка Жанна Попович програла в Апеляційному суді Тернопільської області справу за позовом Копичинської виправної колонії №112 управління Державного департаменту України з питань виконання покарань про захист честі, гідності та ділової репутації. Копичинська колонія подала до суду на неї та газету "Номер один", у якій був опублікований її матеріал про знущання над ув'язненими в колонії. Позивач вимагав від газети спростування інформації, а від журналістки - вибачення і сплати 2000 гривень моральної шкоди.

Журналістка заявляє, що не може зрозуміти, чим керувався суд, задовольняючи позов колонії: "Матеріал не містив ніяких оціночних суджень, я передала виключно розповідь арештантів".

Як розповіла Жанна Попович, двох колишніх ув'язнених (одного минулого року звільнили, другого - цього року), чий коментарі фігурували в публікації, викликали до прокуратури за місцем їхнього теперішнього проживання у Львівській та Закарпатській областях, де вони підтвердили свої слова. Потім їх викликали до суду, куди приїхав тільки один зі свідків. "Причому, Василеві Р. із Закарпаття після його свідчень в суді наступного дня порізали чотири колеса автомобіля. Другий свідок (Дмитро К. - ТК) до суду не приїхав. Як з'ясувалося, його напередодні побили, забрали документи, мобільний телефон. Звичайно, він нікуди не звертався. Можуть сказати, що це збіг", - розповіла вона.

За словами пані Попович, на підтвердження викладених у статті свідчень вона мала диктофонні записи розповіді двох экс-ув'язнених та копії 56-ти скарг засуджених. "У прокуратурі, куди мене викликали, його (диктофонний запис. - ТК) не взяли до уваги. Коли суддя запропонував прослухати записи, відповідачі відмовилися, сказали, що вони й так знають, що є такі". Відмову брати до уваги записи суд, за її словами, "ніяк не трактував".

В суді позивач заявив, що подібні публікації негативно впливають на репутацію колонії. Суд задовольнив вимоги позивача частково, відмовивши в сплаті морального відшкодування, але задовольнивши вимогу спростування інформації та вибачення. Жанна Попович має намір подавати касаційну скаргу" (<http://www.ukrprison.org.ua/index.php?id=1292320278>).

89. Як повідомив наприкінці квітня 2011 року голова благодійного фонду "Реабілітація", координатор роботи у Волинській області Міжнародного товариства прав людини - Українська секція Георгій Корнієвський, в установі виконання покарань (надалі - УВП) № 42 смт.Маневичі Волинської обл. загинув засуджений Д. В. 1985 року народження, що мешкав у Львівській області. Д. В. відбував покарання в колонії-поселенні при УВП-42, звідки здійснив втечу. По неперевіреній інформації, його було затримано одним із відділків міліції Одеської області. 20.04.2011 року, працівники УВП-42 доставили під конвоем втікача до дисциплінарного ізолятора УВП-42.

О 6 годині 30 хв. 21.04.2011 року в УВП-42 констатували смерть засудженого. Інформація про смерть до Управління МВС у Волинській області не надходила. Є інформація, що під час затримання працівниками МВС, конвоювання та доставки до УВП-42 Д. В. був живий та здоровий.

Засуджені інформують, що чергова зміна в УВП-42, під час якої, ймовірно, було вбито засудженого, полюбляла проводити "профілактичні заходи по вихованню" в ДІЗО установи та дільниці посиленого контролю. (<http://www.ukrprison.org.ua/index.php?id=1304091814>).

90. "Як стало відомо з неперевіраних, але різних джерел, 11 лютого 2011 року приблизно об 11 годині в виправній колонії №81, село Стрижавка Вінницького району Вінницької області представниками адміністрації закладу був жорстоко побитий засуджений 3-го відділення К. Віктор, який хворіє на ВІЛ-інфекцію.

Вказаний засуджений був побитий прапорщиком Пічугіним. При чому сам прапорщик спровокував це побиття, він почав публічно принижувати засудженого з застосуванням непристойних висловлювань: "бидло, півень і таке інше" засуджений у відповідь наголосив "не дозволяйте собі застосовувати зайві речі". Після цього К. прапорщик Пічугін примусово повів на вахту, де засудженого жорстоко по зв'язному побили, вже були присутні й інші прапорщики, але їх прізвища поки що не відомі. Але прапорщик Пічугін найактивніше катував засудженого. Потім знепритомного і скривавленого Віктора виносили із приміщення вахти і сховали в медичній частині колонії де він зараз знаходиться і є всі підстави вважати, що Котолупенку прапорщиком Пічугіним та іншими представниками персоналу виправного закладу були спричинені тілесні ушкодження. Крім того К. потребує негайної медичної допомоги, як хворий на ВІЛ-інфекцію.

Також нам стало відомо, що в колонії №81 останнім часом почастишали випадки побиття засуджених представниками адміністрації установи. Харківська правозахисна група закликає органи прокуратури, Державної пенітенціарної служби активно відреагувати на факти порушення прав людини в виправній колонії №81, ретельно перевірити факт побиття засудженого К. Віктора, вжити адекватних заходів державного реагування. Координатор програм Харківської правозахисної групи Андрій Діденко". (<http://www.ukrprison.org.ua/index.php?id=1297512075>).

91. Сайт www.pravda.com.ua оприлюднив повідомлення про те, що "у запорізькому СІЗО нібито застосовують тортури до членів ВО "Тризуб". Про це заявила представниця організації "Жіноча Січ" Тетяна Тарасенко, посилаючись на інформацію від адвокатів затриманих, повідомляє УНІАН. Зокрема, за її словами, 20-річного сина глави Центрального проводу "Тризубу" Андрія Стемпіцького Пилипа Тарана били і непритомного закидали в камеру. Тарасенко зазначила, що у хлопця струс мозку, пошкодження в області хребта, і він періодично непритомніє.

Також Тарасенко повідомила, що "була прокурорська перевірка, до Пилипа прийшов прокурор, запропонував підписати папірці про те, що ніхто його не бив і він не має скарг на умови утримання".

"Хлопець відповів, що не підпише. Тоді до нього в камеру зайшли троє і знову побили до втрати свідомості, але він нічого не підписав", - зазначила вона. За словами Тарасенко, адвокат Тарана подала заяву про проведення незалежної судмедекспертизи затриманого і зараз очікує відповіді на неї.

Крім того, на сайті організації "Жіноча Січ" також оприлюднена фотокопія заяви про тортури затриманого Анатолія Онофрійчука.

Він пише, що після того, як він вкотре відмовився давати свідчення проти себе без адвоката, двоє представників СБУ закрили його у кабінеті на ключ, почали заламувати руки, застібнуті за спиною у наручники, та одночасно бити по ногах, зазначається у повідомленні.

Це все тривало близько години, йдеться у заяві. Онофрійчук наголошує, що "один з цих людей задавав питання і сам на них відповідав".

"Якщо я не погоджувався з тим, що вони казали, мене починали бити у живіт. Коли я вже не міг витримувати катування і погодився підписати їхні документи, мене посадили на стілець і дали аркуш паперу з ручкою, на якому я написав те, що вони мені надиктували", - заявив він.

"Після допиту мене змусили підписати документ, що я не маю претензій до співробітників СБУ, погрожуючи новими тортурами", - зазначив Онофрійчук. (<http://www.ukrprison.org.ua/index.php?id=1297774580>).

92. Наприкінці квітня трапилися надзвичайні події у Сімферопольському СІЗО. Спочатку повідомлялося, що "Як стало відомо із неперевіраних, але різних джерел, 30 квітня на територію Сімферопольського СІЗО зайшли (зі слів джерела) велика кількість людей, одягнених в темні камуфляжні костюми з масками на обличчях, озброєні автоматами. Кількість і приналежність цих людей до спецпідрозділу Державної пенітенціарної служби з'ясувати не вдалося.

Зі слів джерела, озброєні люди своїм виглядом залякують ув'язнених, проте про побиття в'язнів чи інші фізичні зловживання військових по відношенню до в'язнів інформація не надходила. Також джерело повідомляє, що озброєні люди оточили СІЗО, знаходяться "на корпусах біля камер, в яких перебувають в'язні".

Разом з тим викликає занепокоєння сам факт того, що люди, озброєні автоматами, знаходяться на території слідчого ізолятора.

Також стало відомо, що декілька днів тому СІЗО міста Сімферополь відвідала з перевіркою комісія з керівного апарату Державної пенітенціарної служби України. Під час перевірки було виявлено цілий ряд порушень і зло-

вживань з боку керівництва СІЗО, що стало підставою для звільнення керівників слідчого ізолятора.

Згодом надійшла інформація про те, що це нібито навчання у зв'язку з тим, що два тижні тому Сімферопольський УБОЗ викрив працівників СІЗО, які зі слідчого ізолятора немовби вивозили кримінального авторитета на "стрелку". У зв'язку з цим зняли начальника. Черговий департаменту підтвердив посилення режиму на вихідні дні.

Інше джерело повідомляє, що "на території СІЗО Сімферополя знаходиться біля тридцяти осіб в масках з автоматами. Поки що вони нічого не роблять, але начебто очікують спецпідрозділи з Дніпропетровська. Мета поки що невідома" (<http://www.ukrprison.org.ua/index.php?id=1304342226>).

93. Регіональне управління Державної пенітенціарної служби на своєму сайті <http://kvs.crimea.ua/> відреагувало так:

"У зв'язку з проведенням травневих свят в установах управління Державного департаменту України з питань виконання покарань в АР Крим, з 30.04 по 10.05.2011 року, згідно настанов керівних приказів та розпоряджень, на даний час виконується посилений варіант несення чергування під назвою "ЩИТ".

Таким чином до Сімферопольського слідчого ізолятора, додатково, на час проведення свят були залучені силові підрозділи Державного департаменту, які пробудуть в установі до окремого розпорядження.

Регіональні засоби масової інформації, які публікують неправдиву інформацію стосовно Сімферопольського слідчого ізолятора, засновану тільки від анонімних дзвінків родичів слідчо - заарештованих, несуть особисту відповідальність за розповсюдження не перевірених фактів".

94. Коментар Тюремного порталу.

Прес-реліз управління департаменту в Криму залишає тривогу. І тому, що не надає роз'яснень ситуації - хто повірить, що на свята ЗАВЖДИ вводять спецпідрозділи до установ? Не пояснюється, чи введені підрозділи в інші установи крім СІЗО, скільки осіб озброєних введено. Як надовго? Чи насправді змінено керівництво СІЗО?

В такій ситуації залишається звертати увагу і на чутки, і на повідомлення, які перевірити поки що не можливо. Але поширювати їх за браком достатньої інформації від тих державних структур, які її мають, можна з огляду на суспільну важливість цієї інформації. А ось погрози за поширення - в такій ситуації! - інформації містять в собі ознаки порушення закону. (<http://www.ukrprison.org.ua/index.php?id=1304343456>).

95. Після чисельних звернень правозахисників і журналістів до керівництва Державної пенітенціарної служби, щодо підстав перебування на території СІЗО озброєних автоматами, гранатами бійців спец. підрозділу Державної пенітенціарної служби, почала надходити інформація, що ніби то бійці спец. підрозділу залишаються на території установи, але зброї (автоматів) при них не має.

Але 06.05.2011 року з неперевірених але різних джерел стало відомо, що бійці спец. підрозділу Державної пенітенціарної служби, які знаходяться на території СІЗО міста Сімферополь, вдалися до побиття ув'язнених. Масштаби репресій, кількість і прізвища побитих в'язнів поки що не відомі і з'ясовуються правозахисниками, враховуючи латентний характер даної інформації, складнощі, які виникають під час отримання перевірених даних.

І чи дійсно озброєнні бійці спец. призначення Державної пенітенціарної служби залучаються до побиття ув'язнених Сімферопольського СІЗО? На ці питання варто отримати компетентні обґрунтовані і неупереджені відповіді. (<http://www.ukrprison.org.ua/index.php?id=1304752035>).

96. Пізніше з'явилися прізвища 7 осіб, які начебто суттєво постраждали під час побиття.

В іншому повідомленні сповіщалося: "Заключенные СИЗО Симферополя недовольны тем, что их лишили телефонов и DVD - официальная информация. В СИЗО Симферополя сегодня (6 мая) действительно были беспорядки. Об этом "Центру" сообщил пресс-офицер Крымского управления госдепартамента Украины по вопросам исполнения наказаний Николай Шищенко. По его словам, около 11.30 заключенные под стражу начали стучать в двери камер, а уже через 15-20 минут в СИЗО наступила тишина. Поступок заключенных Н. Шищенко объясняет тем, что в предпраздничные дни в рамках операции "Заслон" и "Щит" в СИЗО участились обыски. По состоянию на 5 мая у заключенных изъяли 20 мобильных телефонов, 40 зарядных устройств, DVD-проигрыватели, колюще-режущие предметы.

"Естественно, есть недовольство со стороны спецконтингента, потому что проводятся обыски, изымаются запрещенные предметы, и так далее. Своими действиями они хотят высказать свое недовольство, как это и было сегодня", - говорит Шищенко.

По его словам, сразу же после начала беспорядков в СИЗО приехал начальник Крымского управления госдепартамента Украины по вопросам исполнения наказаний Александр Сайко, который проинструктировал администрацию СИЗО на предмет "толерантного обращения с заключенными".

Силовые методы и дисциплинарные взыскания к заключенным, по словам Шищенко, не применялись" (investigator.org.ua; <http://www.ukrprison.org.ua/index.php?id=1304750400>).

97. Тим не менше, правозахисники наполягали на негайному розслідуванні інформації про жорстоке і масове побиття в'язнів слідчого ізолятора у Сімферополі. Вони повідомили, що отримали цю інформацію з кількох джерел, і за нею двоє ув'язнених скалічені, четверо жорстоко побиті, а одного кинули у карцер.

Представник кримського управління Державної пенітенціарної служби Микола Шищенко категорично спростовує інформацію правозахисників: "Про те, що хтось був побитий - жодного такого факту зареєстровано не було. У карцер нікого не саджали". Микола Шищенко каже, що сам спілкувався з тюремними лікарями і відвідав карцер.

Разом з тим в офіційному прес-релізі кримського управління мовиться, що в Сімферопольському СІЗО напередодні травневих свят розпочалася операція "Щит", і за її першими результатами в осіб, які утримуються під вартою, вилучено багато мобільних телефонів, DVD-програвачі, колючо-різальні предмети та інше.

Проведення режимних заходів, передбачених українським законодавством, викликає незадоволення серед спецконтингенту Сімферопольського СІЗО, що намагається "дискредитувати законні вимоги представників адміністрації", мовиться у прес-релізі.

Координатор програм Харківської правозахисної групи Андрій Діденко каже, що ця інформація потребує як ретельної перевірки, так і негайної реакції з боку про-

куратури і керівництва Державної пенітенціарної служби: "Ми хочемо створити мобільну групу, яка була б здатна перевірити ці факти. Зараз ми намагаємося знайти підтримку народних депутатів України, намагаємося залучити апарат Уповноваженого з прав людини, щоб, поки ця інформація свіжа, зафіксувати ці катування, якщо вони були, і вимагати від Прокуратури адекватної реакції". (www.radiosvoboda.org, <http://www.ukrprison.org.ua/index.php?id=1305181877>).

98. На запит "Донецького Меморіалу" до спостережної комісії Сімферопольської міськради щодо згаданих подій отримано відповідь за підписом голови міської спостережної комісії- заступника міського голови І.С. Глазкова, в якій зазначається, що "в наглядову комісію інформація о подіях в Сімферопольському слідстві в ізоляторі в має місяці 2011 г. по офіційним джерелам не надходила. Заявники від засуджених, які мають будь-яке відношення до цих подій, не були".

Позиція голови спостережної комісії красномовно висвітлює ставлення членів спостережних комісій, які скрізь очолюються чиновниками, до повідомлень про порушення прав засуджених - допоки сама установа не запросить спостережну комісію розслідувати порушення, то сама комісія робити нічого не буде.

Цей факт вартує уваги й для дискусій про те, чи не варто спостережні комісії вважати елементом НПМ - Національного превентивного механізму відповідно до Факультативного протоколу до Конвенції ООН проти тортур.

99. Свого часу - у 2000-2001 роках департамент заперечував побиття в'язнів в Ізяславській колонії № 58. Проте знайшлося декілька в'язнів, хто поскаржився до Європейського Суду з прав людини та витримав десятирічний шлях до його рішення.

В опублікованому рішенні у справі "Давидов та інші проти України" йдеться:

"Решение в деле "Давыдов и другие против Украины (заявления №17674/02 и 39081/02) (жестокое обращение специального подразделения с заключенными во время учений) касается трех заявителей, которые во время событий отбывали наказание в Замковой исправительной колонии, расположенной в Изяславе Хмельницкой области, Украина. Заявители - Сергей Давыдов, Виталий Ильченко и Сергей Гоменюк - уроженцы Украины, 1963, 1975 и 1967 года рождения соответственно.

По словам заявителей, дважды на протяжении отбывания наказания - 30 мая 2001 года и 28 января 2002 года - их жестоко избили бойцы специального подразделения Департамента в процессе проведения учебных тренировок в тюрьме. Заявители жаловались на то, что их не предупредили о проходящих учениях; их также не спрашивали об их желании принимать в них участие; их толкали, бросали, избивали, на них наступали, заставляли раздеваться и унижали в процессе операции; они не получали медицинской помощи в связи с полученными травмами, а их последующие жалобы расследовались неадекватно. Далее, они жаловались на то, что их корреспонденция в Европейский суд просматривалась; что некоторых из них наказывали, заключая в одиночную камеру за то, что они обращались в Суд; они жаловались на то, что не могли эффективно пожаловаться на все эти события.

Наконец, заявители жаловались на плохое качество пищи и условия, в которых они содержались.

Учитывая, что Правительство Украины оспаривало обстоятельства, связанные с событиями, и отрицало, что заключенные получили телесные повреждения в период проведения учебных тренировок, Суд провел собственное расследование обстоятельств дела. В июне 2007 Суд провел расследование на месте, в котором три судьи заслушали свидетелей в помещении Апелляционного суда Хмельницкой области.

Медицинские записи, составленные после вторых учебных тренировок, впоследствии были утеряны. Действующая система позволяла работникам тюрьмы не фиксировать повреждения и не реагировать на медицинские жалобы. Заявителям, которым администрация колонии угрожала и заставляла отказываться от жалоб в Суд, не оказывалась медицинская помощь. Департамент и прокуратура провели два расследования по жалобам заявителей, поданным их представителем.

100. Запрет бесчеловечного и унижающего достоинство обращения (статья 3)

Суд пришел к выводу, что в контексте учебных тренировок в периоды 30 мая 2001 года и 28 января 2002 года, положения статьи были нарушены в четырех аспектах.

Во-первых, заявители подверглись жестокому обращению, и испытали страх и унижение во время учебных тренировок, которые проводились как без согласия заключенных, так и без юридической обоснованности.

Во-вторых, не было проведено эффективного расследования по жалобам заявителей. Проведенные расследования имели существенные недостатки; в частности, в Суд не предоставили детальных записей проведенного расследования. Суд пришел к выводу, что органы власти не пытались предпринимать важных шагов для того, чтобы провести быстрое и независимое расследование, которое могло бы привести к существенным результатам.

В-третьих, не было установлено, что заявители когда-либо осматривались медиками в связи с их жалобами; им не предоставлялась медицинская помощь в связи с телесными повреждениями, полученными во время учебных тренировок; никаких медицинских записей по жалобам заявителей не велось.

Наконец, камеры, в которых содержались заявители, были постоянно переполнены, что являлось структурной проблемой и само по себе нарушало положения Конвенции.

По статье 41 (справедливая сатисфакция) Конвенции, Суд признал, что Украина должна выплатить первому и второму заявителю по 20,000 евро, а третьему заявителю - EUR15,000 в качестве компенсации за понесенный моральный вред".

Текст на русском языке размещен на сайте "Тюремный портал" (www.hr-lawyers.org; <http://www.ukrprison.org.ua/index.php?id=1278142891>).

101. Цікава версія спільного робочого візиту до Каменської ВК № 101 співробітників управління департаменту в Запорізькій області та Вінницької правозахисної групи (ВППГ) надано у прес-релізі управління під заголовком "Криміналітет намагається заручитися підтримкою громадськості", в якому йдеться:

"25 вересня 2010 року по ітогах спільного робочого візиту в Каменську виправительну колонію № 101 співробітників управління ГДУ ВИН в Запоріжжя

кой области и Винницкой правозащитной группы (ВПГ) было проведено совещание, в ходе которого стороны обменялись своими мнениями.

Руководство управления высказало уверенность в необходимости дальнейшей совместной работы. В частности было отмечено, что представители Винницкой правозащитной группы выслушали лишь малую часть осужденных. Недостаточно были охвачены праворазъяснительной работой осужденные крайне негативной направленности.

Без ответов со стороны правозащитников остались вопросы, имеющие для осужденных первоочередное значение. Это, кроме прочего, незаконное предварительное заключение в ИВСах и пропажа там паспортов, правовые проблемы при оформлении пенсии в местах лишения свободы и несовершенство пенсионного законодательства, ненадлежащее обеспечение права на защиту во время судебного разбирательства, восстановление сроков наследования и многие другие вопросы, ответы на которые осужденные так и не услышали.

Как было указано в ходе совещания, недостаточное внимание руководителя ВПГ Дмитрия Гройсмана и его помощника Олега Веремеенко к основной массе осужденных, в своем большинстве простых рабочих, вызвало справедливые нарекания на правозащитников. В неловкое положение была поставлена и администрация колонии, обеспечившая беспрепятственный допуск представителей ВПГ на охраняемую территорию.

Оценивая результаты визита в ИК №101, Дмитрий Гройсман провел ряд спорных параллелей, с которыми руководство УГДУ ВИН не смогло согласиться. Так, правозащитник безапелляционно сравнил осужденных с крысами и предложил сотрудникам исправительных учреждений использовать в своей деятельности опыт вивариев, где над указанными зверьками проводят эксперименты.

На резонное замечание, что осужденные далеко не крысы, Гройсман возразил: "Зоопсихология одна".

Продолжая оскорбительные выпады, винницкий правозащитник перешел на личности и позволил себе насмешки над физиологическими особенностями одного из руководителей колонии. К сожалению, Гройсман не захотел поинтересоваться состоянием здоровья данного сотрудника.

102. Такой поверхностный, можно сказать эпатажный, подход к изучению проблем учреждений исполнения наказаний получил негативную оценку со стороны руководства УГДУ ВИН. Однако диалог прерван не был.

Переходя к теме жалоб осужденных негативной направленности, получившей широкое освещение в ряде средств массовой информации, Дмитрий Гройсман и его помощник еще раз подчеркнули свое нежелание общаться с основной массой отбывающих наказание в Каменской ИК № 101. Со слов правозащитников, они не прокуроры и не журналисты, поэтому мнение обеих сторон их не интересует.

К удивлению присутствующих, Дмитрий Гройсман особо подчеркнул, что при необходимости он и его сотрудники будут использовать для дискредитации органов и учреждений исполнения наказаний все законные и незаконные методы. Подобная неразборчивость в средствах ошеломила сотрудников криминально-исполнительной системы, у которых возник закономерный вопрос о целях финансирования ВПГ хорошо извест-

ными организациями. Возможно, Гройсман невольно выдал основную цель своей группы, а именно: организовывать в самые ответственные для страны моменты дискредитацию органов государственной власти, успешно выполняющих взятые Украиной обязательства перед Советом Европы.

Внимательно выслушав представителей ВПГ, руководство регионального управления поинтересовалось у правозащитников их видением вопросов, связанных с минимизацией влияния отрицательного элемента на основную массу осужденных. Вразумительного ответа не последовало. Правозащитники сослались на глобальный характер этой проблемы, чем, собственно, и обосновали нежелание о ней говорить.

Дальнейший ход совещания определило признание Дмитрия Гройсмана о прямой связи его приезда в Запорожскую область с договоренностью, достигнутой между ВПГ и лицами, поддерживающими воровские традиции. Последние передали правозащитнику заранее заготовленный список осужденных, открыто недовольных предусмотренным законом режимом содержания.

По оперативной информации, приезд Дмитрия Гройсмана и Олега Веремеенко должен был стать сигналом для отказа от выполнения законных требований администрации несколькими осужденными. Однако этому помешали совместные упредительные действия сотрудников Каменской ИК № 101 и органов прокуратуры, что дало повод представителям ВПГ безосновательно обвинить работников прокуратуры в непрофессионализме.

Свое же пребывание в ИК № 101 правозащитники оценили следующими словами: "Мы увидели только то, что хотели увидеть". Субъективизм такой позиции очевиден, на что немедленно было указано Гройсману и Веремеенко.

В заключительной части совещания Олег Веремеенко предложил персоналу учреждений исполнения наказаний относиться к каждому осужденному как к "чистому листу" и давать "шанс на исправление". Безусловно, правозащитник хотел засвидетельствовать свои благие намерения, но, сам того не подозревая, Веремеенко призвал внедрить в жизнь методы карательной медицины, некогда описанные Бёрджессем в "Заводном апельсине".

103. В данном случае руководство УГДУ ВИН категорически не согласилось с представителями Винницкой правозащитной группы, указав на необходимость учитывать в процессе ресоциализации индивидуальный жизненный путь каждого осужденного, иначе никогда не будет достигнута предусмотренная законом дифференциация воспитательного влияния. Человека нельзя превращать ни в "чистый лист", ни в "заводной апельсин".

Поверхностная и малокомпетентная позиция правозащитников вызвала откровенное сожаление принимающей стороны. Тем не менее, в конце встречи руководство УГДУ ВИН выразило готовность содействовать повышению профессионального уровня Дмитрия Гройсмана и Олега Веремеенко. Для этого планируются дальнейшие совместные мероприятия" (<http://www.ukrprison.org.ua/index.php?id=1285608030>).

104. 17 січня 2010 р. в Україні відбулися вибори Президента. Порівняно з іншими виборами, вони не відзначалися в установах виконання покарань масовими порушеннями. Відповідно і розклад симпатій в'язнів виявився не такий однозначний, як це було раніше. Так,

сайт uv.ukranews.com зазначає, що "кандидат у Президенти, лідер партії "Сильна Україна" Сергій Тігіпко вважає нечесними результати голосування у в'язницях. "Зверніть увагу на спецдільниці: в'язниці, громадські заклади. Соромно за владу. Цинічно використовуються ті ж технології, це нечесність", - сказав він. Водночас, зі слів кандидата, занадто масштабних порушень у ході першого туру виборів не спостерігалось. "(Порушення) неістотно вплинули на підсумки. Серйозних порушень не було", - сказав він. Тігіпко задоволений отриманою в першому турі підтримкою виборців.

Як повідомляло агентство, 80 849 виборців у в'язницях проголосували за кандидата в Президенти, прем'єр-міністра Юлію Тимошенко, 34 034 - за канди-

дата в Президенти, лідера Партії регіонів Віктора Януковича. За Тігіпка проголосували 5 022 ув'язнених. Усього в списки виборців було включено 142,8 тис. ув'язнених. (<http://www.ukrprison.org.ua/index.php?id=1264432824>).

Інший сайт www.unian.net повідомляє про результати другого туру: "за результатами голосування на спеціальних дільницях в установах кримінально-виконавчої системи за кандидата на пост Президента України Юлію ТИМОШЕНКО проголосували 57,19% виборців, в абсолютних цифрах цей показник становить 83 735 виборців. При цьому інший кандидат на пост глави держави Віктор ЯНУКОВИЧ набрав 33,27% голосів (48 711 осіб). Проти всіх проголосувало 7,13% (10447 виборців)"

ВЗАЄМОДІЯ З ГРОМАДСЬКИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ

105. Важливим елементом діяльності установ та органів відомства є співпраця з громадськими організаціями, яка є фактором, який безпосередньо, а часом й опосередковано впливає на рівень дотримання прав людини в діяльності установ. Як правило, вже сам факт співпраці позитивно впливає і на персонал, і на засуджених. До того ж, інформація, яку оприлюднюють про свою роботу такі громадські організації, є незалежним джерелом про ситуацію в тій чи іншій установі.

Опис діяльності деяких громадських організацій у 2010 році, які надали інформацію про це, надає уявлення про характер такої співпраці, дозволяє оцінити, яким чином вона впливає - або НЕ впливає - на рівень дотримання прав людини.

Автори Доповіді сподіваються, що число громадських організацій, які в майбутньому надаватимуть інформацію про свою діяльність у сфері співпраці з установами виконання покарань, зростатиме.

106. Благодійна організація "Чернігівський жіночий правозахисний центр" реалізувала в 2010 році проекти "Створення механізмів контролю за дотриманням прав людини в установах виконання покарань через діяльність спостережних комісій" та "Надання соціальної, правової, психологічної та інших видів допомоги бездомним та безпритульним особам".

Мета першого проекту - сприяння реалізації громадських ініціатив, спрямованих на посилення інформаційної відкритості установ та органів кримінально-виконавчої системи, забезпечення громадського контролю за дотриманням прав людини в установах виконання покарань Чернігівської області через діяльність спостережних комісій.

Після внесення на початку 2010 року змін до Кримінально-виконавчого кодексу України три члени Чернігівської спостережної комісії отримали посвідчення і без спеціального дозволу відвідують установи виконання покарань, які знаходяться на території міста. Під патронажем міської спостережної комісії працюють "громадські приймальні" у Чернігівській жіночій виправній колонії №44 та Чернігівському слідчому ізоляторі. За 2010 рік до цих громадських приймалень звернулось 263 особи. До їх роботи залучалось широке коло юристів органів влади та місцевого самоврядування, центрів соціальних служб для дітей, сім'ї та молоді, обласного управління юстиції, викладачів та курсантів Чернігівського юридичного коледжу департаменту та інших. Правову допомогу засудженим надавали: пра-

цівники Головного управління юстиції в Чернігівській області, Чернігівського міського відділу РАЦС, Державної виконавчої служби, юристи громадських та благодійних організацій міста, члени Чернігівської міської спостережної комісії та інші.

Члени міської спостережної комісії були присутніми при проведенні обшуків засуджених жінок Чернігівської виправної колонії, їх речей, одягу та приміщень загальних обшуків, а також перевіряли законність поміщення засуджених в дисциплінарний ізолятор. Під час відвідування ДІЗО та вивчення матеріалів на засуджених, які там утримувалися, порушень вимог статті 134 Кримінально-виконавчого кодексу України ("Порядок застосування заходів стягнення до осіб, позбавлених волі") не було виявлено.

107. В офісі організації діє громадська приймальня для надання правової допомоги особам, які відбувають кримінальні покарання, не пов'язані з позбавленням волі, особам, звільненим з місць позбавлення волі, неповнолітнім, їх батькам та законним представникам. Її відвідали у 2010 році 69 осіб. Всім особам було надано правову допомогу та підібрані нормативно-правові документи для захисту порушених прав. 11 неповнолітнім та 34 особам, звільненим з місць позбавлення волі, була надана благодійна допомога - одягом, продуктами харчування.

Організація проводить семінари, благодійні акції, "круглі столи".

Мета другого проекту - організація гуманітарної та благодійної допомоги бездомним та безпритульним особам, координація діяльності органів влади та місцевого самоврядування, громадських та благодійних організацій в роботі з цією категорією громадян.

В рамках проекту до обговорення питань перспектив розвитку Центру соціальної адаптації для бездомних та безпритульних залучалися представники органів влади та місцевого самоврядування, органів внутрішніх справ, депутати різних рівнів, бізнесмени, представники благодійних та громадських організацій, ЗМІ. Кожного місяця особам, які перебували у центрі для бездомних та безпритульних, надавалась юридична допомога та юридичні консультації - не менше 15 консультацій на місяць. Підготовлено та проведено два тренінги для бездомних, один - для персоналу центру. Організацією підготовлені та видані методичні рекомендації по відновленню та отриманню паспортів, які були передані керівництву центру.

Організація чимало приділяє уваги поліпшенню нормативної бази діяльності відомства. Вона у 2010 році неодноразово зверталась до департаменту з проханням нормативно закріпити на рівні видання наказу або інструкції положення частини 5 статті 111 Кримінально-виконавчого кодексу України "Короточасові виїзди за межі виправних і виховних колоній". До цього часу відсутній спільний нормативно-правовий акт департаменту та Міністерства охорони здоров'я України щодо медико-санітарного забезпечення осіб, які утримуються в СІЗО та установах виконання покарань, що призводить до порушення прав і законних інтересів засуджених на отримання медичної допомоги та суперечить п.39-40, 41-1, 42-1, 43-1, 44, 45-1, 46-1 Європейських пенітенціарних правил (Рекомендація Ради Європи R(2006)2).

Організація протягом п'яти років неодноразово зверталась до ДДУПВП з проханням доручити відповідним службам розробити і внести:

- до Верховної Ради України: проект Закону України "Про дисциплінарний статут Державної кримінально-виконавчої служби України";

- до Кабінету Міністрів України: проекти Постанов "Про порядок проходження служби працівниками Державної кримінально - виконавчої служби України" та "Про порядок виплати одноразової грошової допомоги в разі загибелі або каліцтва працівника кримінально - виконавчої служби та компенсації, заподіяння шкоди його майну під час виконання службових обов'язків".

На жаль, керівництво ДДУПВП, здається, нічого змінювати не збирається, їх все влаштовує, бо воно відповіло, що "дякує за слушні пропозиції, які будуть враховані при опрацюванні плану першочергових заходів, спрямованих на вирішення проблемних питань діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України".

108. За повідомленнями керівника **благодійного фонду "Реабілітація"** з Волині, там ситуація спокійна, але цей спокій "не за счет соблюдения прав человека, а за счет полного отсутствия работы общественного совета при управлении департамента в Волынской области, видимости работы, которую создает управление департамента. Это клуб по интересам, туда могут попасть только "подпевалы", поющие в унисон с руководством ведомства. По имеющейся информации, совет не собирался на протяжении двух лет, но бумажную писанину ведут исправно. Начальник управления ГПС правам человека развиваться не даст. Наблюдательная комиссия при Волынской облгосадминистрации с 2010 осталась в зародышевом положении. Проводились только заседания с председателями наблюдательных комиссий после выборов, и в ноябре провели расширенное заседание наблюдательной комиссии и поговорили ни о чем. В действительности, возможно, какие-то документы подготовили, а ГПС подписала, чтобы показать видимость работы. Прокуратура области всегда работает в тандеме с ГПС, и всегда П. (работник прокуратуры, который курирует ГПС) готов замять любые факты нарушений прав человека в колониях.

109. Молодіжна громадська організація **"Істочнік возрождения"**, м. Терезь Донецької області, з метою забезпечення надання засудженим якісних соціальних послуг протягом 2010 року двічі на місяць проводили

індивідуальне консультування та групові заходи у Терезькій виправній колонії № 28.

Протягом року до представників громадської організації звернулися 74 особи, що відбувають покарання в установі. Основними питаннями, з якими зверталися засуджені були:

- внутрішньоособистісні проблеми (самотність, суїцидальні наміри, спроба суїциду, депресивні стани, втрата життєвих орієнтирів, відсутність сенсу життя);
- міжособистісні проблеми (проблеми стосунків у колективі, адаптація до нового соціуму, вирішення конфліктів, втрата соціальних зв'язків тощо);
- правові питання (оформлення документів з розлучення, отримання свідоцтва про народження, отримання паспорту, питання наслідування, погашення кредиту, оформлення пенсій тощо);
- питання працевлаштування після звільнення;
- питання щодо безпечного способу життя.

Засуджені отримали психологічну підтримку, психолого-педагогічні консультації щодо адаптації в установі та підготовки до звільнення, проведено 12 групових заходів, серед яких: групові консультації та психологічні бесіди щодо профілактики суїциду, вирішення внутрішньоособистісних та міжособистісних проблем, психологічні та релаксаційні тренінги, бесіди та лекції щодо профілактики негативних явищ та пропаганди здорового способу життя. У групових заходах взяли участь 610 осіб, що відбувають покарання в ТВК-28. Представники організації допомогли 15 засудженим налагодити соціальні зв'язки, 15 - оформити необхідні для отримання свідоцтва про народження, про розлучення, документи для розлучення, 27 - підготовлені до виходу з місць позбавлення волі, усі навчені навичкам безпечного способу життя.

Організація ставить за мету вдосконалення механізмів надання соціальної допомоги засудженим, звільненим від покарання з випробуванням через налагодження взаємодії кримінально-виконавчої інспекції з державними неурядовими організаціями та використання інноваційних методів і методик у роботі з цією категорією засуджених.

Було проведено ряд тренінгів, групових консультацій, бесід та лекцій психологічного, соціально-медичного та юридично-правового характеру. Це дозволило засудженим в інтерактивній формі отримати знання з правових питань. Також, сприяло формуванню навичок спілкування, усвідомленню своєї життєвої перспективи, життєвих цілей, шляхів та способів їх досягнення.

Протягом поточного року соціальною роботою охоплені 10 неповнолітніх та 90 осіб, звільнених від покарання з випробуванням. Представники організації та міжміського відділу кримінально-виконавчої інспекції провели 40 соціальних інспектувань даних осіб, під час яких надавали індивідуальні консультації з питань профілактики рецидиву, проблем спілкування, з юридично-правових питань, проводили бесіди з профілактики наркоманії, алкоголізму, ЗПСШ, ВІЛ/СНІД. Було проведено психологічне діагностування всіх осіб, які знаходяться на обліку, за методикою "Айзенка-Русалова" з метою виявлення засуджених "групи ризику" та планування подальшої роботи з ними.

Звернень в організацію щодо порушення прав людини не було.

110. Інша **Торезька організація - місцеве відділення обласної Ліги ділових та професійних жінок** (далі - ТОДОЛДПЖ) співпрацює з Торезькою виправною колонією № 28 (далі ТВК № 28) протягом 10 років.

З метою надання індивідуальних та групових соціальних послуг, що сприяють психолого-соціальній адаптації та ресоціалізації засуджених, при ТВК № 28 щочетверга працював консультаційний пункт. Протягом 2010 року до представників організації звернулися 240 засуджених, які отримали 2500 індивідуальних консультацій. Основними проблемними питаннями були: психологічна підтримка під час адаптації в установі; вирішення міжособистісних та внутрішньоособистісних проблем; втрата соціально-значущих зв'язків; підготовка до звільнення; працевлаштування після звільнення; отримання паспорту та реєстрації; отримання освіти, спеціальності, тощо.

Члени організації провели 40 групових заходів, серед яких тренінги впевненої поведінки, мирного вирішення конфліктних ситуацій, психологічні та релаксаційні тренінги, тренінги соціальної спрямованості, групові консультації з питань підготовки до звільнення, бесіди з профілактики суїцидальних проявів, отримання освіти та спеціальності, лекції соціально-медичного характеру (з профілактики алкоголізму, наркоманії, захворювань, що передаються статевим шляхом, ВІЛ/СНІД тощо). У 2010 році за ініціативою ТОДОЛДПЖ відбулося два виїзди мобільної групи з числа представників ЦСССДМ, Управління юстиції, пенсійного фонду, міського центру зайнятості, центральної міської лікарні, представників громадськості для надання якісних соціальних послуг на території установи та підготовки засуджених до звільнення.

14 липня 2010 року на території ТВК № 28 відбулось виїзне засідання Громадської Ради при Управлінні Департаменту у Донецькій області на тему "Участь громадських, державних та релігійних організацій міста та області у наданні допомоги установам виконання покарань м. Тореза". До участі у засіданні були запрошені представники міських та обласних громадських організацій, державних структур та церковних конфесій.

Організація веде роботу з особами, які засуджені до обмеження волі та відбувають покарання у Киселівському виправному центрі № 125. 27 осіб даної категорії отримали 608 індивідуальних послуг. Основними проблемними питаннями, з якими зверталися засуджені, були: психологічна підтримка під час адаптації в установі; вирішення міжособистісних та внутрішньоособистісних проблем; адаптація у соціумі та працевлаштування після звільнення; отримання освіти, спеціальності, тощо. Соціально-педагогічною та психологічною роботою охоплені 25 осіб, які звільнилися з місць позбавлення волі.

Представники організації надавали індивідуальні консультації щодо адаптації після звільнення, отримання паспорту та реєстрації, вирішення проблем міжособистісного та внутрішньо особистісного характеру, налагодження соціально-значущих зв'язків, юридично-правового характеру,

111. У Тернопільській області активно працює **Громадська рада при управлінні департаменту в Тернопільській області**, яку очолює Мацук М.П.

Завдяки тісній співпраці Громадської ради та керів-

ництва управління області, за участі громадських, релігійних організацій в установах області протягом року проведено ряд заходів, а саме:

- проведено благодійну акцію по збору книг для потреб установ кримінально-виконавчої служби, за результатами якої передано для потреб установ області 2268 примірників книг;

- з метою підвищення національної свідомості у громадян, які відбувають покарання, забезпечення їх духовного розвитку, в установах області було проведено виступи творчих колективів Тернопільського муніципального оркестру "Оркестру Волі" та Тернопільського музичного училища ім. Соломії Крушельницької;

- у Збаразькій виправній колонії представниками Тернопільської обласної організації Товариства Червоного Хреста проведено цикл інформаційно-пропагандистських заходів, приурочених Всесвітньому дню боротьби з туберкульозом;

- укладено угоду між Чортківським СІЗО та центром фізичного здоров'я населення "Спорт для всіх". Центром здійснюється профілактична та організаційна робота спрямована на формування здорового способу життя серед засуджених;

- за сприяння Української Греко-Католицької церкви та громадських організацій для вихованців Бережанської ВК, було організовано поїздку до Маріїнівського духовного комплексу Зарваницької Божої Матері, а також до Свято-Успенівської Почаївської Лаври;

- завдяки тісній співпраці із службою у справах дітей у Бережанській виховній колонії неодноразово організовувалися виховні заходи, конкурсні програми, вікторини, зустрічі з представниками музею Б. Лепкого і краєзнавчого музею, а також із гуртом "Сяйво". З гумористичною програмою відвідав установу артист-гуморист з народу, заслужений артист України Гриць Драпака;

- вперше в історії існування Бережанської виховної колонії відбувся виступ пересувного цирку-шапіто "Круїз", що діє під егідою державного підприємства "Молодість". Проведення такого роду заходів сприяє покращенню морально-психологічного клімату серед вихованців, допомагає у створенні корисного дозвілля, дарує величезний заряд людяності, доброти, оптимізму і надії.

Представники Громадської ради при управлінні області здійснюють соціальний супровід звільнених та надають їм практичну допомогу у вирішенні побутових питань, вивчають їх матеріальний стан та надають допомогу у працевлаштуванні. Вся робота громадських організацій направлена на зниження рецидивної злочинності серед осіб, що відбувають покарання, а проміжним результатом є підготовка засуджених до звільнення, соціально-психологічна адаптація, формування соціально-корисних цілей, позитивної життєвої позиції, поваги до інших, гідності, спроможності відповісти за свої вчинки, активізація інтересу до пізнавальної та трудової діяльності. Протягом минулого року в установах виконання покарань вжито ряд дієвих заходів щодо покращення умов тримання засуджених. Голова Громадської ради Марія Мацук вважає, що умови, в яких відбувають покарання засуджені, є не гіршими, а в деяких установах і набагато кращими від тих, в яких проживають студенти в гуртожитках.

Одним з основних напрямів роботи Громадської

ради є клопотання перед керівництвом області та міста про створення консультативного пункту для звільнених, основною метою якого буде надання практичної допомоги звільненим з місць позбавлення волі у соціальній адаптації, надання допомоги у працевлаштуванні, відновлення необхідних документів, тощо.

112. Деятельность **благотворительной общественной организации "Линия жизни"** (Горловка Донецкой обл..) направлена на специфическую группу осужденных и содействует соблюдению их права на здоровье и на необходимую медицинскую помощь. Так, в 2011 году организация запланировала охватить услугами 110 людей, живущих с ВИЧ (далее - ЛЖВ), в том числе в ИК№ 57 - 45 чел, в ИК№87 - 65 чел.

Каждую колонию еженедельно от организации посещает социальный работник, который принимает участие в организации и проведении групп самопомощи, а также оказывает психологическую поддержку при проведении консультаций. Кроме того, дважды в месяц он осуществляет доставку крови, сывороток клиентов проекта из каждой колонии в городской центр СПИДа, откуда они в тот же день направляются в Донецкий областной центр СПИДа, а затем результаты исследований на СД4, ВН, оппортунистические инфекции возвращаются в колонии. Вакутайнеры для забора крови в этом году приобретены за счет проекта. Таким образом, мед. работники колоний имеют возможность контролировать состояние здоровья ЛЖВ в соответствии с существующими приказами и своевременно направлять их для назначения ВААРТ в многопрофильную больницу ИК №87. По настоящее время своих вакутайнеров в колониях нет и имеются затруднения с доставкой крови (транспорт, определенное время доставки рано утром, определенный день).

Для постоянного контроля за состоянием здоровья ЛЖВ дважды в месяц в каждой колонии проводит консультации квалифицированный врач инфекционист городского центра СПИДа, в результате чего даются рекомендации по обследованию и дальнейшему ведению ВИЧ-инфицированных, в том числе о необходимости назначения ВААРТ. В штате колоний таких специалистов нет. О месте нахождения центров СПИДа и общественных организаций сообщает социальный работник клиентам перед освобождением. Привлекается к работе и психолог, так как психологическая поддержка нужна каждому ЛЖВ, а особенно на этапах подготовки к пожизненному сложному лечению и после назначения ВААРТ (формирование и сохранение приверженности лечению). Длительность одного посещения предусмотрена до трех часов. Проводятся информационные занятия, акции для клиентов проекта и сотрудников колоний, выдается информационно-просветительная литература. Вся работа организуется через врачей колоний и согласуется начальниками этих учреждений.

113. Активно співпрацює з Артемівським слідчим ізолятором громадська організація **Жіночий соціальний еколого-правовий центр**. Протягом 2010 року нею проводяться для неповнолітніх, які перебувають у СІЗО, тренінги, інтерактивні дискусії, зокрема, на тему "Вирішення конфліктів", перегляд та обговорення фільмів "Психологія спілкування", "Лудоманія", інтерактивна гра "Мої права та обов'язки". Для молоді організовуються акції "Молодь-проти торгівлі людьми", Виставка плакатів, конкурс малюнків "ВІЛ-не вирок!", тренінги "Успі-

шне працевлаштування" та "Попередження конфліктів та насильства в сім'ї", інтерактивна дискусія "Пожертва", перегляд та обговорення фільму "Плата вперед". Для жінок організація регулярно надає психологічне консультування, проводить тренінг "Методи саморегуляції для жінок", "Зняття емоційних блокувань", "Як подолати стрес", проводиться перегляд та обговорення фільмів "Секрет" та "Сила молитви", організовано інтерактивну дискусію "Зрада".

114. Громадська організація **"Територія успіху", Кіровоград**, тісно співпрацює з установами кримінально-виконавчої системи. Організація відмічає, що в слідчому ізоляторі, розрахованому на 901 особу, протягом 2010 року знаходилось в середньому на 22% більше осіб, ніж повинно бути, внаслідок чого неможливо забезпечити гідних норм тримання. Зокрема, в результаті переліміту утримуваних осіб упродовж грудня 2010 року та січня поточного року у вказаній установі адміністрацією закладу не забезпечено відповідної норми житлової площі, внаслідок чого 110 ув'язнених осіб утримувалися в неналежних матеріально-побутових умовах, які не відповідають встановленим міжнародним нормам і стандартам та правилам санітарії й гігієни.

Відмічається низький стан медико-санітарного обслуговування та забезпечення ув'язнених медикаментами й лікарськими засобами, у тому числі і для профілактики боротьби із захворюваннями на туберкульоз. Частина осіб, до яких за рішенням суду застосовано міру запобігання - арешт, переводять до Миколаївського СІЗО, що значно погіршує рівень доступу до правової допомоги. Фіксуються випадки, коли для того, щоб профінансувати лікування засуджених, адміністрація ВК № 6 зменшувала виплати персоналу.

Персонал КВІ м. Кіровоград практикує вимогання у осіб, що приходять ставати на облік, канцтовари (папки, конверти, папір), загальна вартість яких перевищує 100 грн. Спостережні комісії, якщо існують, то на папері. Засідання не проводяться, члени спостережних комісії не знають про те, що вони є її членами. Винятком є спостережна комісія Знам'янського району, яка протягом 2010 року надавала реальну допомогу особам, що звертались до неї в питаннях оформлення паспорту.

115. **Благодійна організація "Піклувальна рада"**, м. Львів, в рамках проекту "Захист прав засуджених в Івано-Франківській та Львівській областях шляхом організації роботи виїзних громадських приймалень" створила виїзні громадські приймальні при управліннях департаменту в Івано-Франківській та Львівській областях, налагодила співпрацю між ними, провела обмін досвідом роботи цих приймалень в Долинському виправному центрі та Львівській виправній колонії № 48. Проведені вечори запитань-відповідей для засуджених за участі керівництва управління департаменту у Львівській області та представників громадськості в шести ВК Львівської області, організовано і проведено презентацію результатів проекту для громадськості. Дводенна заключна конференція проходила у вигляді круглого столу.

116. **Центром правових та політичних досліджень "Сім"** (Львів) надавалась базова правова допомога особам, що засудженні до покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, та ув'язненим, виконувались інші заходи, зокрема, виготовлялись стенди, друкувалась довід-

никова література. В рамках виконання проекту "Правова допомога особам, що перебувають в установах кримінально-виконавчої системи Львівської області" допомога надавалася безпосередньо в місцях позбавлення волі за зверненням ув'язнених осіб або за зверненням керівництва Управління, а також в громадській приймальні Центру. Інформацію про надання правової допомоги було розміщено в місцях позбавлення волі та кримінально-виконавчій інспекції м Львова.

Іншим напрямком діяльності в рамках проекту була підготовка інформаційних матеріалів щодо прав та законних можливостей осіб, які перебувають в місцях позбавлення волі або звільняються з них. Зокрема, у рамках виконання проекту Центром "СІМ" було надано первинну правову допомогу 76 особам, що засуджені до покарань не пов'язаних з позбавленням волі та 48 ув'язненим.

Особливістю надання правової допомоги особам, які перебувають у місцях позбавлення волі в тому випадку, коли вони звертаються за допомогою в Центр самостійно, є укладання з такими ув'язненими угоди про надання правової допомоги. Мали місце випадки, коли особи, після укладання такої угоди відмовлялися від подальших скарг на персонал місць позбавлення волі, оскільки після отримання такої угоди персонал колоній пропонував відмовитися від подальших скарг в обмін на "хороше ставлення".

Видано брошуру для осіб, які звільняються з місць позбавлення волі та поширено в усі колонії та КВІ Львова та області. В брошурі відображено основні питання, які цікавлять таких осіб, перш за все, пов'язаних з їхньою подальшою соціалізацією. Виготовлено 8 стендів з довідковою інформацією для засуджених, які розміщені в 7 колоніях та СІЗО Львівщини. Стенди містять інформацію та поради щодо написання скарг та заяв до органів влади та написання заяви до Європейського суду з прав людини.

За ініціативи адміністрації Управління ДДВП у Львівській області було проведено конкурс малюнку на тему: "добро і зло очима засуджених" серед засуджених. За результатами конкурсу було виготовлено 100 плакатів з роботами переможців, які розміщені в усіх відділеннях колоній Львівщини.

Попри час від часу виникаючу конфронтацію з керівництвом відомства, персонал Управління зацікавлений в можливості отримати для засуджених безкоштовну правову допомогу.

Так, відразу після виборів Президента України новий керівник управління департаменту у Львівській області очолив тимчасово призупинив проведення вечорів запитань-відповідей для засуджених за участі громадськості - до ознайомлення із ситуацією в установах.

Вечори запитань-відповідей відвідали понад 500 засуджених, понад 100 членів громадських організацій, спостережних комісій, громадських рад, державних службовців, співробітників.

Інша проблема - це проблема соціалізації осіб, які звільняються з місць позбавлення волі. Переважна частина організацій, які займаються соціалізацією осіб, має релігійний характер. В той же час, загальна кількість таких організацій будь-якого типу все ще залишається вкрай недостатньою і дозволяє охопити незначну кількість осіб, які звільняються з місць позбавлення волі і не мають куди подітися.

117. Інші приклади співпраці неурядових організацій та установ кримінально-виконавчої служби.

"15-18 вересня 2010 р. відбулися навчальні збори з особовим складом підрозділів спеціального призначення на базі Дніпродзержинського училища професійної підготовки персоналу Державної кримінально-виконавчої служби України. До програми зборів входили, зокрема, лекції з питань нормативно-правових актів у контексті дотримання прав людини та запобігання тортурам, а також з питань порядку проведення обшуків засуджених та приміщень. Ці лекції підготовлені викладачами училища. Важливим елементом програми були практичні тренування особового складу підрозділів. На ці тренування були запрошені представники громадських організацій та журналісти. Вони змогли побачити дії спец підрозділів під час проведення спеціальної операції по припиненню групової непокорі і масових заворушень засуджених, а також дії по знешкодженню злочинців, які захопили заручників у виправній колонії. Журналісти мали змогу безперешкодно фотографувати та фільмувати навчання.

Після цього відбувся "круглий стіл", який вів перший заступник голови Держдпартаменту генерал-майор Сергій Миколайович Сидоренко. Він коротко окреслив проблеми, які зараз вирішує Держдпартамент, наголосив на необхідності відкритого діалогу з громадськістю. Про особливості діяльності спецпідрозділів розповів начальник департаменту охорони, нагляду і безпеки Держдпартаменту підполковник Олександр Кислов. Учасники відверто обговорювали проблеми діяльності спецпідрозділів, необхідність громадського контролю, ділилися поглядами на роль та методи діяльності спецпідрозділів у кримінально-виконавчій службі. Відмічалась необхідність якомога скорішого нормативного врегулювання засад діяльності цієї структури. Журналісти отримали відповіді на питання щодо їх діяльності.

На завершення "круглого столу" були висловлені сподівання на продовження діалогу між керівництвом відомства та громадськістю і журналістами як найкращого шляху до порозуміння та забезпечення дотримання прав людини у діяльності установ системи" (<http://www.ukrprison.org.ua/index.php?id=1284889338>).

118. Активно працює в Луганській області громадська організація "Підліток", керівник В. Гончаров. В 2010 році "в Перевальській воспитательной колонии 26 июня состоялся ежегодный фестиваль творческого мастерства воспитанников этих колоний - "Червона Калина". Он был приурочен к празднованию 65-летия Победы в Великой Отечественной Войне. Начальник Управления департамента в Луганской области полковник внутренней службы Сергей Викторович Бурлаков поздравил всех присутствующих с открытием фестиваля и пожелал ребятам удачного выступления.

К "Червонной Калине" воспитанники колонии готовились долго и тщательно, осознавая всю значимость главной темы мероприятия. Из 150 парней, отбывающих наказание, в фестивале так или иначе приняли участие около 80 человек.

Но самым долгожданным подарком для троих ребят стало условно-досрочное освобождение, которое они получили из рук С.В. Бурлакова.

С Перевальской колонией Луганский областной благотворительный фонд "Подросток" сотрудничает уже на протяжении 10 лет. За это время с воспитанниками проводилась и проводится различная социальная-просветительская и профилактическая работа. Оригиналь-

ным и запомнившимся стал подарок Председателя Правления фонда "Подросток" Владимира Гончарова. Чтобы затронуть сердца парней, пробудить чувство уважения к защитникам Родины и патриотизма на фестивале был приглашен Хор Ветеранов Войны и труда Луганского областного Дома Культуры (худ. рук. Малюгина Нелли Викторовна).

После окончания праздничного мероприятия воспитанники, отбывающие наказание, смогли пообщаться со своими родителями и близкими людьми, которые присутствовали на фестивале.

Праздник не смог бы состояться без поддержки Управления транспорта и связи Луганской государственной областной администрации, которое предоставило транспорт для поездки хора на фестиваль в Перевальскую колонию. Благодаря пониманию руководства Управления также пять социальных работников и шесть родителей из отдаленных от колонии городов и районов смогли навестить своих детей и подопечных". (<http://www.ukrprison.org.ua/index.php?id=1278055518>).

На жаль, у квітні 2011 р. В. Гончаров, добра та чуйна людина, пішов із життя.

119. З 24 по 29 листопада в Донецьку під час Днів документального кіно з прав людини, які проводились в рамках Мандрівного Міжнародного кінофестивалю Docudays, демонстрація фільмів відбувалася не тільки в кінотеатрах, а й у місцях позбавлення волі. За сприяння управління департаменту з питань виконання покарань у Донецькій області в'язні трьох установ змогли подивитися фільм польського режисера Яцека Блаута Born Dead. Водночас бажаючи могли отримати правові консультації юриста "Донецького Меморіалу". (<http://www.ukrprison.org.ua/index.php?id=1291710725>).

120. Прикладом співпраці з установами департаменту центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді (ЦСССДМ) є їх діяльність у Донецькій області. Як повідомляв сайт "Тюремний портал", "спеціалісти системи ЦСССДМ в Донецькій області надавали соціальну допомогу

- лицам, которые находятся в СИЗО
- лицам, которые осуждены к наказаниям без лишения свободы
- лицам, отбывающим наказания
- лицам, вышедшим из мест лишения свободы.

В рамках предоставления услуг лицам, освобожденным из мест лишения свободы, в центры СССДМ Донецкой области за 9 месяцев 2010 года обратились 882 человека, вышедших из мест лишения свободы (из них 9 детей). Специалистами центров СССДМ им было предоставлено более 5 тысяч индивидуальных услуг. В результате 472 клиента наладили отношения с родственниками, 136 клиентов смогли оформить документы, 96 получили помощь в оформлении регистрации, 35 смогли решить свои жилищно-бытовые проблемы, 3 клиентам было оказано содействие в возобновлении жилья.

Также центры социальных служб для семьи, детей и молодежи Донецкой области осуществляют социальную работу с лицами, которые отбывают наказание в местах лишения свободы. За 9 месяцев 2010 года специалисты центров СССДМ проводили индивидуальную работу с 783 людьми, которые отбывают наказания в местах лишения свободы (из них 3 ребенка). В результате предоставлено более 5000 услуг: 167 клиентов смогли наладить отношения в семье, 509 подготовлены к

выходу из мест лишения свободы, 7 человек получили помощь при оформлении документов, 2 людям было оказано содействие в восстановлении жилья, 7 человек было устроено на обучение.

Сеть консультационных пунктов центров социальных служб для семьи, детей и молодежи в учреждениях исправительной системы включают:

- консультационные пункты при криминально-исполнительной инспекции в 10 центрах социальных служб для семьи, детей и молодежи созданы (г.г. Артемовск, Торез, Енакиеве, Дружковка, Дебальцево, Селидово, Докучаевск, Снежное, Шахтерск и Володарский р-н).

- 7 консультационных пунктов при исправительных колониях в 5 центрах социальных служб для семьи, детей и молодежи (г.г. Торез, Селидово, Мариуполь, Горловка (3 КП) и Волноваский р-н).

- 2 консультационных пункта при СИЗО при Артемовском и Мариупольском центрах СССДМ.

Работой специалистов центров СССДМ охвачены также лица, которые приговорены к наказаниям без лишения свободы. В течении 9 месяцев 2010 года в центры СССДМ обратилось 3253 человека осужденных к наказанию без лишения свободы (из них 400 детей). В результате проведенной специалистами работы 1734 клиента наладили отношения в семье, 189 получили помощь при оформлении документов, 54 трудоустроено, 17 устроено на обучение.

Специалисты ЦСССДМ Донецкой области в течение года также предоставляли услуги лицам, которые находятся в СИЗО. В течении 9 месяцев 2010 года проводилась социальная работа с 154 лицами, находящимися в СИЗО (из них 134 ребенка). В результате предоставления 608 индивидуальных услуг все клиенты получили необходимую информацию о возможности получения социальных и юридических услуг, 70 клиентов смогли наладить отношения с родственниками, 4 человека получили помощь в виде продуктовых наборов, одежды и обуви" (<http://www.ukrprison.org.ua/index.php?id=1288428043>).

121. Набагато складніше працювати громадським організаціям з установами за відвертої протидії керівництва територіальних органів департаменту, як це вже впродовж останніх років на Волині. Приклади протидії першого заступника начальника управління департаменту у Волинській області Стефановського І.А. наводяться у кожній щорічній Доповіді (див. п. 136 Доповіді-2007, п. 82-84, 99 Доповіді-2008). Не виключення й 2010 рік. Як повідомляє керівник благодійного фонду "Реабілітація" (надалі - фонд) Георгій Корнієвський, цей фонд співпрацює з Ковельською виховною колонією з 2001 року. З 2004 по 2006 рік головою піклувальної ради при Ковельській ВК був сам Г. Корнієвський. Проте раптом його було знято з посади голови, без повідомлення та без запрошення на відповідні збори. Є підстави вважати, що це було зроблено з подачі першого заступника начальника управління департаменту Стефановського І.А. Різні заходи, які проводив фонд або Г. Корнієвський особисто, як член спостережної комісії при Волинській обласній держадміністрації, неодноразово були ним зірвані.

Значна кількість скарг від рідних та засуджених або не доходять до контролюючих органів, або "не знаходять підтвердження". Складається враження, що у Волинській області створена кругова порука між прокуратурою, спостережною комісією та працівниками УД-

ДУПВП в області, коли порушення прав людини в установах виконання покарань (надалі - УВП) області замовчуються. Після таких скарг починається тиск на скажників-засуджених, до них застосовуються різні міри впливу для того, щоб "провчити" скажника, відбити бажання відстоювати свої права, і щоб кожний із засуджених назавжди запам'ятав та боявся вступати в конфлікти із Стефановським та адміністрацією.

Г. Корнієвський намагається допомагати засудженим у відстоюванні їх прав, але проти нього постійно порушуються оперативні справи. Не без впливу Стефановського поширюється щодо нього неправдива інформація для того, щоб у керівництва ДДУПВП складалась негативна думка про нього. Це поєднується з виданням вказівок по перешкоджанню фонду та Г. Корнієвському у відвідуванні УВП у інших областях, з якими фонд плідно співпрацює.

Ніхто із перевіряючих скарги не цікавився питанням поширення недостовірної інформації про фонд та про Г. Корнієвського та підтвердженням чи не підтвердженням її. Наприклад, законністю призначення перевірок дипломів Г. Корнієвського або ініціюванням перед іншими правоохоронними структурами перевірок роботи фонду.

Незважаючи на велику кількість скарг на Стефановського, його у 2008 нагороджують відзнакою Кабінету Міністрів України. Г. Корнієвському неодноразово повідомляли під час розмов з працівниками УВП у Волинській області про те, що Стефановський І.А. заборонив своїм підлеглим будь-що просити у фонду. Приклад: у 2008 році Г. Корнієвський надав 3200 шкільних зошитів в одну із установ області, а в цьому році забрав назад більшу частину зошитів та передав їх в УВП Рівненської області (працівники УВП Волинської області боялись під актом передачі поставити свій підпис та печатку). Тепер УВП Волині просять фонд надавати їм допомогу так, щоб не фігурував фонд "Реабілітація", наприклад, оформляти допомогу від якоїсь приватної особи". (<http://www.ukrprison.org.ua/index.php?id=1268638375>).

122. Варто підкреслити, що керівництво департаменту попри численні повідомлення про порушення прав людини Стефановським, часом навіть брутальні, постійно запліщувало на це очі. Ба більше - вирішило його нагородити! Голова благодійного фонду "Реабілітація" Георгій Корнієвський звернувся до керівництва відомства, яке завжди покривало протиправні дії Стефановського, з Відкритим листом, в якому відмічалось:

"Мені стало відомо про подання управління Державного департаменту України з питань виконання покарань (надалі-УДДУПВП) у Волинській області щодо нагородження Державною нагородою першого заступника начальника УДДУПВП у Волинській області Стефановського Ігоря Анатолійовича, самого відомого у Волинській області та за її межами порушника прав людини в установах виконання покарань(надалі -УВП).

Стефановський І.А. неодноразово перешкоджав роботі нашого фонду та мені особисто як члену спостережної комісії Волинської облдержадміністрації. Всі перевірки скарг проводились поверхнево, формально. Навіть не опитувались особи, що подавали скарги, інформація, викладена в скаргах, як правило, спростовувалась. При проведенні перевірок застосовувався принцип - засуджений або правозахисник винний при будь яких обставинах. Механізм оскарження для засуджених існує лише на папері.

Робота із громадськістю проводиться тільки з гуманітарними та релігійними організаціями або такими, які не піднімають існуючих проблемних питань стосовно дотримання прав людини в УВП, та виконують всі поради працівників УДДУПВП навіть тоді, коли це суперечить планам організації, розуміючи, що відмова від виконання порад призведе до включення у список небажаних.

Права людини "дотримуються" за рахунок недопущення небажаних благодійних організацій, членів спостережних комісій в УВП, або допуску таких, яким можна показувати умови утримання засуджених та інші питання за створеним сценарієм (коли ви ніколи не потрапите туди, де є порушення закону), за подібним сценарієм може здійснитись прийом засуджених, яким завчасно повідомлено, що вони повинні прийти на прийом і розповісти як в установі все добре, або розповісти про свої проблеми які не стосуються проблем УВП. Ні про яку відкритість системи мови не може бути. Чим менше вийде інформації за межі УВП про порушення прав людини, тим краще дотримуються права людини. Стефановський І.А. робить все, щоб всіма законними і незаконними методами зупинити витік інформації із УВП, зловживаючи службовим становищем та використанням інформації, добутої оперативним шляхом.

У мене склалось враження, що порушення прав людини Стефановським І.А. відбувались по дозволу та під егідою ДДУПВП, згідно "закритій оперативній програмі" боротьби із злочинськими традиціями, яка проводилась на дільниці посиленого контролю в УВП-42. Побиття, знущання та вибивання у засуджених письмової відмови від злочинських традицій. За скарги на Ігоря Анатолійовича його нагороджують, - тобто він виконує чийсь накази?

Хочеться запитати: а чи для блага Українського народу працюють такі, як Стефановський І.А., і яку загрозу для людей та держави будуть становити особи, які звільняються після знущань та з розладами психіки, злі на все, що оточує навкруги.

За період так званої співпраці у фонді накопичено достатньо документально підтвердженої інформації що до порушень з боку Стефановського І.А.

Прошу Вас прислухатись до написаного та відмовитись від нагородження Державною відзнакою Стефановського І.А."

123. Варто навести реакцію одного з користувачів сайту Тюремний портал", на якому було оприлюднено Відкритий лист. Цей користувач побажав залишитися анонімним, він написав: "А кто вы такие, чтобы к Вам прислушивались? Надеюсь, что с приходом новой власти всех так называемых правозащитников разгонят и отправят заниматься социально полезной деятельностью. Хватит выполнять заказы криминалитета по "расшатыванию" колоний за деньги из "общака". Не знаю Стефановского лично, но уже заочно уважаю и считаю, что он действительно заслуживает гос. награды, т.к. лучшее представление для награждения - вышеизложенное прошение господина Корниевского". (<http://www.ukrprison.org.ua/index.php?id=1269710512>).

В контексті ситуації зі спробою нагородження Стефановського за наявності численних повідомлень про відверту його протидію діяльності громадських організацій і ймовірні порушення прав людини вже не зосім виглядають плітками іноді висловлювані твердження про те, що подібні нагородження стають можливими не за умови реальних досягнень (часто навіть всупереч їх відсутності), а за наявності достатніх коштів у здобувача.

ВІДГУКИ НА ДОПОВІДЬ

124. Доповідь "Дотримання прав ув'язнених в Україні-2009" була доправлена, серед іншого, й до державних інституцій, які мають відношення до діяльності установ виконання покарань - Департамент та його територіальні управління, Мінюст, Генеральна прокуратура України, Уповноважений з прав людини, Комітет Верховної Ради, Міністерство внутрішніх справ. На відміну від попередніх років, майже всі вони відреагували та надали свої відгуки та зауваження. Завідуючий відділом пенітенціарних установ Секретаріату Уповноваженого з прав людини А.М. Палій відзначає, що Доповідь "є вагомим результатом колективної співпраці правозахисної організації "Донецький Меморіал", фахівців Пенітенціарного Товариства України та громадських організацій, що опікуються проблемами у сфері дотримання прав ув'язнених та засуджених.

... наведені у Доповіді матеріали, зокрема, статистична інформація, приклади порушень прав людини, охоплюють найбільш важливі напрямки багатогранної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України і є корисними як для фахівців у цій специфічній галузі, так і для широкого загалу.

Особливої уваги заслуговує інформація, викладена у розділах "Громадський контроль" та "Співпраця з громадськими організаціями", а також висновки і рекомендації по цій Доповіді та аналіз виконання рекомендацій по Доповіді 2008 року. Незважаючи на дискусійний характер деяких положень, в основному висновки і пропозиції є доцільними, конструктивними і підтверджують позицію Уповноваженого з прав людини щодо поліпшення стану справ у цій надзвичайно важливій сфері діяльності держави та є добрим підґрунтям для послідовного здійснення відповідних реформ і поглиблення нашої співпраці у царині захисту прав людини".

125. Начальник департаменту громадської безпеки Міністерства внутрішніх справ В.В. Петровський обмежився тільки реагуванням на інформацію з п. 12 Доповіді щодо дій працівників Нікопольського ІТТ про ймовірне порушення осіб, взятих під варту. Посилаючись на перевірку прокуратури Дніпропетровської області, він визнав, що було порушено кримінальну справу за ознаками злочину, передбаченого ст. 365 КК України (перевищення влади або службових повноважень), а потім ще однієї кримінальної справи. Натомість, він зазначає, що "05.10.2009 року Красногвардійським районним судом міста Дніпропетровська за вказаною кримінальною справою санітарний лікар СЕС при ГУМВС України в Дніпропетровській області визнаний винним у скоєнні злочину, передбаченого ч. 1 ст. 367 КК України, а саме за внесення неправдивих відомостей щодо температурного режиму в ізоляторі тимчасового тримання Нікопольського МВ до акту комісійного обстеження установи, проте відповідно до ст. 10 КПК України його передано на поруки трудовому колективу.

Таким чином, судом не встановлено порушень вимог законодавства працівниками Нікопольського міського відділу".

На завершення пан Петровський просить внести зміни до нашої Доповіді та пропонує "надалі під час підготовки щорічних доповідей об'єктивно та виважено підходити до висвітлення подій, пов'язаних з охороною

взятих під варту осіб у спеціальних установах міліції, та публікувати відповідну інформацію лише після ретельної перевірки викладених фактів, про що повідомити МВС. Інших зауважень до змісту доповіді не маємо".

Звичайно, дуже приємно, що це виявилось єдине зауваження до доповіді з боку МВС. По-друге, вважаємо необхідним надати точку зору Міністерства з приводу наведеного у Доповіді факту ймовірного порушення прав осіб, взятих під варту. Нарешті, важливо зауважити щодо побажання "публікувати відповідну інформацію лише після ретельної перевірки викладених фактів", що якщо на наші запити будуть надходити відповіді так же "оперативно", як було надіслано відповідь паном Петровським (його лист датований 18 червня 2010 року, а Доповідь було направлено 27.04.2010 року, тобто більше півтора місяці пішло на підготовку відповіді з одним зауваженням), то в такому разі Доповідь ніколи не буде випущена, оскільки містить повідомлення про десятки фактів ймовірних порушень. Погоджуючись з необхідністю оприлюднювати перевірену, достовірну інформацію, не можемо не зауважити, що специфіка діяльності відомств (і МВС, і Департаменту) часто не дозволяє належним чином перевірити всі отримані факти порушень. Найбільш сумнівні з отриманих фактів до Доповіді не потрапляють, але коли є підстави вважати інформацію ймовірно достовірною, хоча б частково - її оприлюднення без зайвої затримки ми вважаємо важливим. Якщо згодом ми отримуватимемо уточнення, результати перевірок - ми завжди будемо цю інформацію також оприлюднювати.

126. Заступник Міністра юстиції Володимир Богатир надіслав листа з п'яттю зауваженнями. У п. 52 Доповіді пропонувалося передати повноваження ухвалювати Правила внутрішнього розпорядку установ не самим відомством, а, наприклад, Кабінетом Міністрів, щоб позбавити відомство можливості ухвалювати документ "під себе", як це є на сьогодні. Заступник Міністра повідомляє, що прийняття Правил не входить до компетенції Кабінету Міністрів.

Дивно.

Дані у Доповіді саме про це і йшлося - нинішній порядок, коли прийняття Правил не входить до компетенції Кабінету Міністрів, піддався сумніву. Констатація відомого порядку прийняття без висловлення своєї позиції щодо пропозиції змінити існуючий стан, нічого не додає.

Далі у п. 57 Доповіді наведено аргументи, чому Положення про Апеляційну комісію департаменту не відповідає стандартам дотримання прав людини. Шановний заступник Міністра повідомляє, що це Положення зареєстровано в Міністерстві юстиції України 30 грудня 2003 року за № 1272.

Знову не зрозуміло - ну то й що? Реєстрація у Мінюсті робить Положенням таким, що відповідає міжнародним стандартам прав людини? Аж ніяк. Навпаки - це означає, що Мінюст реєструє документи без належної експертизи. Але про це у листі Мінюсту - ані слова.

Щодо проекту Положення про спецпідрозділи (пп. 60-62 Доповіді) повідомляється, що "у зв'язку з численними зауваженнями до нього, він доопрацьовується фахівцями Міністерства і Департаменту"

Щодо зауважень, висловлених у Доповіді щодо регламентації та контролю за відправленням засудженими офіційної кореспонденції ситуація така ж - відповідний проект наказу опрацьовується структурними підрозділами Міністерства юстиції.

Нарешті, щодо громадського контролю за дотриманням прав засуджених та осіб, звільнених від відбування покарання, заступник Міністра повідомляє, що "проект Положення про спостережні комісії знаходиться на погодженні в заінтересованих центральних органах виконавчої влади".

127. Голова Комітету з питань прав людини Верховної Ради О. Зарубінський, висловлюючи вдячність за надіслану Доповідь, обіцяє, що викладені в ній матеріали будуть використані в роботі Комітету, зокрема при розгляді питань щодо практики застосування законодавчих актів з прав людини у діяльності правоохоронних органів та кримінально-виконавчої служби, підготовці до слухань в Комітеті, круглих столів з цієї проблематики".

Голова Комітету з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності В. Швець відмітив у своїй відповіді, що "діяльність зазначеної та інших громадських організацій в цьому напрямку є завжди затребуваною з боку громадянського суспільства".

Начальник Управління департаменту в Донецькій області О. І. Чепак засвідчив, що управлінням "було уважно вивчено Доповідь", а також що "Управління високо цінує Ваші досягнення у дослідженні різних аспектів діяльності кримінально-виконавчої системи України, конструктивну критику та планує використовувати Доповідь у поточній роботі".

128. Найбільш змістовну, фахову та ґрунтовну відповідь надіслав Олег Янчук. У своїх зауваженнях він відмітив, зокрема:

"Користуючись нагодою, засвідчую повагу до "Донецького Меморіалу", який у різні періоди діяльності зберігає активність, стабільність громадської позиції та толерантність у спілкуванні.

Впевнений, що завдяки зусиллям "Донецького Меморіалу" та інших відомих в Україні та у світі правозахисних організацій, з часом вдасться досягнути конструктивного діалогу громадськості з державними інституціями. Сподіваюся, що у рамках такого діалогу публікації, на кшталт Доповіді, сприйматимуться не як критичний матеріал, а як фаховий погляд на ситуацію, що може бути об'єктивним та раціональним лише за умови толерантного обговорення, дискусії, та, звичайно, відкритої співпраці у процесі вироблення заходів реагування.

Рекомендація 9 - процедура (алгоритм) дієвого та швидкого реагування на повідомлення про ймовірні порушення прав людини в установах виконання покарань. Давно підтримуючи цю ідею, разом з Вами жалкую, що вона не рухається з місця. Хоча як не дивно, обидві сторони учасників підкреслюють, розуміють та проявляють готовність до таких дій. Зазначу деякі думки та спостереження з цього приводу, які можливо допоможуть зрушити цю корисну справу.

На мій погляд гальмівними проблемами на шляху вирішення цієї рекомендації є несприйняття працівниками Держдепартаменту "балансу відповідальності сторін" та відсутність бачення суб'єкту алгоритму, який би виконував функції "третейського суду" у спірних ситуаціях.

Конкретніше. У разі підтвердження інформації про порушення, представники Держдепартаменту будуть нести відповідальність, а у разі не підтвердження - правозахисна організація не буде нести аналогічної відповідальності за таку ситуацію. На мій погляд, уявний дисбаланс можливо подолати, якщо у пропозиціях підкреслити, що у разі доведення про те, що інформація про порушення не підтвердилася, правозахисна організація зобов'язується так само заявляти про це суспільству, як і раніше заявляла про можливу наявність порушень. По друге, необхідно робити акцент на тому, що практика притягнення представників персоналу кримінально-виконавчої служби до відповідальності за допущені порушення прав засуджених повинна розповсюджуватися на конкретних осіб, які допустили певні дії (бездіяльність) або давали відповідні доручення. Якщо у питаннях реагування буде застосовуватися популярна практика притягнення до відповідальності "усієї вертикалі" від молодшого інспектора до вищих посадовців, то хто буде зацікавлений у виявленні таких порушень?

У перевірці інформації обов'язково повинен бути присутній представник тієї організації, яка заявила про можливе порушення, або уповноважений нею представник. Інакше будь-які результати, досягнуті з представниками інших громадських організацій (особливо тих, що працюють з установами Держдепартаменту) не будуть сприйняті як об'єктивні. Крім того, це зайвий раз підкреслить відповідальність та зацікавленість правозахисної організації у розгляді питання до кінця, а не просто практикування заяв, які повинні розглядати інші.

Дуже "вибухонебезпечне" питання єдиного погляду на кінцеві результати перевірки інформації. Що як сторони не дійдуть згоди? Наприклад, якщо засуджений заявляє представнику правозахисної організації про дії адміністрації, що принижують його людську гідність. При цьому ні він, ні адміністрація не можуть довести свою правоту інакше, ніж письмовими заявами. Хто прийме рішення на користь якоїсь із сторін, який "третейський суд"?

Тобто, в дуже узагальненому виді, на мій погляд, алгоритм повинен передбачати таке. У разі подання правозахисною організацією інформації про ймовірне порушення прав людини в установі, до установи виїжджають уповноважені представники обох сторін, бажано з представниками засобів масової інформації. За підсумками перевірки у засоби масової інформації робиться спільна заява про результати перевірки. При цьому алгоритмом повинні бути передбачені процедури подальшого убезпечення засуджених від можливого переслідування з боку представників адміністрації та форми відповідного контролю. Також не варто вимагати обов'язкового фінансового забезпечення таких акцій з боку однієї із сторін. Нехай кожен їде "за свої", а якщо може фінансово сприяти іншій стороні, то виключно за бажанням.

Але, саме головне, необхідна ініціатива початку обговорення такого алгоритму. Вона можлива лише за умови первинного формулювання алгоритму. Думаю, що така ініціатива в умовах сьогодення найбільш реальна з боку правозахисних організацій.

Решта рекомендацій також слушні, але по деяких з них вже прийняті законодавчі зміни, по деяких вживаються заходи, а деякі залежать лише від якості виконання вимог законодавства."

ВИКОНАННЯ РЕКОМЕНДАЦІЙ ДОПОВІДІ 2009 РОКУ

№	Рекомендація	Результат
1	Розвивати практику розробки нормативно-правових актів та інших відомчих документів, які стосуються прав людини, через обов'язкові консультації з громадськістю, як того вимагає п. 3 „Порядку проведення консультацій з громадськістю з питань формування та реалізації державної політики”, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 15 жовтня 2004 р. № 1378.	Виконано частково: започатковано публічне обговорення проектів деяких документів через сайт відомства
2	Впроваджувати у нормотворчій діяльності відомства пріоритети питань дотримання прав людини перед проблемами технічного функціонування відомства. Підвищити увагу до питань дотримання прав людини та поваги гідності як осіб, що перебувають в ув'язненні, так і персоналу установ.	Доволі незначний поступ
3	Провести без зволікань комплексний аналіз нормативно-правових документів та інших нормативних актів Департаменту на відповідність міжнародним стандартам, залучити до цієї роботи незалежних фахівців, в тому числі фахівців Пенітенціарного Товариства України.	Не здійснюється
4	Скасувати норми відомчих правових актів, які порушують права людини та/або не відповідають положенням Європейських пенітенціарних правил та не враховують рекомендації Європейського Комітету із запобігання катувань.	Не виконано
5	У практичній діяльності установ виконання покарань дотримуватись положень Європейських пенітенціарних правил, особливо у випадках, коли національним законодавством певні позиції не врегульовані	Не виконано
6	Удосконалити підходи у кадровій політиці відомства, значно більше приділяти увагу ретельному добору працівників на керівні посади в органах відомства, звести до мінімуму призначення керівниками осіб, які не мають досвіду роботи у системі та які не пройшли відповідну процедуру перевірки на профпридатність. Не допускати порушення прав персоналу установ. Ініціювати розробку змін до Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України», спрямованих на суттєве підвищення рівня соціальної захищеності працівників установ кримінально-виконавчої системи.	Не виконано
7	Негайно та суттєво переглянути завдання та правові засади діяльності спеціальних підрозділів у системі, не використовувати їх для проведення обшуків та інших дій всередині установ.	За півтора року зрушень немає
8	Негайно започаткувати дієві заходи щодо приведення у відповідність до Конституції України та норм Закону України «Про обов'язкове страхування» відомчих нормативно-правових актів та впровадити обов'язкове соціальне страхування працюючих засуджених з обов'язковим нарахуванням їм внесків до Пенсійного фонду	Не зроблено
9	Розробити та впровадити у співпраці з провідними правозахисними організаціями процедуру (алгоритм) дієвого та швидкого реагування на повідомлення про ймовірні порушення прав людини в установах виконання покарань.	Алгоритму немає, але є реакція на звернення
10	Впровадити реально діючу систему подання скарг, припинити практику покарання засуджених за спроби оскаржувати дії адміністрації установ. Розробити та зробити доступною всім засудженим процедуру реєстрації відправленої кореспонденції. Скасувати фактичну цензуру кореспонденції.	Не виконано
11	Викласти виключний перелік дій, за які застосовуються дисциплінарні стягнення	Не виконано
12	Ретельно перевіряти всі випадки можливих корупційних діянь з боку працівників системи, публічно висловлювати позицію відомства щодо випадків корупції, які підтвердилися.	Є певні зрушення
13	Широко впроваджувати моніторинги умов тримання ув'язнених та ситуації в системі, у тому числі й державним коштом, включаючи підготовку й альтернативних звітів, звітів за проблемами або за напрямками діяльності установ, вживати заходи реагування до керівників, які гальмують або перешкоджають таким ініціативам.	Виконується в дуже обмеженому обсязі
14	Ввести практику обов'язкового ознайомлення, а при можливості – й обговорення в установах та органах Департаменту результатів незалежних досліджень та моніторингів, річних Доповідей, які готуються та поширюються громадськими організаціями та іншими незалежними інституціями, та вживання при необхідності заходів реагування. Регулярно інформувати про дії та заходи відомства, спрямовані на імплементацію результатів досліджень та їх рекомендацій.	Вельми невеликий поступ
15	Ініціювати якомога скоріше створення незалежного інспекційного органу відповідно до рекомендацій місії експертів Ради Європи в Україну у 1996 році.	Не виконано
16	Продовжити створення Центру превентивного моніторингу та захисту прав людини в діяльності органів і установ Державної кримінально-виконавчої служби України	Не виконано
17	Вживати заходи до поліпшення надання медичних послуг, публічно висловити ставлення до перепідпорядкування медичних служб Мінохорони здоров'я, при потребі ініціювати громадське обговорення цього питання.	Не виконано
18	Керівництву відомства розширювати діалог з провідними правозахисними організаціями щодо різних аспектів діяльності системи, дієво реагувати на приклади свавілля з боку посадових осіб відомства до співпраці з громадськими організаціями. Роз'яснювати посадовцям відомства, що взаємодія з громадськістю є їх обов'язком, а не правом.	Частково та в дуже обмеженому обсязі
19	Вжити негайних заходів по гуманізації утримання всіх засуджених, особливо – довільно ув'язнених, припинити практику знущання та психологічного тиску на них, брутального поводження.	Є позитивні зрушення
20	Забезпечити правовою літературою, в першу чергу кодексами та текстами Європейських пенітенціарних правил в достатній кількості бібліотеки всіх установ виконання покарань.	Почато виконання
21	Поліпшити практику надання інформації за запитами громадян та організацій. Вживати дієві заходи реагування у випадках порушення вимог законодавства про інформацію посадовими особами та працівниками установ виконання покарань. Створити у кожній області прес-службу.	Є певний поступ
22	Сприяти активізації громадських рад при територіальних управліннях відомства, при потребі внести зміни до складу цих рад, підтримати зміни до Положення про спостережні комісії.	Не виконано
23	Сприяти створенню в Україні механізмів громадського контролю діяльності установ виконання покарань.	Є дуже незначні зрушення

ВИСНОВКИ ДОПОВІДІ "ДОТРИМАННЯ ПРАВ УВ'ЯЗНЕНИХ В УКРАЇНІ-2010"

1. З двадцяти трьох пропозицій попередньої Доповіді не виконано повністю дванадцять, ще у шести питаннях є лише незначні зрушення, п'ять пропозицій виконано частково.

2. Протягом 2010 року та першої половини 2011 року у сфері дотримання прав ув'язнених в Україні суттєвий поступ відсутній.

3. В питанні підпорядкування кримінально-виконавчої системи Міністерству юстиції повноваження останнього, як і раніше, полягають у вельми неясних "спрямуванні та координації діяльності кримінально-виконавчої системи". Повноваження призначати голову департаменту знову повернулося до Президента України.

4. Число ув'язнених в Україні третій рік поспіль зростає - у 2010 році їх чисельність зросла на 6 311 осіб (+4,27%), у першому півріччі 2011 року ще на 3 839 осіб (+ 2,49%) і склала на 01.07.2011 року 157 866 осіб. Це сталося як за рахунок незначного збільшення мешканців СІЗО, так і великою мірою за рахунок збільшення числа засуджених - на 5 730 осіб у 2010 р. (+ 5,3%) та за півпроку 2011 р. на 4489 осіб - загалом до 119153 осіб, На 100 тис. населення в Україні за ґратами тримається 345 осіб.

5. Залишається невиправдано високим рівень застосування запобіжного заходу - взяття під варту, за рік з СІЗО звільнилось понад 14,4 тис. осіб, або 22% відсотка їх мешканців, у першій половині 2011 року - ще 6921 особа. Переважана їх більшість отримали невелики покарання, що навряд чи виправдовує їх поміщення до СІЗО.

6. Чисельність довічно ув'язнених осіб зросла за 2010 рік на 90 осіб, за 6 місяців 2011 року - ще на 31 особу і склала станом на 01.07.2011 року 1727 осіб, з них 20 жінок. Питання гуманізації умов їх тримання не вирішуються, а відповідні рекомендації Європейського Комітету із запобігання катувань не виконуються.

7. Кількість хворих на туберкульоз поступово зменшується, продовжується ріст числа ВІЛ-інфікованих осіб, смертність у першому півріччі 2011 року зросла на 46%, суїциди - більш як на 20%. Медичні послуги на вкрай низькому рівні. Медичні працівники не є незалежними від в'язничного керівництва, вони є працівниками відомства і нерідко нехтують професійною сумлінністю на користь вимог в'язничного керівництва.

8. Практика прийняття відомчих документів у 2010 році суттєво не змінилася на краще. Разом з тим 21 січня 2010 р. ухвалені зміни до Кримінально-виконавчого кодексу, які гуманізують та поліпшують умови тримання засуджених осіб. На темпи підготовки та прийняття документів вплинула, зокрема, зміна керівництва відомства та масштабні зміни у всіх ланках державного управління.

Проекти деяких нормативних актів розміщуються на сайті департаменту, але вплив такої процедури на якість прийнятих нормативних актів не відчувається.

9. Позитивні зміни у сфері дотримання прав людини в установах виконання покарань вельми не суттєві. Зберігається високий рівень порушень прав засуджених. Це стосується не тільки умов тримання, але й поводження персоналу з ув'язненими. Зберігаються чисельні випадки вимагання за поліпшення умов тримання, випадки невиправданої та штучної відмови представлення документів на УДЗ, у питаннях залучення до праці та її оплати).

10. Порушується Конституція України у питанні оформлення пенсій особам, які набувають право на пенсію під час відбування покарання, через заборону це робити під час відбування покарання.

11. Існуюча практика поводження із ув'язненими побудована на суворому вимаганні з боку адміністрації установ беззаперечної покорі ув'язнених. Це доповнюється відсутністю ефективного механізму подання скарг. До засуджених, які протестують та скаржаться, застосовуються каральні заходи.

12. Зменшилась у 2010 році кількість повідомлень про масові brutальні порушення та жорстоке поводження із ув'язненими, але у 2011 році випадки почастишали.

13. Відсутній поступ у сфері надання засудженим правової допомоги, поодинокі приклади надання безоплатної правової допомоги засудженим з боку громадських організацій не впливають суттєво на загальну ситуацію.

14. Відсутні зміни у питанні соцстрахування працюючих засуджених, їм не сплачуються внески до Пенсійного фонду попри відсутність законодавчих підстав для цього. Таке ставлення до оплати праці засуджених є дискримінаційним, тим самим порушується Конституція України. Ані Верховна Рада, ані Президент не бажає бачити цю проблему та вирішувати її.

15. Залишається гострою кадрова проблема. Політичні зміни в країні призвели до суттєвих змін у керівній ланці відомства.

16. Рівень соціальної захищеності персоналу залишається неприпустимо низьким. Престижність професії пенітенціарного працівника занадто низька.

17. Серед в'язничного персоналу поширена корупція, зокрема, при застосуванні умовно-дострокового звільнення. Дійсно масштаби її оцінити важко. Почастішали випадки викриття фактів корупції, але впливу на її загальний рівень не відчувається.

18. Пожвавилась співпраця з громадськістю. Більш дієвою стала реакція на ініціативи громадськості. Діалог керівництва не обмежується колом громадських організацій, лояльних до відомства. Натомість ця співпраця

керівництва відомства не виглядає як стійка тенденція, трапляються невмотивовані випадки ігнорування пропозицій громадських організацій.

19. Громадський контроль дотримання прав засуджених та ув'язнених як системна діяльність відсутній. Він не має належного законодавчого закріплення. Ініціатива департаменту 2009 року створити Центр превентивного моніторингу та захисту прав людини розвитку не отримала. Разом з тим ухвалено нове Положення про спостережні комісії, але це поки що не вплинуло на характер їх діяльності, яка досі не охоплює громадський контроль і фактично він досі залишається поза увагою комісій. Органи місцевої влади іноді байдуже ставляться до створення та належного функціонування спостережних комісій, а створені ними комісії фактично не працюють і не виконують свою головну функцію громадського контролю.

20. Відомство у 2010 році продемонструвало налаштованість на діалог та пошук дієвих механізмів громадського контролю, але станом на середину 2011 будь-який поступ відсутній.

21. Процедури розміщення засуджених до колоній та їх переміщення підпорядковані виключно інтересам відомства, засудженим часто безпідставно відмовляється у переведенні їх для відбування покарання ближче до місця мешкання рідних.

22. У питаннях просвіти персоналу у сфері дотримання прав людини керівництво відомства підтримує деякі ініціативи громадських організацій, залучає їх ресурси, проте займає непослідовну позицію і іноді безпідставно ігнорує інші ініціативи громадськості.

23. ЗМІ частіше висвітлюють події у діяльності кримінально-виконавчої служби. Загальний рівень тенденційності висвітлення цих питань дещо знизився.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ДОПОВІДІ-2010

1. Активніше змінювати та удосконалювати нормативну базу відомства, провести зміни до КВК ПВР Залучати громадськість до обговорення проектів нормативних документів, як того вимагає п. 3 "Порядку проведення консультацій з громадськістю з питань формування та реалізації державної політики", затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 15 жовтня 2004 р. № 1378.

2. Впроваджувати у нормотворчій діяльності відомства пріоритети питань дотримання прав людини перед проблемами технічного функціонування відомства. Підвищити увагу до питань дотримання прав людини та поваги гідності як осіб, що перебувають в ув'язненні, так і персоналу установ.

3. Провести нарешті без зволікань комплексний аналіз нормативно-правових документів та інших нормативних актів Департаменту на відповідність міжнародним стандартам, залучати до цієї роботи незалежних фахівців, в тому числі фахівців Пенітенціарного Товариства України.

4. Скасувати норми відомчих правових актів, які порушують права людини та/або не відповідають положенням Європейських пенітенціарних правил та не враховують рекомендації Європейського Комітету із запобігання катувань.

5. У практичній діяльності установ виконання покарань дотримуватись положень Європейських пенітенціарних правил, особливо у випадках, коли національним законодавством певні позиції не врегульовані.

6. Удосконалити підходи у кадровій політиці відомства, значно більше приділяти увагу ретельному добору працівників на керівні посади в органах відомства. Не допускати порушення прав персоналу установ.

7. Ініціювати розробку змін до Закону України "Про Державну кримінально-виконавчу службу України", спрямованих на суттєве підвищення рівня соціальної захищеності працівників установ кримінально-виконавчої системи.

8. Визначити та закріпити у законодавстві завдання та правові засади діяльності спеціальних підрозділів у системі, а також коло їх компетенції. Обов'язково залучити громадськість до обговорення цих питань.

9. Не допускати використання спецпідрозділів для проведення обшуків, не використовувати їх до завершення нормального врегулювання їх статусу та визначення повноважень.

10. Негайно започаткувати дієві заходи щодо приведення у відповідність до Конституції України та норм Закону України "Про обов'язкове страхування" відомчих нормативно-правових актів та домагатися впровадження обов'язкового соціального страхування працюючих засуджених з обов'язковим нарахуванням їм внесків до Пенсійного фонду.

11. Активно сприяти якомога скорішому внесенню змін до КВК і надання засудженим можливості оформляти пенсії під час відбування покарання.

12. Розробити та впровадити у співпраці з провідними правозахисними організаціями процедуру (алгоритм) дієвого та швидкого реагування на повідомлення про ймовірні порушення прав людини в установах виконання покарань.

13. Впровадити реально діючу систему подання скарг, припинити практику покарання засуджених за спроби оскаржувати дії адміністрації установ. Розробити та зробити доступною всім засудженим процедуру реєстрації відправленої кореспонденції.

14. Скасувати фактичну цензуру кореспонденції та сприяти ухваленню відповідного нормативного акту.

15. Викласти виключний перелік дій, за які можуть застосовуватися дисциплінарні стягнення.

16. Суттєво звузити до адекватного рівня дискреційні повноваження адміністрації установ щодо накладання стягнень.

17. Припинити практику усних розпоряджень про те чи інше обмеження застосування норм законодавства як от заборону надавати заохочення тим засудженим, хто не працює.

18. Поширити практику проведення моніторингів силами громадських організацій, впроваджувати моніторинги умов тримання ув'язнених та ситуацій в системі, у тому числі й державним коштом, включаючи підготовку й альтернативних звітів, звітів за проблемами або за напрямками діяльності установ, вживати заходи реагування до керівників, які гальмують або перешкоджають таким ініціативам.

19. Проводити ознайомлення, а при можливості - й обговорення в установах та органах Департаменту результатів незалежних досліджень та моніторингів, річних Доповідей, які готуються та поширюються громадськими організаціями та іншими незалежними інституціями, та вживання при необхідності заходів реагування. Регулярно інформувати про дії та заходи відомства, спрямовані на імплементацію результатів досліджень та їх рекомендацій.

20. Ініціювати якомога скоріше створення незалежного інспекційного органу відповідно до рекомендацій місії експертів Ради Європи в Україну у 1996 році та до вимог Факультативного протоколу до Конвенції ООН щодо створення НПМ.

21. Вживати заходи до поліпшення надання медичних послуг, започаткувати заходи до перепідпорядкування медичних служб відомства Мінохорони здоров'я, ініціювати громадське обговорення цього питання.

22. Керівництву відомства послідовно дотримуватись практики діалогу з провідними правозахисними організаціями щодо різних аспектів діяльності системи. Роз'яснювати посадовцям відомства, що взаємодія з громадськістю є їх обов'язком, а не правом.

23. Вжити негайних заходів до подальшої гуманізації утримання всіх засуджених, особливо - довільно ув'язнених.

24. Продовжити забезпечення правовою літературою, в першу чергу кодексами та текстами Європейських пенітенціарних правил в достатній кількості бібліотеки всіх установ виконання покарань. Забезпечувати безперешкодний доступ засуджених до таких видань.

25. Створити у кожному територіальному управлінні Державної пенітенціарної служби прес-службу як окрему службу, а також створити Веб-сайти управлінь, де їх немає.

26. Сприяти активізації громадських рад при територіальних управліннях відомства, при потребі внести зміни до складу цих рад.

27. Сприяти створенню в Україні механізмів громадського контролю діяльності установ виконання покарань.

28. Вжити дієві заходи для зміни практики відмови адміністрацією установ у поданні документів до суду на умовно-дострокове звільнення, відмовляючи засудженим у поданні тільки у виключних випадках.

29. Не допустити відтермінування введення змін до КВК, час в дію яких настає 1 січня 2012 року.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
ДОТРИМАННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В ОРГАНАХ МІЛІЦІЇ	3
ДЕПАРТАМЕНТ З ПИТАНЬ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ	6
УВ'ЯЗНЕНІ ТА ЗАСУДЖЕНІ. СТАТИСТИКА	7
ФІНАНСУВАННЯ СИСТЕМИ	11
ЗАКОНОДАВСТВО	13
ПЕРСОНАЛ УСТАНОВ	19
ДОСТУП ЗАСУДЖЕНИХ ДО МЕДИЧНИХ ПОСЛУГ	22
МОНІТОРИНГ ДОТРИМАННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ	26
ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО ПОРУШЕННЯ	31
ВЗАЄМОДІЯ З ГРОМАДСЬКИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ	41
ВІДГУКИ НА ДОПОВІДЬ	48
ВИКОНАННЯ РЕКОМЕНДАЦІЙ ДОПОВІДІ 2009 РОКУ	50
ВИСНОВКИ ДОПОВІДІ "ДОТРИМАННЯ ПРАВ УВ'ЯЗНЕНИХ В УКРАЇНІ-2010"	51
РЕКОМЕНДАЦІЇ ДОПОВІДІ-2010	52